

AXESS

AXESS MAGASIN - IDÉTIDSKRIFT PÅ KLASSISK GRUND - NR 6 SEPTEMBER 2009 PRIS: 75:-

Den amerikanske vännen

PETER BALDWIN, DOUGLAS MURRAY
och GÖRAN ROSENBERG skriver om
amerikanska värderingar och idéer i en
tid när USA:s särställning ifrågasätts
och dess nya president står inför
fundamentala utmaningar.

FRIZON

PER HAGMAN

om den oförutsägbare
politiske överlevaren
Muammar Khaddafi.

KRÖNIKA

TANJA BERGKVIST

om hur genusvetare
fråntar skolpojkar det
egna ansvaret.

LEDARE

JOHAN LUNDBERG

om hur varje avvikelse
från kulturradikalismen
uppfattas som extremism.

YOUR NEXT TOUR AB
-DIN BÄSTA RESEKLUBB

VÅRA FESTLIGA RESOR!

Välkommen att ta del av kommande resor.

Ring för detaljprogram eller besök vår hemsida www.yournexttour.com
Alla resor med avgång från Stockholm, Köpenhamn och Göteborg.

SAN FRANCISCO 30 september -7 oktober, 2009
TRUBADUREN, ENLEVERINGEN UR SERALIEN OCH TRIPTYKEN

VERDI PÅ NATIONALOPERAN I HELSINGFORS 9-12 oktober 2009 FALSTAFF och besök på Hvitträsk

KRYSSNING RIVER CLOUD II BASEL – AMSTERDAM 24-31 oktober 2009

Vi bjuds på musikaliska salonger ombord med operasångerskan PAULINA PFEIFFER och pianisten MICHAEL ENGSTRÖM.
I Koblenz går vi på en balettföreställning. ARE WE ALL HEROS med musik av Philip Glass, i det charmiga operahuset.

FESTLIG KONSERT I WIEN OCH OPERA I BADEN 5-8 november 2009
SLOTTSKONSERT i Schönbrunn och HOFFMANNS ÄVENTYR på Stadtteater Baden

OPERA OCH TRADITIONELL ADVENTSMARKNAD I MÜNCHEN 27-30 november 2009
Traditionell adventsföreställning HANS & GRETA på Bayerische Staatsoper. Utfärd till Kung Ludvig II sagoslott Neuschwanstein

UNIKT TILLFÄLLE ATT UPPLEVA SÄSONGSÖPPNINGEN PÅ LA SCALA 5-8 december 2009
CARMEN NYPRODUKTION MED DANIEL BARENBOIM SOM DIRIGENT. DON JOSÉ. JONAS KAUFMANN CARMEN: ANITA RACHVELISHVILI
MICHAEL: ADRIANA DAMATO

VINTERRESA TILL NEW YORK OCH METROPOLITANOPERAN 20-27 januari 2010
New York är staden som har allt, inte minst ett av världens allra främsta operahus, the MET. Vi har sensationellt lyckats få biljetter redan nu till inte mindre än tre förnämliga uppsättningar: CARMEN, TURANDOT och SIMON BOCCANEGRA med PLÁCIDO DOMINGO i titelroll.
Dessutom ingår bland annat en medryckande gospelkonsert i Harlem och en guidad visning av Modern Museum of Art (MoMA).

SEMPEROPERAN I DRESDEN 19 -22 mars 2010
Följ med till Dresden, en av de städer som utgör Europas kulturvagga. I Dresden får vi uppleva Puccinis TOSCA samt R. Strauss ROSENKAVALJER som hade urpremiär på Semperoperan 1911. Vi besöker bl a. den berömda barockanläggningen Zwinger, Semperoperan, Frauenkirche samt en utfärd till staden Meissen med sin berömda porslinsfabrik.

DONAUKRYSSNING MED RIVER CLOUD II

BUDAPEST – HARSOVA (Svarta Havet) 3-11 juli 2010 9 dagar

Välkomna att följa med på en annorlunda kryssning genom Östeuropa längs floden Donaus färd mot Svarta Havet!
Sträckan från Budapest i Ungern genom Serbien, Bulgarien och Rumänien till Donaus utflöde i Svarta Havet är åter öppen för kryssningstrafik och erbjuder många spännande strandhugg och utflykter till platser som inte tillhör de vanliga turistmålen. Höglklassig underhållning med artister i världsklass. Antalet platser på lyxkryssaren RIVER CLOUD II är begränsat – vänta inte för länge med att boka!

FÖRETAG OCH FÖRENINGAR VI SKRÄDDARSYR ERA RESOR EFTER ÖNSKEMÅL!

YOUR NEXT TOUR AB

Lill-Jans Plan 2 114 25 Stockholm
info@yournexttour.com

-DIN BÄSTA RESEKLUBB

Tel: 08-611 51 50 Fax: 08-735 60 40
www.yournexttour.com

KUNGL. BIBL.

Yrkeskunnandets kunskapsteori Ett standardverk

160 s, hft

Bo Göranson

Det praktiska intellektet

Datoranvändning och yrkeskunnande

Yrkeskunnandets kunskapsteori var ett nytt forskningsområde när denna bok först publicerades 1990 för att sedan ett år senare också ges ut på engelska på initiativ av UNESCO. Mycket kunskap har tillförts fältet sedan dess, men denna bok är ett standardverk.

239:–

ord. hemsidespris 269:–

Mejla din beställning till: info@santerus.se eller ring 08-30 34 62 och ange koden "ax0907bgz" för att få del av erbjudandet. Vi behöver ditt namn, adress och telefonnummer. Vi skickar mot faktura 20 dagar. Moms ingår men frakt tillkommer. Detta erbjudande gäller t.o.m. den 30 november 2009.

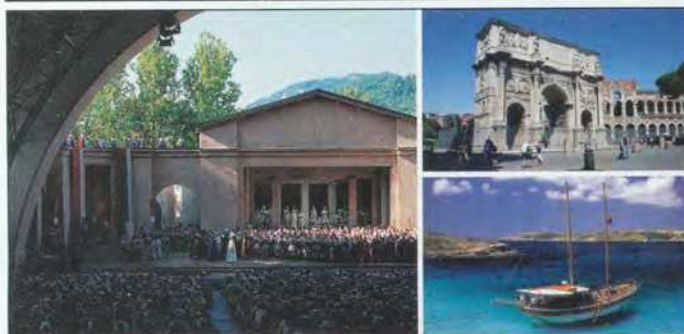
Du kan läsa mer om våra böcker på

www.santerus.se

eller fråga i din bokhandel

SANTÉRUS
FÖRLAG

Passionsspielen i Oberammergau 2010

Avgångar med Bo Brander, Owe Johansson, Anders Reinholdsson, C.M. Adrian och Fr. Michael Schneider

Det finns platser kvar på följande avgångar:

14/6 2010 Oberammergau via Erzgebirge

9/8 2010 Oberammergau med Katolska Bayern

24/8 2010 Oberammergau via Prag

Våra resor hösten 2009:

6/9 Armenien – Rundresa med Svensk Pastoraltidskrift

9/9 Rom – Pilgrimsstaden

21/9 Lisieux & Lourdes

30/9 Bussresa i Luthers fotspår

30/9 Grekland i Paulus fotspår

11/10 Malta i Paulus fotspår

3/10 Bibelresa i Turkiet

23/10 Turkiet – De sju församlingarna och Patmos

25/10 Från Egypten till Kanaan

Vissa resor snart fullbokade
– skynda att boka!

Tel 046-14 05 90 www.exodusresor.se

Beställ hem vår
välmatade katalog!

Vi skräddarsyr även studie, tema och konferensresor till grupper och företag, samt pilgrimsvandringar med erfaren ledning. Tveka inte att ringa eller mejla oss för offert!

**EXODUS
RESOR**

KulturResor
SVENSKA KULTURRESOR AB

Wienerfilharmonikernas nyårskonsert i Gyllene Salen på Musikverein i Wien.

RUNDRESA I RUMÄNIEN

Reguljärflyg/buss: 17/9-24/9

Bukarest! Transsylvanien med mäktiga naturupplevelser!
Moldaviens kyrkor och kloster! Donaudeltat!

OPERA OCH KONST I ST PETERSBURG

Reguljärflyg/buss: 27/9-2/10 och 19/10-23/10

Historia! Konst! Opera! Balett! Stadsrundturer!

RUNDRESA I UKRAINA MED OPERA OCH BALETT I KIEV OCH ODESSA

Reguljärflyg och nostalgiskt tåg: 9/10-17/10

Kiev - Poltava - Gammalsvenskbyn - Krim
Sevastopol - Jalta - Baktiseraj - Odessa

LISSABON!

DEN LEGENDOMSPUNNA SJÖFARTSSTADEN

Reguljärflyg/buss: 2/11-6/11 Historia! Konst! Opera! Konsert! Muséer!

BERLIN 1989 - 2009

Reguljärflyg/buss: 8/11-12/11

Historia! Stadsrundturer i f d Väst- och Östberlin
Musik - Opera och Konsert! Varieté!

KAIRO OCH ALEXANDRIA

Reguljärflyg/buss: 25/10-31/10

Kulturresa Kairo 4 dagar! Alexandria 2 dagar!

Ökenkloster Wadi en-Natron 1 dag!

Fördjupad kultursightseeing! 5-stjärniga hotell! Helpension!
Skandinavisk guide och svensk färdledning

OPERARESA TILL PARIS OCH LONDON

25/11-31/11 Reguljärflyg Sverige-Paris, Snabbtåg Paris-London
och reguljärflyg London-Sverige.

OPEROR: Paris - "Salome" (R. Strauss) och "La Bohème" (Puccini),
London - "Tofflorna" (P. Tjajkovskij)

NYÅRSFIRANDE I WIEN!

Reguljärflyg: 28/12 2009-02/01 2010

Boka nu för att säkra biljetter till Wienerfilharmonikernas
konsert på Musikverein!

Stadsrundturer med Wiens historia! Slottet Schönbrunn! Staatsoper!
Volksoper! Spaniska Ridskolan! Festmiddag nyårsafton!
Kejsarbalen på slottet Hofburg! Grinzing!

Svenska Kulturresor AB

Davidshallsg 21, Box 17554, 200 10 Malmö

Tel 040-10 35 70 Fax 040-30 33 45

www.kulturresor.se info@kulturresor.se

Från maktkritik till maktbekaftelse

Johan Lundberg

Nutidsfetischismen är från ett svenskt perspektiv vår epoks kanske mest tidstypiska och kulturellt genomgripande föreställning och som sådan djupt chauvinistisk.

Under sommaren har någonting skett med det svenska debattklimatet. Det har blivit hårdare, mer aggressivt. I en artikel i *Dagens Nyheter* avfärdades nyligen Ernst Brunners nya roman *Hornsgatan* av Dan Jönsson som "en kulturkonservativ spya i ett hörn så inspytt att man knappast reagerar" (7/8). Och i *Sydsvenskan* skriver Eva Ström (25/7) att det för besökaren av konstutställningen *Figurationer* på Edsviks Konsthall "är (...) oundvikligt att associera till den exposition av godkänd konst naziregimen arrangerade i München 1937". Vid ungefär samma tid sätter Åsa Linderborg i *Aftonbladet* (11/8) Göran Hägglunds kursändring i riktning mot en mer kulturkonservativ profil i relation till "Joseph Goebbels, naziledare i Berlin 1928, (som) stormade mot den moderna konsten".

Gemensamt för var och en av de företeelser som döms ut av de svenska recensenterna är att de riktar kritik mot vad som kan beskrivas som ett slags nutidsfetischism: tanken att nyhet, uppbrott och förändring är nödvändiga kriterier för kvalitet – liksom strävan att bryta förtöjningarna med det förflutna och att (åtminstone underförstått) gå i klinch mot äldre tiders föreställningar.

Nutidsfetischismen är från ett svenskt perspektiv vår epoks kanske mest tidstypiska och kulturellt genomgripande föreställning och som sådan djupt chauvinistisk. Den visar förakt för alla dem, i det förflutna eller i andra kulturer, som inte delar vår tids västerländska uppfattningar om att exempelvis allt från kön till konst och sjukdomar är kulturella konstruktioner samt att vi inget har att lära av det förflutna. I alla fall inte så länge dess värderingar och föreställningar riskerar att stå i vägen för vårt självförverkligande. Vilket de, noga besett, nästan alltid visar sig göra.

KULTURRADIKALISMEN KAN med en term hämtad från marxismen beskrivas som nutidsfetischismens ideologiska överbyggnad. Kulturradikalismen utvecklades huvudsakligen under andra halvan av 1800-talet och var som kritiskt verktyg mest effektiv för ungefär hundra år sedan, när äldre föreställningsformer i vår kultur verkligen hade en hämmande inverkan på individen. Så var fallet i en Ibsen-värld, där borgerskapet hellre lyssnade på den konservativa lillpaven till präst än på den upplyste läkaren. Liksom i Hjalmar Söderbergs borgerliga miljöer där den förhärskande dubbelmoralen kunde döma ogifta 30-åriga kvinnor att framleva sina liv i ensamhet och fattigdom. Då var kulturradikalismen ett väl fungerande vapen i kampen för att komma till rätta med den sorts konventioner som verkade förlamande och hämmande på

individen och på samhällsutvecklingen. Kulturradikalismens utomordentliga potential vid den tiden, samt därefter under delar av 1900-talet, berodde alltså på att dess kritiska blick genomgick var fokuserad på problematiska inslag hos de föreställningar från äldre tider som levde kvar i nutiden. Kulturradikalismen är således till sin natur bakåtblickande. Den vill göra upp med förtryckande normer och strukturer som ofta har vuxit sig starka under just 1800-talet: heteronormen, patriarkatet, kolonialismen, kristendomen, konstbegreppet och så vidare.

I EN TID SOM KAN BESKRIVAS som just nutidsfetischistisk får emellertid kulturradikalismen en på många sätt ny funktion. Från att ha varit kritisk blir den bekräftande, vilket innebär en dränering av dess energi och innebärande kraft. Vad som ytligt sett, på senare tid, har kunnat framstå som kulturradikalismens slutliga seger är, vid närmare betraktande, snarast dess svaghetstecken och sjukdomssymptom. Konsolideringen av den så kallade pophögern som i Sverige skedde för ett par år sedan och som innebar att kulturradikalismen nu flyttade in även på högerpressens ledar- och kulturreaktioner visade på just kulturradikalismens förvandling från maktkritik till maktbekaftelse.

Den kritik av kulturradikalismen som i både Norge och Danmark på sistone har beskrivits med begreppet kulturkamp är nog mer en konsekvens av denna kulturradikalismens tilltagande kraftlöshet än av en kraftansamling på motståndarsidan. I Sverige beskådar vi för tillfället något liknande, vilket kanske är den yttersta orsaken till det allt aggressivare tonläget hos kulturradikalismens företrädare. Men att utmåla sina motståndare som politiska extremister för att exkludera dem från det offentliga samtalet, tenderar bara att ytterligare blottlägga kulturradikalismens svagheter.

Genom att kulturradikalismen blivit maktbekaftande och genom att man, så som Ström, Jönsson och Linderborg gör, definierar varje från kulturradikalismen avvikande uppfattning som politisk extremism, skapar man en situation där kritik från såväl höger som vänster omöjliggörs i de fall då denna kritik riktas mot nutidens mest tidstypiska – nutidsfetischistiska – fenomen. Därmed elimineras alltså förutsättningarna för en verkligt slagkraftigt kritik mot nutiden. Så förhindras en kritik som har möjlighet att nå längre och djupare än i samtiden än kulturradikalismens ideliga slag mot öppna dörrar.

Johan Lundberg

Amerikanska inbördeskriget

Ken Burns dokumentärserie om det amerikanska inbördeskriget sänds på **Axess TV** i sju delar på **onsdagar klockan 20.00 med början den 16 september**. Serien har hyllats som den mest ambitiösa, innehållsrika och definitiva beskrivningen av inbördeskriget som någonsin gjorts på film.

Klassisk bildning på
AXESS TV

10 SAMHÄLLE

- Sydamerika* Inger Enkvist om sydamerikansk kritik mot Hugo Chávez **10**
Italien Andreas Danielsen diskuterar kritiken mot Silvio Berlusconi **12**
FN Arne Lapidus skriver om ministern som ville ordna bokbål **14**
Kina Jojje Olsson granskar kinesiska mediernas diktaturförsvar **15**
EU Ingmar Karlsson om europeiska fördomar mot Turkiet **16**
Krönika Theodore Dalrymple om svårigheten att vara konsekvent **18**
Notiser Svenska seder och bruk, Heterohatardagen och utblick **18**

20 FRIZON

- Äventyrare* Per Hagman berättar den fascinerande historien om Muammar Khaddafi **20**

27 OPINION

- Kulturkamp* Asle Toje om den norska kampen mellan kulturradikalism och kulturkonservatism

44 INTERVJU

- Mats Wiklund diskuterar amerikansk säkerhetspolitik med Anders Stephanson

48 TRADITION

- Olav Wiström berättar om William Hazlitt, en av tidernas främste litteraturkritiker

52 KULTUR

- Litteratur* Ann-Sofi Ljung Svensson om den oförtjänt bortglömde Eduard von Keyserling **52**
Konst Torbjörn Elensky om skönhet och sanning **54**
Språk Lars Melin menar att svenska språket blir alltmer känslösamt **55**
Sociologi Kjell Häglund försvarar den förtalade medelklassen **56**
Konst Lars Vilks har besökt Venedigbiennalen **58**
Konst Therese Bohman avverkar två placeringar på sin topplista **59**
Krönika Tanja Bergkvist om genusperspektiv på pojkars studieresultat **60**
Notiser Övernärderat, undervärderat och lite om döden **61**

62 RECENSIONER

Tobias Ljungvall har fördjupat sig i några aktuella böcker som utreder globaliseringens effekter på den illegala ekonomin. Svante Nordin har läst om den excentriska familjen Wittgenstein, och Anders Hallengren har bekantat sig närmare med den likaledes excentriske Salvador Dalí. Dessutom recensioner av nyutkomna böcker som knyter an till detta nummers tema: Kristian Karlsson skriver om kulten kring amerikanska presidenter och Svante Nycander om konstitutionens fader James Madison.

74 VÄRLDENS GÅNG

Johan Hakelius funderar över tecken i tiden.

Det är oftare kulturelitisterna, inte medelklassvenssons, som faller för falska frestelser, sviker familjer, känner sig ångestfyllt instängda och dövar sig med bottenlös materialism.

Kjell Häglund, sid 56

30 Amerikansk idé tappas skärpan

Amerikaners självbild har formats av föreställningen om landets särställning. Men när USA:s inflytande i världen ifrågasätts kan det bli svårare att upprätthålla exceptionismen som idémässig grundval. **Av Göran Rosenberg**

34 Myten om två skilda världar

Många är övertygade om att USA och Europa skiljer sig åt radikalt. Men sanningen är att skillnaderna dem emellan inte är så dramatiska. **Av Peter Baldwin**

40 Den hopplöse optimisten

USA:s president ägnar sig åt verklighetsförnekelse. Barack Obamas optimistiska retorik och okunnighet kommer att få allvarliga konsekvenser. **Av Douglas Murray**

AXESS

Chefredaktör: Johan Lundberg
Redaktörer: David Andersson, Therese Bohman, Mats Wiklund
Redaktionsråd: Niklas Ekdal, Thomas Gür, Peter Luthersson, Nathan Shachar, Isabella Thomas
Grafisk form: Martin Genberg, Fredrik Sandberg och Pompe Hedengren
Redigering: Fredrik Sandberg

Axess Magasin är en tidskrift inom humaniora och samhällsvetenskap och utges av Axess Publishing AB.

Vinjetbilder: Fredrik Tjernström
Porträtteckningar: Johan Patricny
Korrektur: Hans Strömberg
Omlagsbild: REX Features/IBL Bildbyrå.
Nästa nummer: 28 september 2009
Annonser: Ardeo 040-16 54 80
Material: Redaktionen tar inte ansvar för insänt obeställt material. Den som

skickar material till Axess anses medge elektronisk lagring och publicering.
Prenumerationsärenden: Helår 9 nummer: 499 kr. Studerande 249 kr
 Kontakta Pressdata: tfn 08-799 63 31
 E-post: axess@pressdata.se
Typsnitt: Freight (Display, Sans, Text & Big), Archer
ISSN: 1651-0941

Repro och tryck: Turbin/Color Print
VD: Kurt Almqvist
Ansvarig utgivare: Peter Elmlund
Ekonomiansvarig: Agneta Hagander
Postadress: Jakobsbergsgatan 2, 6 tr. 111 44 Stockholm
E-post: redaktionen@axess.se
Telefon: 08-788 50 50

Peter Baldwin
Professor i historia vid UCLA.

Tanja Bergkvist
Fil dr i matematik.

Therese Bohman
Litteraturkritiker i *Expressen* och
redaktör på *Axess*.

Theodore Dalrymple
Läkare, debattör och författare.

Andreas Danielsen
Skribent och diplomat.

Torbjörn Elensky
Författare.

Inger Enkvist
Professor i spanska vid Lunds universitet.

Per Hagman
Författare.

Johan Hakelius
Skribent.

Anders Hallengren
Docent i litteraturvetenskap
vid Stockholms universitet.

Kjell Häglund
Redaktionschef för *Residence*
samt kolumnist och tv-kritiker.

Jackie Jakubowski
Skribent och chefredaktör för *Judisk Krönika*.

Ingmar Karlsson
Före detta ambassadör, numera knuten till
Centrum för Mellanösternstudier vid Lunds
universitet.

Klas-Göran Karlsson
Professor i historia vid Lunds universitet.

Kristian Karlsson
Frilansskribent och bokredaktör på *Neo*.

Ann-Sofie Ljung Svensson
Doktorand i litteraturvetenskap
vid Lunds universitet.

Arne Lapidus
Frilansjournalist i Mellanöstern.

Tobias Ljungvall
Frilansjournalist, tidigare verksam vid Rikspo-
lisstyrelsen.

Lars Melin
Författare och docent i nordiska
språk vid Stockholms universitet.

Douglas Murray
Författare, kolumnist och föreståndare
för tankesmedjan Centre for Social Cohesion.

Svante Nordin
Professor i idé- och lärdomshistoria
vid Lunds universitet.

Svante Nycander
Författare och före detta chefredaktör
på *Dagens Nyheter*.

Jojje Olsson
Frilansjournalist verksam i Kina.

Anna Rennéus Guthrie
Ledarskribent på Svenska Nyhetsbyrån.

Göran Rosenberg
Journalist och författare.

Isabelle Ståhl
Chefredaktör på *Nöjesguiden*
och studerande.

Pernilla Ståhl
Frilansskribent och redaktör för *Obs* i P1.

Asle Toje
Fil dr, utrikespolitisk forskare och författare.

Lars Vilks
Professor i konsteori.

Mats Wiklund
Författare och redaktör på *Axess*.

Olav Wiström
Frilansskribent.

Liberalismen behöver konservatismen

Visst kan en människa leva i ett samhälle utan innehåll, men för ett samhälles fortlevnad är det katastrofalt med människor utan bildning. För att en nationalstat ska kunna fungera krävs en minsta gemensamma nämnare som knyter folk samman. I dagens globaliserade värld är detta särskilt viktigt.

Förr i tiden hade människor färre valmöjligheter och fick således en interpersonell koppling i och med detta. Man höll sig exempelvis inom ett litet geografiskt område eller såg liknande saker på tv. Sagner och mytologi har också fyllt denna funktion.

I dagens läge finns ingen respekt för traditionerna och vårt kulturarv. Detta är en tragisk utveckling som förhoppningsvis bryts. Således behövs bildning och kultur för att hålla ihop ett samhälle. Kanske är detta ett argument som en pragmatisk liberal kan acceptera? (Kultur som intrinsiskt värde och vilken kultur som är att föredra förtjänar en egen debatt.)

Liberalismen är bra för ekonomin men behöver förenas med konservatism för att fungera optimalt för ett samhälle. Således fri marknad men respekt för traditionen.

Joel Wiggh Sjöqvist

Tack för timmarna

Sömlös i Rom.
Tack för timmarna
med det nya
klassamhället-
numret.

Amelia Adamo

Vänstern gömmer sig

Jag kan inte se att det finns någon framträdande socialdemokrat som kan föra ett trovärdigt resonemang kring de auktoritära rösterna inom rörelsen, som Åsa Linderborg. Själv känner jag några men de kommer aldrig att släppas fram av rörelsen.

Det här sätter fokus på ett demokratiskt problem. Oppositionen saknar intellektuell kraft att föra ett idéresonemang.

De nu ledande socialdemokratiska politikerna kan bara framföra konkreta synpunkter av typen "höj skatten för de rika", "mer pengar till de arbetslösa", "värna miljön", "stöd feminismen" och liknande slagord.

Som ett regeringsalternativ krävs det eller borde krävas mycket mer. Fram till valet krävs det en intellektuell mobilisering inom socialdemokratin och vänstern i stort. Människorna finns säkert men var gömmer de sig?

Lars-Erik Björklund

Figurativ konst kan ses som en installation

Ja det är nu tydligt att utställningen *Figurationer* på Edsviks konsthall [se även sidan 54 i detta nummer, reds. anm.] också måste betraktas som en installation i Duchamps anda. Utöver tavlornas hantverkskicklighet, skönhet och existentiella innehåll (deras inre kvaliteter) förlänas hela utställningen därmed ironiska kvaliteter av minst lika avancerat slag som Duchamps skämt. *Figurationer* = total Konst, eftersom den både äger skönhet, djup, innehåll *samtidigt* som den – det har debatten tydligt visat – närmast utgör ett skolexempel på effektiv provokationsetetik och maktkritik. En seger för *Figurationer* på båda planhalvor, således, såväl på retrogardismens som på avantgardismens.

Jacob Carlson

”Bildning är som sex – det är skönt och alla vill ha det, men det blir definitivt inte bättre av att man pratar om det stup i kvarten.

Iggy Drougge

Vackert och läsvärt

Tack än en gång för ert vackra och alltid så läsvärda magasin! Vad skulle man göra idag om inte *Axess* fanns på den svenska mediemarknaden?

Eva Holm, trogen läsare och tittare

Medelklassens Sverige

Om man ser till levnadsstandard, utbildningsmöjligheter med mera så har i stort sett alla med arbete i vårt land kommit att flytta till medelklassen. De som står utanför, som missbrukare, psykiskt handikappade och andra grupper som har svårt att ta sig in i arbete och samhällsliv (då vänstern inte tar dem på allvar utan talar om för dem att de INTE kan själv och ska rösta på dem för att passivt kunna ta emot bidrag) kan knappast kallas arbetarklass då de saknar arbete.

I Sverige har vi en liten överklass, en gigantisk medelklass och en liten underklass som inte arbetar (och således inte kan kallas arbetarklass).

Christoffer A

Berlusconis Italien

12 Andreas Danielsen diskuterar kritiken mot Silvio Berlusconi

Bokbrännarchefen

14 Arne Lapidus skriver om ministern som ville ordna bokbål

Diktaturens grindvakter

15 Jojje Olsson granskar kinesiska mediernas diktaturförsvär

Hyckleriet om Turkiet

16 Ingmar Karlsson om europeiska fördomar mot Turkiet

Principlös principfasthet

18 Theodore Dalrymple om svårigheten att vara konsekvent

Notiser

18 Svenska seder och bruk, Heterohatardagen och utblick

Sydamerika

Venezuelas president följer alltmer Fidel Castros politiska modell.

Hugo Chávez

President Hugo Chávez stärker inte bara greppet om Venezuela med en fortsatt repressiv politik. Han sprider också sitt inflytande över den latinamerikanska kontinenten.

Av Inger Enkvist

UNDER DEN ANDRA veckan i augusti stängde president Hugo Chávez 34 regimkritiska radiostationer i Venezuela. De 200 som återstår kommer sannolikt att vara mycket försiktiga från och med nu. Chávez hade redan tidigare stängt en kritisk tv-station och utövar fortsatt stark press på de få tv-bolag som är kritiska mot honom. Han har också satt upp en egen tv-kanal kallad Telesur för att öka sitt inflytande i hela Latinamerika. I Venezuela har han sedan länge ett eget tv-program, och alla tv-kanaler har skyldighet att sända hans tal.

Förutom att stänga massmedieföretag har han i dagarna lagt fram en lag som inskränker pressfriheten och som döpts till "munkavlelagen". Lagen ger Chávez rätt att fängsla journalister som är kritiska mot honom. Journalistförbundet har protesterat, förstås.

Men Hugo Chávez agerar också utanför sitt lands gränser. En av favoriterna bland hans hatobjekt är Álvaro Uribe, Colombias på hemmaplan mycket populära president.

Det senaste året har Colombia lagt fram en rad bevis på att Chávez samarbetar med Farc-gerillan. Historien med de svensk-tillverkade vapen som sålts till Venezuela men hamnat hos Farc är bara ett exempel. Colombia försöker sedan länge få kontroll över sitt eget territorium genom att bekämpa den kombination av knarkmaffia och gerilla som FARC blivit. Utförseln av knark från Colombia har minskat kraftigt, men däremot har Venezuela börjat användas som utskeppningsort. En rapport från amerikanska senaten publicerad i februari i år, pekar ut Venezuela som ett väsentligt transitland för narkotika till USA. Enligt rapporten har kokainexporten via Venezuela mellan 2004 och 2007 mer än fyrdubbplats, från 60 till 260 ton. Rapporten kallar Venezuela en "narkostat".

Detta är bakgrunden till att Colombia ingått ett avtal med USA om att nordamerikansk militär som deltar i knarkbekämpningen ska få använda colombianska baser. Men en ursinnig Chávez hävdar att Álvaro

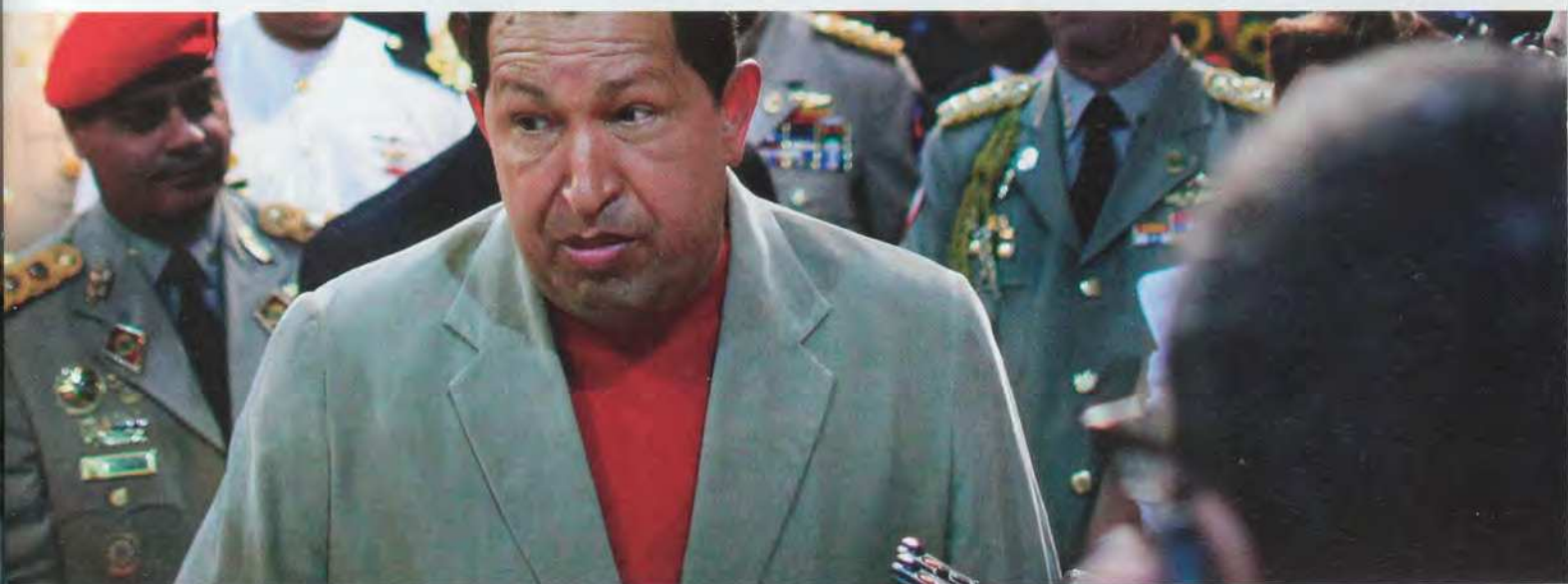

FOTO: THOMAS COEX/SCANPIX

diktatur på export

Uribe skulle ha skyldighet att först förhandla beslutet med andra sydamerikanska stater. Han hävdar nu att det råder "krigsvindar" i regionen och föreslår att det skulle behövas en medlare mellan Colombia och Venezuela, exempelvis Brasiliens president Luiz Inácio "Lula" da Silva som står närmare Chávez än Uribe. Han hävdar med andra ord att Colombia inte skulle vara en suverän stat.

CHÁVEZ HAR OCKSÅ försökt dra in Unasur, en ny sammanslutning av 12 sydamerikanska länder som Chávez också tagit initiativ till, i pressen mot Uribe. Han skapar alltså systematiskt parallellorganisationer till existerande organisationer som han inte dominerar. Några dagar efter det att Álvaro Uribe meddelade beslutet om baserna, skulle Chiles president Michelle Bachelet överlämna det roterande ettåriga ordförandeskapet till Ecuadors president, den Cháveztrogne Rafael Correa, och Chávez kunde använda ceremonin för kritik mot Colombia och USA.

Allvarligare var att han genast avbröt försäljning av venezolansk olja till Colombia samt tillkännagav att Venezuela nu skulle söka andra handelspartners. Ett par dagar senare hade Venezuela förhandlat fram 22 olika handelsavtal med Argentina om att köpa bland annat bilar, kött, fågel och ägg, varor som de dittills köpt i grannlandet Co-

lombia. Enligt pressuppgifter är avtalen värda 1 000 miljoner amerikanska dollar. Tidigare har Venezuela importerat årligen för 6100 miljoner dollar från Colombia och för 1 300 miljoner från Argentina, men proportionerna kommer alltså att ändras. Som synes har Chávez också kontroll över stor del av näringslivet.

CHÁVEZ HADE Knappt kommit hem från mötet med Unasur när han lät rösta igenom en lag som tillåter expropriering av mark som han anser inte används väl. Bland annat annonserade han att ett par golfklubbar i huvudstaden skulle få sin mark beslagtagen. Chávez lät meddela att golf var en borgersport. Han själv är basebollfantast. Äganderätten är alltså inte garanterad.

Någon dag senare var det dags igen. Chávez lät parlamentet rösta igenom en ny utbildningslag som ger staten total kontroll över all utbildning. Såväl ledningen av skolor som innehållet i undervisningen ska övervakas av lokala råd (läs chavister). Kontroll över antagning till universitet läggs på staten, och en gräns ska sättas för hur många elever från privatskolor som får antas. Religion förbjuds i skolorna. Tillsättningen av lärare på alla nivåer underkastas statlig kontroll. En lärare vars politiska inställning inte sammanfaller med statens kan få yrkesförbud på mellan 5 och 20 år. Lärarorgani-

sationerna har annonserat att de kommer att protestera.

De här lagarna röstas snabbt igenom och börjar gälla omedelbart. Chávez skickar ett ombud till parlamentet för att säga hur han vill ha det, och sedan är saken klar. Oppositionen ställde inte upp i valet 2005, eftersom de ansåg att omständigheterna inte tillät fritt politiskt arbete. Resultatet blev att Chávez har egen majoritet och att den enda oppositionen i parlamentet är avhoppade chavister.

Hugo Chávez följer Fidel Castros modell mot en personlig diktatur genom att ta kontroll över alla institutioner, förklara alla andra källor till makt olagliga och avskaffa den maktfördelningsprincip som en rättsstat bygger på, nämligen maktdelning mellan lagstiftande, utförande och dömande instanser.

Det har belagts att pengar från Chávez gått till valkampanjer för vänsterledare som Evo Morales i Bolivia och Rafael Correa i Ecuador och Cristina de Fernández Kirchner i Argentina. Hela historien om Manuel Zelaya i Honduras ses från latinamerikansk horisont som ett försök av Chávez att etablera sig i Centralamerika. Zelaya försökte göra exakt som Chávez, Morales och Correa, nämligen ändra konstitutionen för att öka sin egen makt. Chávezrådgivare fanns på plats, Telesur filmade, och Raúl Castro >>

krävde att demokratin skulle respekteras! Genast krävdes också medlare, precis som med Colombia. Honduras höll emot bättre än Bolivia och Ecuador, som blivit lydstat till Venezuela. Från sydamerikansk synpunkt kan man bara förundras över att utländsk press inte mer framhåller att Zelayas försök att ändra konstitutionen avvisats av landets kongress, juridiska instanser, armé, den katolska kyrkan samt de protestantiska kyrkorna. En tidigare utrikesminister till Zelaya har offentligt uttalat att denne följer en strategi utarbetad i Venezuela.

Allt det Hugo Chávez gör och säger återges i pressen i Chile och Argentina, men man är oftast återhållsam med kommentarer. President Michele Bachelet har undvikit uttalanden. Men samtidigt säger chilenerna i olika samhällsgrupper saker som att Chávez är en förtäckt diktator, att han borde hålla sig i sitt eget land och låta andra vara ifred och att han ger Latinamerika dåligt rykte. Flera säger att Chile tack och lov ligger i andra änden av Sydamerika. Det mest vanliga är att påstå Chávez är en pajas. I pressen förekommer skämtsamma benämningar som att tala om Chávez "narcissism-leninism" och att tala om "Cubazuela". Uttryck ges också åt Ismael García, en avhoppare från Chávez parti som har startat ett parti med socialdemokratisk profil, Podemos ("Vi kan"). García säger att det nu är dags för venezolanerna att gå ut på gatorna och protestera därför att snart lever de i en fullfjädrad diktatur och då inte kommer att kunna protestera överhuvudtaget.

I ARGENTINA ÄR DET mest påfallande att pressen rapporterar Chávez tilltag men utan kommentarer. Varför skriks det inte i högan sky över den nya presslagen och över utbildningslagen? Journalisterna på *La Nación*, ändå ansedd som en försiktigt moderat tidning, återger den 15 augusti omsorgsfullt de viktigaste dragen i de nya lagarna men utan att visa upprördhet. Argentinare jag talat med menar att inflytelserika argentinska politiker fått Chávezpengar och att den första gentjänsten är att se till att han inte blir kritiserad samt att makarna Kirchner övar utpressning mot medierna på ett sätt som påminner om Chávez. Gruppen kring tidningen *Clarín*, kritisk mot dem, har fått sin utgivningsrätt och speciellt sin tv-kanal ifrågasatt.

En venezolansk journalist som kan läsas på nätet, Isa Dobles, skriver att Chávez är löglig, genant för sitt land, vulgär och maktfullkomlig. Om hon är bosatt i Venezuela, kan hon åtalas enligt de nya presslagarna. ✨

Italien

Berlusconis historia är Italiens

Silvio Berlusconi och italiensk politik reduceras till kulturella stereotyper. De historiska omständigheter som ligger bakom Berlusconis karriär ignoreras.

Av Andreas Danielsen

FÖRST BAD HANS HUSTRU offentligt om skilsmässa – trött på hans fäbless för knappt myndiga flickor. Sedan följde fotografier på oblyga utomhusnöjen vid sommarhusets pool och skildringar av eskapader med lyxprostituerade. Silvio Berlusconis tvektiga privatliv har väckt en prätig skandal i Italien. Men uppståndelsen kring premiärministerns fritidsintressen skymmer det verkligt sensationella: att det är först med de skabrosa avslöjandena som motståndarna vädrar morgonluft och anhängarna vridder sig i vända.

För drygt ett år sedan valdes Berlusconi för tredje gången till Italiens premiärminister. Tills nyligen har hans popularitetsnoteringar varit oöverträffade i landets efterkrigshistoria. Internationella medier har sin vana trogen uttryckt ohöjd horrrör. Men efter 15 år som odiskutabel medelpunkt i politiken, antingen som premiärminister eller oppositionsledare, betraktas han numera i Italien som en normal politiker (om än med ett extraordinärt privatliv). Det är en häpnadsväckande bedrift med tanke på de hinder som kantat hans bana. Som mediemogul och storägare i en rad branscher är hans olösta intressekonflikter oändliga. Rättsutredningar har uppdagat skattefusk, illegal bokföring samt mutor av politiker, polis och domare. Trovärdiga uppgifter finns om samröre mellan hans företag och maffian. Som premiärminister har han flagrant missbrukat sin ställning för att obstruera rättegångar mot sig själv och sina kumpaner. Han har till och med erkänt att han blev politiker för att slinka undan rättvisan: "annars skulle de kastat mig i fängelse".

SJÄLV FÖRNEKAR BERLUSCONI allt, också vad han tidigare sagt offentligt. Men hans syndaregister är allmän kännedom (trots alla teorier om att hans tv-kanaler manipulerat massorna till minnesförlust). Inte ens de egna väl-

jarna tror att han är oskyldig. Ändå anförtror de Berlusconi styret över den stat han korrumpert och svindlat. Varför? Svaret kan sökas i italienarnas konfliktfyllda förhållande till staten. För svenskar ter sig detta oförklarligt, eftersom själva vår identitet ofta förknippas med "det offentliga". Italienarnas relation till centralmakten är dock den motsatta. Staten möts inte med lojalitet, utan med misstänksamhet.

SKAPANDET AV ITALIEN 1861 förenade furstendömen, inte någon nation eller något folk. Enandet var i praktiken en expansion av kungariket Piemonte, vars monark och förvaltning blev Italiens. Efter ett drygt årtusende av sonderfall och ömsesidig misstro förväntades olika landsändars invånare plötsligt bli italienare. De delade varken språk eller historia. Många hade inte ens hört talas om Italien. För de flesta medborgare betydde den nya staten endast höjda skatter och värnplikt. Det utbredda missnöjet, främst i södern, slogs ned med brutal repression. De styrande försökte under decennierna stärka den bräckliga nationalkänslan genom en aggressiv utrikespolitik. Men de krigiska äventyren slutade ofta med bakslag och nesa. Staten kom att föraktas och dess företrädare associerades med inkompetens och korruption.

Mussolini försökte frambesvärja dengäckande enighet genom en nationalistisk kult – dyrkan av Italien som det nya Romarriket. Krigsförlusten och in-

bördeskriget krossade den illusionen. Nationen och staten hade istället ytterligare misskrediterats. Efterkrigstidens viktigaste politiska krafter sökte talande nog sin legitimitet utanför Italien: kommunisterna i Sovjetunionen och kristdemokraterna i katolska kyrkan. Istället för att uppmuntra en övergripande lojalitet mot staten skapade partierna två parallella världar – två skilda kulturer – för sina stödtrupper. Kommunistpartiet var Europas största, men alltid i minoritet. Företrädaren för det katolska och anti-kommunistiska Italien, kristdemokraterna, styrde i drygt fyra decennier. Partiets popularitet byggde med tiden alltmer på kontrollen över statens resurser. Arbetsstillfällen och subventioner portionerades ut till medlemmar och klienter. Även den främste koalitionspartnern, socialistpartiet, deltog i kalaset. Statsskulden ökade dramatiskt i takt med den offentliga sektorn.

Men staten sågs aldrig som en neutral instans med allmännyttan för ögonen. Förvaltningen genomsyrades av ineffektivitet och ohederlighet.

SYSTEMET HAVERERADE I början av 1990-talet i en veritabel syndaflod av korruptionsavslöjanden. I krisens kölvatten upplöstes socialistpartiet och kristdemokraterna slogs i spillror. Befolkningens missaktning för stat och politikerskrå visste inga gränser.

Väljarna i det anti-kommunistiska blocket – en majoritet av väljarna – stod plötsligt utan politisk hemvist. I valet 1994 förutspåddes att vänstern (nu ex-kommunistisk) för första gången skulle vinna – på walk-over. Då trädde Berlusconi fram. Han fruktade att en vänsterregering skulle bryta upp hans privata tv-monopol, som hade etablerats när hans vän och korruptionsbroder Bettino Craxi var premiärminister. Berlusconi utnyttjade skickligt statsröten och politikernas vanära. Han presenterade sig som en anti-politiker, obefläckad av det gamla etablissemangets skumrask, och som sin egen lyckas smed i den privata sektorn.

Slagordet framför andra var frihet – i meningen frihet från statens inblandning i medborgarnas liv. Hans attacker mot regler och skatter väckte stort gensvar, inte minst bland Italiens många egen- och småföretagare.

Drygt 80 procent av Italiens företag är familjeägda och har färre än 50 anställda. Skatte- och bygglagsbrott är epidemiska fenomen (som Berlusconi "löst" genom amnestier). Statens pålagor betraktas rentav som illegitima. Premiärministerns egna förseelser upprör därför knappast. Familjeföretagens dominans kan även förklara toleransen för Berlusconis intressekonflikter. Det anses naturligt att han som familjeföretagare inte vill sälja sitt livsverk, särskilt inte om det vore mot barnens önsknings.

DEN DJUPA MISSTRON mot staten är nära kopplad till ett av det italienska samhällets mest utmärkande drag: "familismen". Fenomenet beskriver svårigheten att agera gemensamt för det allmänna bästa. Istället går familjens omedelbara och materiella nytta före. Genom historiska omständigheter (katolska kyrkan, klientilism, statens svaghet, det civila samhällets obefintlighet etcetera) kom familjen att upplevas som den enda pålitliga formen för samverkan.

Familjens primat var både en försvarsmekanism och ett motiv att – när möjlighet gavs – bedriva rovdraft mot utomstående. Familismens styrka och ut-

tryck har modifierats under seklerna, men bidrar fortfarande till att forma beteenden och attityder. Det är bakgrunden till att Berlusconi väcker föga anstöt när han som premiärminister främjar sina personliga intressen.

Kristdemokraternas kanske viktigaste allierade var rädslan för alternativet. Det har även varit Berlusconis. Han har ansträngt sig för att bevara den skarpa polariseringen i italiensk politik, fastän det kalla kriget är slut och vänsterns ideologi urvattnats till oigenkännlighet. Han har ideligen varnat för att ex-kommunisterna är opålitliga, att de är samma ulvar i ny beklädnad. Vänstern har nästan alltid varit i minoritet i Italien. Berlusconi vet därför att han har allt att vinna på en gamla tiders kulturkamp mellan höger och vänster, istället för att diskutera specifika politiska frågor. För vissa har han varit det enda acceptabla av två dåliga alternativ. För andra har han varit den anti-kommunistiska och katolska kulturens fanbärare mot barbarerna – och i det ljuset har allt skumrask bleknat.

INTERNATIONELLA MEDIER och bedömare hänger sig ofta åt karikatyrer när Italien och Berlusconi diskuteras. Hans framgång förklaras gärna med hans tv-kanalers förförelsekonster (italienarna förutsätts lida av ett antropologiskt särdrag som gör dem särskilt sensibla för visuell stimulans och substanslös retorik). De historiska omständigheter som möjliggjort Berlusconis politiska karriär har ignorerats.

Analysernas ensidighet har även inneburit att hans politiska färdigheter underskattats. Frågan är om någon annan hade kunnat hejda mitten-högerns sönderfall och förena de disparata intressen som tidigare stödde kristdemokrater och socialister. Hans koalitionsbygge har varit ett mästestycke: med två partier (Lega Nord och Alleanza Nazionale) som sinsemellan har synnerligen motstridiga intressen. Detta har knappt uppmärksammats, fastän det har varit nyckeln till hans maktinnehav.

Italien är världens sjunde största ekonomi och Europas fjärde folkrikaste land. Men kunskapen om dess historia och politik är förvånansvärt ringa. Reportage om Italien färgläggs – som i få andra fall – av kulturella stereotyper. Berlusconis väljare är inte så irrationella som många fördomsfullt antar. Ett folks karaktär, skrev Benedetto Croce, består av "dess historia, all dess historia, och inget annat än dess historia".

FOTO: PIER PAOLO OTTO/SCANPIX

Kulturchefen som ville bränna böcker

Egyptiern Farouk Hosny lär bli Unescos näste generaldirektör. Då styrs FN:s kulturorgan av en man som har uppmanat till bokbål.

Av Arne Lapidus

FAROUK HOSNY HAR ett problem. Han vill mycket gärna bli näste chefför Unesco. Men nu har man kommit på honom med att förespråka bokbål.

Den egyptiske kulturministern var storfavorit till jobbet tills det blev allmänt känt att han har manat till bränning av israeliska böcker i egyptiska bibliotek.

Trots alla underligheter i Unesco genom åren och trots all välvillig tolerans i dessa sammanhang finns det i alla fall gränser.

Det blev ett ramaskri. Hosny stod där med tändsticksasken i hand och såg sina chanser gå upp i rök.

– Låt oss bränna dessa böcker. Om det finns några, ska jag bränna dem själv, sade Hosny för ett år sedan när en egyptisk parlamentsledamot frågade honom om det finns israeliska böcker i det nya storbiblioteket i Alexandria.

Han har tidigare talat om "judars infiltration av internationella medier" och förklarat att Israels kultur är baserad på "stöld". Sådana uttalanden är allmängods i den arabiska offentligheten, inte minst i den egyptiska kulturdebatten. Nu blev de plötsligt besvärande för kulturministern.

ALLT HADE SETT UT ATT GÅ bra för honom. Det är arabvärldens tur att tillsätta posten när FN:s kulturorgan Unesco utser ny generaldirektör i höst.

Hosny, 71, är väl meriterad för jobbet efter att ha varit kulturminister i 22 år och tidigare gjort sig känd som bildkonstnär. Han är nominerad av arabländerna, de islamiska staterna och av Afrika.

Men i våras började inflytelserika kultur-

funktionärer och ledande intellektuella att ifrågasätta honom.

– Det vore ett misstag att välja Farouk Hosny till ny Unesco-chef ... Ett sådant ansvar bör inte ges till någon som inte helt och fullt har tillägnat sig Unescos ideal, säger Olaf Zimmermann, chef för tyska kulturrådet.

Och tre berömda judiska kulturpersonligheter protesterar mot Hosny i ett öppet

representanter för den judiska lobbyen, ett gammalt beprövat grepp som hans anhängare hemma i Kairo försöker sig på.

Nej, här krävs skadebegränsning på högsta nivå.

HOSNY BER OFÖRBEHÅLLSAMT om ursäkt i samma franska tidning. Han gör en total pudel och tar kraftfullt avstånd från sina egna ord.

"Jag är en fredens man. Jag vet att fred kommer genom förståelse och respekt. Å dessa värderingars vägnar vill jag ta tillbaka de ord jag yttrade i maj 2008, vilka uppfattades som en maning att bränna hebreiska böcker. Dessa ord var chockerande och jag förstår det", skriver Hosny i *Le Monde*.

"Jag vill högtidligt säga att jag beklagar de ord jag yttrade ... Dessa ord är motsatsen till vad jag tror på och vad jag är", fortsätter han.

"Inget är mig mera främmande än rasism, förnekande av andra eller önskan att skada judisk eller någon annan kultur", skriver samme man som för några år sedan förklarade att "israelisk kultur är en omänsklig kultur; den är aggressiv, en rasistisk, pretentiös kultur baserad på den enkla principen att stjäla det som tillhör andra och kalla det sitt eget".

Det är en rejäl omvändelse under galgen sedan han insett att han riskerar att missa den hägrande utnämningen. Han kan dessutom ha fått en direkt order av sin president Hosni Mubarak. Några veckor tidigare gick Israel nämligen med på att stoppa sin officiella kampanj mot Hosny. Det skedde under ett toppmöte mellan Mubarak och den israeliske premiärministern Benjamin Ne-

brev i franska *Le Monde*. Under rubriken "Unesco: Skammen av en förebådad katastrof" skriver filosofen Bernard-Henri Lévy, filmregissören Claude Lanzmann och Nobelpristagaren Elie Wiesel:

"Farouk Hosny är motsatsen till en man av fred, dialog och kultur. Farouk Hosny är en farlig man, en hetsare ... Vi måste därför utan dröjsmål vädja till allas samvete för att hindra att Unesco faller i händerna på en man som när han hör ordet 'kultur' svarar med en bokbränning."

Nu förstår Hosny att det är fara å färde. Det tunga artilleriet har gått till attack – och det till och med i den förnämsta tidningen i Paris där Unesco-högkvarteret ligger. De tre debattörerna kan inte bara avfärdas som

tanyahu. Överenskommelsen var "hemlig" och kom helt överraskande – också för israeliska UD – efter en "personlig begäran" från Mubarak. Det är oklart vad Israel fått i gengäld, men troligen var en offentlig ursäkt från kulturministern ett israeliskt minimikrav.

HOSNY NÖJER SIG INTE med ord. Kulturministern som under hela sin långa tid i ämbetet nogsamt har sett till att alla spår av israelisk kultur utestängs från Egypten bjuder nu plötsligt in den israeliske dirigenten Daniel Barenboim. Barenboim, som sedan länge bor utanför Israel och är känd för sitt engagemang för palestinierna, får leda en konsert med Kairos symfoniorkester.

Samtidigt meddelar egyptiska kulturdepartementet att flera böcker av de israeliska författarna Amos Oz och David Grossman ska översättas. Inte från hebreiska, det vore en alltför nära kontakt med Israel, utan via engelskan och franskan. Arabiska piratutgåvor av israeliska författare finns redan tidigare i Egypten, men det här skulle bli de första översättningarna med officiell sanktion.

Som väntat – och som önskat av Hosny – leder både konserten och översättningsbeslutet till kraftfulla protester från egyptiska intellektuella. De kallar det för "normalisering", ett av de värsta skällsorden i det egyptiska kulturella samtalet. Protesterna fyller sin funktion och kulturministern kan nu framställa sig som en modig förkämpe för öppenhet och kulturutbyte.

EGYPTEN HAR VISSERLIGEN fred med Israel sedan 30 år, men kultureliten vägrar att ha något att göra med den "sionistiska fiendens" litteratur, konst och musik. Det är kanske det enda som nasserister, kommunister, islamister och till och med liberaler kan ena sig om. Egyptiska kulturarbetare som försöker ha kontakt med Israel blir utfrysade och utestängda från alla scener och förlag.

Det är en politik som inte minst Hosny har uppmuntrat i alla år med hänvisning till Israels behandling av palestinier. I praktiken är den en fortsättning av den arabiska bojkotten av allt israeliskt som pågått sedan Israel bildades 1948. Egyptens intellektuella och kulturella eliter har egentligen aldrig accepterat att deras president Anwar Sadat slöt fred med Israel 1979.

Efter sin kappvändning verkar Hosny nu på nytt ha goda chanser att bli näste Unesco-chef. Som kulturminister har han konsekvent stängt ute Israel från alla bokmässor i Kairo. Vem vet, turerna kring hans Unesco-kandidatur kanske leder till en ny öppenhet. Farouk Hosny kanske tycker att Paris är värt en mässa. ✨

Kina

Förtryckets grindvakter

Kinas statliga medier slår inte bara vakt om regimen intressen. De försvarar även andra diktaturer. Både den uiguriska proteströrelsen och demonstrationerna i Iran beskrivs som styrda av utomstående intressen.

Av Jojje Olsson

I JUNI SLOGS TVÅ uiguriska fabriksarbetare i den sydkinesiska provinsen Guangdong ihjäl av arbetare från majoritetsgruppen Han. Händelsen ledde till upplopp som spreds sig till Xinjiang-provinsens huvudstad Ürümqi där 197 dog och tusentals skadades och arresterades. Våldsamheterna bottnade i decennier av diskriminering av uigurer efter en massiv invandring av hankineser till den resursrika jättprovinserna i väst.

Kinesiska medier presenterar stolt siffror som belyser den ekonomiska utvecklingen i Xinjiang. Vad de dock avstår från att belysa, är att utvecklingen främst kommit invandrade hankineser till nytta, och att den uiguriska kulturen metodiskt bekämpas. Restriktioner har införts i religionsutövningen och uiguriska elever får inte tala sitt eget språk i skolan. Hankineser har den politiska makten i Xinjiang, och uigurer har svårt att få statlig anställning, även hos de oljebolag som nu dränerar provinsens oljefält. Tusenåriga städer rivs till förmån för dystra bostadskomplex.

ICKE DESTO MINDRE påstår en kinesisk minister i *China Daily* den 22 juli att myndigheternas politik "inte har någonting alls att göra" med oroligheterna i Xinjiang. *China Daily* är Kinas största engelska nyhetstidning och ägs – givetvis – av staten. Istället skyller tidningen på uiguriska organisationer baserade utomlands.

Främst World Uyghur Congress och dess ledare Rebiya Kadeer anklagas för att ha uppviglat till våldshandlingar. *China Daily* skriver att den "stora folksamlingen" innan tumultet bröt ut är bevis nog för att våldet var i förväg planerat och väl organiserat. Då BBC rapporterade om Rebiya Kadeers besök i Japan i slutet av juli, möttes tittare i Kina av en halvminuts svart tv-skärm. Det blir

tydligt att Kina har få meningsfränder i sammanhanget, då man söker medhåll för denna teori. Bland de utlänningar som får komma till tals i kinesisk press märks en talesman för vitryska utrikesministeriet och Sudans kinesiska ambassadör. I en artikel från statliga nyhetsbyrån *Xinhua* den 17 juli med rubriken "Många länder anser att Xinjiang är Kinas inre angelägenhet", berömmar de myndigheternas insatser tillsammans med bland annat kommunistgrannen Laos utrikesministerium.

KINESISKA MEDIER gräver djupt för att visa sina läsare att de har hela världen bakom sig, då representanter från allehanda tveksamma länder skamlöst sätts på piedestaler och hyllas för erfarenhet och kunskap. I en av många snarlika artiklar av *Xinhua* ges en "erfaren kirgizistansk diplomat" vid namn Muratbek Imanaliev den 23 juli stort utrymme. Han anser det "självlärt uppenbart" att World Uyghur Congress ligger bakom upploppen, och att organisationens våld "fördooms av hela världssamfundet". Vidare menar Imanaliev att "vilken regering som helst skulle straffa sådana upplopp hårt".

Samtidigt, i ett fäfängt försök till öppenhet, bjöds journalister under juli in till Xinjiang, säkerligen delvis på grund av omvärldens häftiga kritik efter det att Tibet i fjol helt spärrades av efter oroligheterna där. Utländska reportrar blev i Ürümqi valla-de till presskonferenser för att höra att läget var under kontroll, och många ansåg sig motarbetade när de ville arbeta på egen hand. Till staden Kashgar, strax söder om Ürümqi, fick journalisterna överhuvudtaget inte åka.

Den 31 juli pryddes femton svartvita an-siktsfotografier förstasidan på *China Daily*. Det var misstänkta våldsverkare från upp-

loppen i Ürümqi som nu fick två veckor på sig att överlämna sig till polisen, om inte skulle de "straffas hårt". Fjorton var uigurer, en var hankines.

MINDRE VÄNTAT MEN egentligen lika självklart var att kinesiska medier odelat tog prästerskapets parti under oroligheterna efter presidentvalet i Iran. Ledningen i Peking är ständigt orolig över att folkliga demonstrationer kan ge upphov till politiska förändringar – samma utveckling kan ske även i Kina – och man är därför beredd att diplomatiskt stötta andra diktaturer som har folket mot sig.

I en mycket hård ledare den 27 juli med rubriken "Varför lämnar inte medierna Iran ifred?" ifrågasätter *China Daily* omvärldens inblandning i vad man kallar "iranska angelägenheter". Ledaren påpekar hur "CNN, BBC och andra medieorganisationer" blivit så besatta av Iran att de helt slutat övervaka andra delar av världen. Detta på grund av att Iran "på ytan" innehåller alla "smaskiga ingredienser" som valfusk, våld och demokrati. Vidare anses det "överraskande" att dessa medier inte vill inse att protesterna i Iran är av precis samma slag som de "av CIA-ledda demonstrationerna i Georgien (2003) och Ukraina (2004)".

MED RUBRIKER som "Iran har väntat länge på frihet" anklagas *Washington Post* och *New York Times* för att ha framkallat våldet. *China Daily* godtar helt prästerskapets förklaring om att utländska krafter vilselett iranierna. Ledaren undrar också vem det var som egentligen sköt den unga kvinnan Neda Agah-Soltan (vars namn sätts inom citationstecken): "en soldat eller någon av demonstranterna?". Bilder på den statliga televisionen CCTV visar iransk polis på defensiven undanräsande folkmassor.

SLUTLIGEN SLÄR *China Daily* med sin ledare två flugor i en smäll. Man hävdar att omvärlden bör sätta sin tro till den iranska civilisationen som har 5 000 år på nacken och därför är i stånd att lösa sina egna problem, samt att den "ensidiga rapporteringen skadar de västerländska mediernas trovärdighet".

Även den kinesiska civilisationen sägs ju vara 5 000 år gammal, och västerländska medier utgör ett ständigt hot då de rapporterar från Kina. Kinesiska medier vädjar därför om läsarens förtroende för erfarna auktoriteter och misstro till oberoende organisationer. Och det verkar fungera. När jag talar om dessa frågor med mina kinesiska vänner möter de mina anklagelser om att kinesiska medier kastar sten i glashus med föga förståelse och än mindre sympati. ✨

EU

Hyckleriet om Turkiet

Motståndarna till ett turkiskt EU-medlemskap ställer krav som inte har gällt för tidigare kandidatländer. Att medlemskapsförhandlingar så starkt spelat på religiösa och kulturella fördomar riskerar att destabilisera Turkiet och EU.

Av Ingmar Karlsson

MYCKET ÅTERSTÅR FÖRVISSO att göra i reformprocessen, men Turkiet är idag öppnare och mer demokratiskt än någonsin. Huvudförklaringen är det hägrande medlemskapet i den europeiska unionen. Samtidigt som USA:s hårda kraft slagit sönder och orsakat kaos i Irak har EU:s mjuka kraft reformerat Turkiet. Ändå har stora delar av EU aldrig agerat med sådant hyckleri som nu.

Det framstår allt tydligare att beslutet att ge Turkiet status som kandidatland inte var uppriktigt menat i många huvudstäder utan att man varit övertygad om att Turkiet inte skulle kunna uppfylla kraven för ett medlemskap. När så ändå skedde har strategiska, religiösa, kulturella och historiska kriterier som inte gällt för andra kandidatländer införts under totalt bortseende från att den ur romersk rätt härstammande grundprincipen *pacta sunt servanda* (avtal ska hållas) hör till de grundläggande europeiska värden som europeiska politiker så gärna åberopar.

I ROMFÖRDRAGET STÅR att *any European country* kan bli medlem av gemenskapen, inte att territoriet till 100 procent måste ligga på den europeiska kontinenten. Den europeiska delen av Turkiet är dessutom både ytt och befolkningsmässigt betydligt större än flera EU-medlemmar och inrymmer Europas största metropol, Istanbul.

Detta hindrar inte motståndarna till ett turkiskt EU-medlemskap med Nicolas Sarkozy och Angela Merkel i spetsen från att använda geografin som argument samtidigt som de använder Cypern – en ö som ligger öster om Ankara och söder om Tunisien – som en broms i förhandlingarna och som ett fikonlöv bakom vilket de försöker

dölja sitt brott mot principen att avtal skall hållas. Sarkozy blev för övrigt vald till president av franska medborgare i Guyana i Sydamerika, öarna Tahiti i Stilla havet, Reunion i Indiska oceanen, Guadelope och Martinique i Karibien och St Pierre och Miquelon utanför den kanadensiska kusten. Nyligen utökades dessutom det franska territoriet med ön Mayotte utanför Afrikas östkust. *Voilà les frontières de l'Europe!*

UTRÄKNINGEN I PARIS, Berlin och andra europeiska huvudstäder tycks vara att ett antiturkiskt grekcypriskt agerande och de nya kriterier som ställts upp för Turkiet skall få turkarna att mista tilltron till det europeiska projektet och själva vända EU ryggen.

Ett annat geografiskt argument mot ett turkiskt medlemskap är att EU skulle få en direkt gräns till den mest krisdrabbade och oroliga delen av världen och att Europa bör hålla sig borta från den muslimska världens problem i allmänhet.

De som resonerar så tycks betrakta EU som en de lycksaligas ö eller ett Schweiz omgivet av goda och vänliga grannar. Europas geostrategiska läge är emellertid inte så idylliskt. Europa måste stabilisera sin egen periferi för att inte självt drabbas av dess problem. Ett turkiskt medlemskap i EU skulle stärka Europa på den front där det är som mest sårbart.

Att tro att ett Turkiet som utestängs från den europeiska gemenskapen skulle kunna tjäna som en brandvägg mot kriserna i Mellanöstern är politiskt naivt. Hittills har alla kriser i Mellanöstern direkt återverkat på Europa och de kommer att göra så än mera i framtiden. Ett turkiskt EU-medlem-

Jag vill leva i Europa.

FOTO: OSMAN ORSAL/SCANPIX

skap skulle genom Turkiets historiska förbindelser med denna region och goda kontakter såväl med Israel som arabvärlden öka EU:s möjligheter att föra en proaktiv politik inte bara i denna del av världen.

Ett turkiskt medlemskap i EU skulle också vara ett klart uttryck och bevis för att islam och demokrati inte är oförenliga begrepp. Det skulle ändra den muslimska världens syn på Europa i positiv riktning och tjäna som en uppmuntran och ett föredöme för de krafter i den övriga muslimska världen som vill ge islam en samtida prägel. En stabil turkisk demokrati väl förankrad i Europa skulle därför bli en modell för en muslimsk värld som så väl behöver sådana. Ett nej till Turkiet skulle däremot stärka fundamentalisternas argument att den muslimska världen måste vända sig inåt eftersom resten av världen konspirerar mot den.

På samma sätt som den palestinska frågan har blivit det prisma genom vilket den muslimska världen bedömer USA kan EU:s inställning till ett turkiskt medlemskap bli

det prisma genom vilket man bedömer den europeiska synen på demokrati och de europeiska värdena.

NÅGOT RELIGIÖST KRITERIUM för ett EU-medlemskap har aldrig funnits. Med sådana argument kan man också hävda att det av östlig ortodoxi präglade Grekland inte borde ha fått medlemskap och att även rumäner och bulgarer bort hållas utanför som halvorientaler och att Albanien och Bosnien för all framtid är dömda att bli muslimska getton i Europa.

Ett avfärdande av Turkiet på religiösa grunder vore, i synnerhet efter den 11 september 2001, både en falsk och en farlig signal. Ett sådant beslut skulle förneka att islam idag är en del av den europeiska vardagen. Idag är omkring 15 miljoner muslimer EU-medborgare och antalet kommer att öka genom en fortsatt invandring.

Ett nej baserat på religiösa och kulturella skäl skulle vara ett direkt besked till den snabbast växande delen av Europas befolkning att muslimer alltid kommer att

betraktas som andra klassens medborgare oavsett hur välintegrerade och sekulariserade de är.

Ett turkiskt medlemskap i EU skulle däremot underlätta en nödvändig integrationsprocess och därmed motverka en för Europa ödesdiger utveckling.

Inga tidigare medlemskapsförhandlingar har blivit så politiserade och spelat så starkt på religiösa och kulturella fördomar. För första gången kan EU:s agerande därför bli en destabiliserande faktor inte bara i Turkiet och dess närområde utan även i de egna medlemsstaterna.

De europeiska visionerna har fått ge vika för snäva nationella intressen och kortsiktiga inrikespolitiska valtaktiska kalkyler och ett statiskt historiskt tänkande.

Sverige utgör ett undantag och i Turkiet fästs nu stora förhoppningar vid det svenska ordförandeskapet. Men Turkiet måste hjälpa Sverige att hjälpa Turkiet genom att fortsätta och intensifiera moderniserings- och demokratiseringsprocessen oavsett hur Sarkozy, Merkel och andra agerar. ✨

Den principfasta principlösheten

Jag kan inte riktigt bestämma mig när det gäller konsekvens, om jag är för eller emot. Å ena sidan, om vi helt tar avstånd från konsekvens, hur ska vi då kunna bedöma värdet av ett argument? Ingen kan klara sig helt utan principer.

Å andra sidan är fullständig konsekvens en specialitet för dårar, eller åtminstone för farliga (och tråkiga) monomaner. För en hammare är allting en spik; för en konsekvent människa är allting en fråga om principer. Därför har jag svårt att vara helt konsekvent när det gäller konsekvens.

Men det är ändå roande att upptäcka inkonsekvenser. Jag stötte på en verkligt tjuvig sådan häromdagen när jag läste *New England Journal of Medicine*. Denna vördnadsvärda tidskrift förespråkar, i likhet med de flesta läkare, skademinskning. Det innebär ett moget accepterande av att människor kommer att fortsätta göra fäliga och farliga saker. Läkarnas strävan bör därför vara inriktad på att minska de skador människor drabbas av genom att bete sig på detta sätt, snarare än att försöka avskaffa det fäliga eller farliga beteendet helt och hållet.

Människor injicerar till exempel olagliga droger. Vissa av dem kommer att fortsätta göra det oavsett vilka risker eller straff det förknippas med. Det bästa läkarna kan göra är därför att göra injicerandet av droger så säkert som möjligt, exempelvis genom att se till att narkomaner har rena nålar och sprutor. Där jag tidigare bodde brukade en bil från kommunen åka runt och dela ut kondomer till narkotikaberoende gatuprostituerade för att förhindra spridningen av aids. Jag är säker på att det bidrog starkt till att begränsa epidemin, men det var inget vidare bidrag till min trädgård, där de använda kondomerna kastades in.

Döm då om min förvåning när en ledare i *New England Journal* klargjorde att man är helt emot att amerikanska läkare medverkar vid avrättningar genom att ge dödliga injektioner. Faktum är nämligen att det finns problem med dessa injektioner, särskilt när de utförs av lek-män. Ibland är effekten inte omedelbar, och det fanns till och med ett fall där den man som skulle avrättas flera gånger lyfte på huvudet och sade: "Det funkade inte."

Läkare måste rimligen ha bättre möjlighet än någon annan att säkerställa en snabb och smärtfri död vid avrättningar. Det garanteras av deras utbildning i fysiologi, farmakologi och patologi, liksom av deras kliniska erfarenhet. Teknisk hjälp från läkare vid avrättningar vore därför ovärderlig för att avskaffa lidande som är möjligt att undvika: kort sagt, skademinskning.

Den amerikanska staten envisas med att avrätta människor: läkare kan inte göra mer för att hindra staten att avrätta människor än de kan göra för att hindra människor att injicera droger. Avrättningar är något som ligger helt utanför deras kontroll och därför, enligt skademinskningens logik, borde de erbjuda sina tjänster vid så många avrättningar som möjligt, för att säkerställa att den dömda blir snabb och smärtfritt expedierad. Man skulle rentav vänta sig att närvaron av läkare vid avrättningar var obligatorisk.

Men i stället får vi av *New England Journal* veta att avrättning inte är ett passande område för skademinskning. Vilken kontrast mot den upplysta och fantasifulla hållningen hos dr Kevorkian, den store amerikanske förespråkaren för eutanasi och självmordshjälp. Hans uppfattning var att fysiologer borde tillåtas att utföra värdefulla experiment på dödsdömda fångar, om än under bedövning. De skulle ju ändå dö, så varför inte utnyttja tillfället på bästa sätt? Han ägnade över tjugo år av sin karriär åt att försöka övertala sina läkarkollegor om det rimliga i detta förslag, och var mycket upprörd över deras förstockade vägran att ta det på allvar. ✨

Theodore Dalrymple är läkare, debattör och författare, vars senaste bok, *Not With a Bang But a Whimper*, kom ut förra året. Kolumnist på bland annat *Spectator* och *New Criterion*.

Översättning:
Jim Jakobsson

I korthet

Utblick

✨ Existerar överhuvud taget den perfekta romanen? Frågan ställs av Gregory Cowles på

New York Times-bloggen "Paper Cuts". Svaren varierar, förstås. *Den store Gatsby* nämns av flera. Intressant är att nästan samtliga inlägg utgår från amerikanska författare. Men hur definieras en perfekt roman? En bloggare citerar Randall Jarrell: "En roman är en prosaberättelse av en viss längd som har något fel med sig."

✨ Alison Flood på "Books Blog" i *Guardian* skriver under rubriken "Thanks, but no fangs:

Enough with the vampire fiction" att hon har fått mer än nog av vampyrer i skönlitteraturen. Hon är dödstrött på allt vad *vampire academies* och *sexy vampire hunters* heter.

Vad skulle kunna ersätta dem? Zombies, funderar Flood, vore en möjlighet. Men sexiga zombies och zombie-romantik, inser hon, lär nog inte slå. Bättre att följa tangentens riktning och konstatera att nästa litterära trend och investeringsobjekt blir varulvar.

✨ Bloggen "A la recherche des sons perdus" i *Le Monde* hänger sig åt fria och genre-

överskridande associationer på det musikaliska området. Den globala finanskrisen ger upphov till en reflektion kring den famösa förkunnelsen "Greed is good" ("L'avarice, c'est bien") av den diaboliske Gordon Gekko i filmen *Wall Street*. Vilka grupper och vilka titlar beskriver bäst dagens ekonomiska stämningsslag? Några förslag lämnas: Pink Floyds "Have a Cigar" och "Money", Fugazis "Greed", Téléphones "Argent trop cher" och Culture Beats "Mr Vain".

✨ Jesper Beinöv skriver i bloggen "Modern borgerlighet" i *Berlingske Tidene* att islamsk

MODERNE BORGERLIGHED

kultur måste genomgå en upplysningstid. Därför får inte det sekulära samhället ge efter när det ständigt testas av extrema, religiösa grupper. Mohammed-krisen hör här till det mest dramatiska som Europa upplevt. En motkraft är president Sarkozy som diskuterar förbud av den heltäckande burkan. Detta klädesplagg behöver man inte åka till Paris för att studera. Det kan också beskådas på vissa håll i Köpenhamn, skriver Beinöv.

Heterohatarfestival

Pridefestivalen har på senare år utvecklats till en kommersiell folkfest och en plats där politiska partier och trossamfund slåss om festivaldeltagarnas uppmärksamhet. Bakom den glättiga och hedonistiska fasaden rymms förstås frågor som rör individens rättigheter. Årets tema "Hetero" syftade till att ifrågasätta följderna av heteronormativitet i samhället.

Men hur långt sträcker sig individens rättigheter när det gäller att bryta normer? Och vilka skyldigheter har ett trossamfund som Svenska kyrkan och våra folkvalda politiker att se till att normkritiken inte övergår i samhällshat?

Sedan ett par år tillbaka finns det något som "Heterohatets dag". I år inföll dagen den 25 augusti. En förening som kallar sig "Göteborgs queerinstitut" ligger bakom idén, och den har populariserats genom att Pridefestivalen gjort reklam för dagen.

Den som ifrågasätter minsta beståndsdel i en politisk rörelse där minoriteter ingår, riskerar inte bara att hängas ut som homofob eller nazist, men också dömas till tystnad. Men för dem som befinner sig på andra sidan "normen" tycks det inte finnas några gränser för vad man får hänge sig åt, vare sig i tanke eller handling.

"Göteborgs queerinstitut", som i sina stadgar hävdar att deras verksamhet vilar på

"Göteborgs queerinstitut" låter pryda sin hemsida med en prickskyttebild på Fredrik och Filippa Reinfeldt.

demokratisk grund, låter pryda sin hemsida med en prickskyttebild på Fredrik och Filippa Reinfeldt med bildtexten "Vi avlar fram den nya moderata ungdomskadern." Det är inte bara smaklöst. Det röjer också en ytterst obehaglig samhällssyn. I Sverige har både en statsminister och en utrikesminister mördats.

De som okritiskt hyllar regnbågsretoriken på Pridefestivalen borde se sig om och inse att normativitets-intoleransen inte uteslutande är ett heterofenomen. Den ligger djupt förankrad i grupper med de mest extrema dagordningar.

Anna Rennéus Guthrie

De gör inte längre några analyser, något som jag tycker är synd. De ger inte ens bakgrunder. De verkar bara göra rubriker, och ju mindre viktigt något är desto troligare är det att det går ut i sändning.

Det legendariska tv-ankaret **Walter Cronkite** om de amerikanska tv-bolagens nyhetsbevakning. Cronkite dog 17 juli, 91 år gammal.

GÅNG PÅ GÅNG DENNA EEEEEVINNERLIGA SÅÅÅÅNG

Jag mottog min gode väns bröllopsinbjudan med blandade känslor. Å ena sidan var jag glad för hans skull. Å den andra var jag olycklig för min egen.

Nej, det är inte alls som ni tror. Min ambivalens berodde på vetskapen om att det oundvikliga nu väntade: sjungandet.

Det är en regelrätt plåga att svenska bröllop kräver sänghäftan. Jag har varit med om – och jag vet att jag inte är ensam om min erfarenhet – bröllopsmiddagar som förlängts med minst ett par timmar därför att Bellman, Taube, Sjöberg och de andra oundgängliga inventarierna dragits fram

med maskinmässig säkerhet. Carl Michael Bellman! Min motvilja mot att sjunga den mannen i offentliga sammanhang övergår allt förstånd. När jag hör "Glimmande nymf" infinner sig samma reaktionsmönster som hos Alex i *A Clockwork Orange* som suggereras till att få kväljningskänslor varje gång han lyssnar på Beethoven.

En tidigare älskad visdiktare hör nu till de för all evighet utstöttas och fördömdas skara.

Mina antipatier, inbillar jag mig, är en reaktion mot det förutsägbara. När andra gäster njuter av traditioner och finner ett nöje i att följa en påbjuden etikett känner jag själv däremot intensivt behov av att rusa ut och få luft. Varför måste man umgås så schematiskt? Sjungas ska det ändå in i allra blekaste helvetet – men bara tillsammans! Att på eget bevåg brista ut i sång strider däremot mot alla regler.

Vi är förvisso ett sjungande folk. Och dessutom ett folk som bäst kommer till sin rätt i gemenskaper. Min teori är att vurmen för körsång hänger samman med att svenskarna då simultant kan ge uttryck för och hålla sina exhibitionistiska böjelser i schack. På samma

sätt skulle det alltså kunna förhålla sig med glädjeyttringar i slutna sällskap. Det bör helst ske i grupp och under kontrollerade former. (Möjligen är det avsaknaden av en kollektiv inramning men ett desto större, inbillat eller reellt, gruppträck som gör att tal, till skillnad från sång, på bröllop för det mesta framförs så taffligt.)

Någon gång och av oklara skäl gick det överstyr. Den ena sången följde på den andra, snöbollen var i rullning och vips! etablerade sig en sedvänja.

Kanske har allt sin upprinnelse i det sena 1800-talets studentsångare som efterhand spred sina musikaliska utbrott utanför nationslivet. Det är en teori som jag inte håller så styvt på, å andra sidan har Uppsala och Lund alltid haft mycket att svara för.

Att förstå en försyndelse är inte att förlåta eller vänja sig vid den. Den enda trösten är att min vänkrets nu gift sig färdigt. Inkubationsperioden lär ta tid men jag håller det inte för helt otroligt att jag vid något tillfälle ska våga mig på att åter närma mig Bellman.

Mats Wiklund

SVENSKA SEDER OCH BRUK

DEL 3

Khaddafi tältar vidare

Arabvärldens store överlevare har i fyrtio år fascinerat och förfärat omvärlden. Muammar Khaddafis oförutsägbarhet, excentricitet och enastående förmåga att skapa rubriker är fortfarande oöverträffad. Men hans avsikter ligger ständigt i dunkel.

Av **Per Hagman**

När fan blir gammal blir han religiös" må vara ett talesätt måttligt applicerbart på Libyens ledare. Men i ungefär den småfnissiga tonen har förvandlingen av "arabvärldens värsting" till ödmjuk farbror beskrivits av de flesta västerländska medier under senare år. Det är förstås en tacksam bild, om än lite väl enkel. Det är dessutom så och så med ödmjukheten, vilket deltagarna på den 21:a kongressen för arabledare i Qatar fick veta i februari, då den sextiosjuårige översten steg upp på podiet och presenterade sig.

"Jag är en internationell ledare, nestorn bland arabledare, kungen av Afrikas kungar och alla muslimers iman. Min status tillåter inte att jag sänker mig lägre än så."

Varpå han skällde ut Saudiarabiens kung Abdulah efter noter och stormade ut från mötet.

Nog ligger det ändå en del i uppfattningen att "Vår Broder Ledaren och Guiden till Revolutionen" under 00-talet inte haft något annat val än att odla en viss snällism för att överleva politiskt, men fortfarande gäller egentligen bara en absolut sanning när det handlar om mannen som för exakt fyrtio år sedan tog makten över Libyen: att inga absoluta sanningar finns. Hans oförutsägbarhet förblir det enda förutsägbara, liksom de excentriska vanorna, de trippelironiska citaten och den magnifika garderoben. Samtidigt ligger hans sinne för att skapa rubriker och myter om sig själv än idag ohotat på en nivå där västvärldens samlade presskonserter och lobbyister är chanslösa och där den nyligen bortgångne Michael Jackson – som han såväl beträffande imagebyggande som utseende brukade jämföras med på åttiotalet – framstår som en grå byråkrat.

Själv hävdar han att hans filosofi och syn på världen alltid varit den samma – vilket han faktiskt har rätt i. Varför han förmodligen också är mycket förtjust i att vi västerlänningar ännu efter fyrtio år inte kan stava hans namn; själv dröjer jag här ängsligt in i det längsta med att försöka.

För mannen med världens just nu tredje längs-

ta maktinnehav över ett land har även satt rekord i det eviga problemet med att skriva arabiska namn med latinska bokstäver. Library of Congress i USA har i sina arkiv bantat ner antalet godkända stavningar av det fullständiga namnet till ett tjugotal, *Daily Telegraph* listade för några år sedan 32 varianter och andra källor menar att det förekommer uppåt 40.

Brukligt är förstås att låta personens egen stavning råda, men det går naturligtvis inte i det här sammanhanget. När han till exempel 1986 fick för sig att skriva ett personligt brev svar till några skolbarn i Minnesota undertecknade han med Moammar El-Gadhafi, medan han numera på sin flotta och innehållsrika hemsida (han var tidig med att lovprisa internet och låta sig porträtteras ivrigt surfande i sitt beduintält) stavar Al-Gathafi. Franska och anglosaxiska medier gör gärna varianter av Qaddafi och Gaddafi medan man i Italien ibland läser Cheddafi.

I väntan på definitivt utlåtande från lingvister specialiserade på transkriptioner av arabisk skrift känns det i svenska ögon och öron därmed bekvämt med det invanda Khaddafi. Stavningsförvirringen kan hur som helst sägas utmärkt symbolisera svårigheterna med att sammanfatta även personen Muammar Khaddafi. Som ju under sitt yrkesliv trixat med annat än semantik.

Det må vara sant att han den elfte september 2001 var den förste muslimske ledare att fördöma terrorattackerna, att han häromåret gick med på att betala ut över två miljarder dollar till Lockerbie-katastrofens anhöriga, att han bett alla judar som genom åren utvisats från Libyen om ursäkt, att han hyllat Barack Obama och kallat såväl Tony Blair som Silvio Berlusconi för goda vänner.

Men bortanför alla sådana vänskapligt utsträckta händer och den rubrikvänliga humorn har han samtidigt varit fortsatt noggrann med att aldrig bli alltför lättolkad. Onekligen har den ständiga räven bakom örat och den patologiska vägran att böja sig inför arabiska ledarkollegor och amerikanska presidenter varit en framgångsrik strategi.

Om Khaddafis sjuttioal var turbulent och mi-

1
Per Hagman är författare och frilansskribent. Hans senaste bok är *Att komma hem ska vara en schlager* (2004).

Pleased to meet you, hope you guess my name.

FOTO: PIER PAOLO CITI/SCANPIX

”

Själv hävdar Khaddafi att hans filosofi och syn på världen alltid varit den samma – vilket han faktiskt har rätt i.

litant, och åttiotalet skänkte hans namn en klang som endast Usama bin Ladin senare matchat, så fann han sig under nittiotalet så sanktionerad och isolerad från så många skilda håll att hans dagar ansågs räknade. Vilket inte var förvånande med tanke på landets digra lista på brister ifråga om mänskliga rättigheter, yttrandefrihet, pressfrihet, mötesfrihet och religionsfrihet. Frågan var mest om han skulle störtas inifrån eller utifrån. Men till skillnad från oräkneliga andra diktatorer som förr eller senare grävt sina egna gravar har den egensinnige överlevaren Khaddafi vänt sitt 00-tal till sitt hittills ljusaste decennium. Den spjuveraktige citatmaskinen har förberett firandet av det fyrtioåriga maktinnehavet genom en trio utsökt valda statsbesök under lika många år. Var gång i allt fantasifullare klädcreationer.

Både resan till Paris hösten 2007 och den till Rom i somras har varit milt sagt uppseendeväckande spektakel. Men ska man bland alla fantastiska filmklipp på nätet hitta en enskild scen som är

mest talande för det numera så glada humöret är nog det ryska nyhetsinslaget från Moskvabesöket hösten 2008 det mest surrealistiska. Där han omgiven av sina kvinnliga livvakter bjuder in Putin och den legendariska franska schlagersångerskan Mireille Mathieu till efterfest i sitt i vanlig ordning medhavda beduintält, sedan hon uppträtt för de båda ledarna i Kreml.

Ar 2004 var humöret tjugigare, när Gerhard Schröder som förste västerländske statsbesökare på evigheter togs emot i tältet hemma i Tripoli. Schröders assistenter har senare berättat hur en försenad Khaddafi började med att visa en videofilm om offren för de landminor som nazister placerat ut i öknen under andra världskriget, bara för att när själva mötet kom igång bli ohyggligt uttråkad och istället ägna sig åt zappande mellan tv-apparaternas olika nyhetskanaler, oavbrutet flamboyant fläktande sig med sin solfjäder av kamelhår.

»

Gåtan Khaddafi. Många är de som försökt förstå sig på den. De flesta återkommer till ökenbakgrunden som avgörande.

"Jag ser honom väldigt mycket som en person med tydlig berbisk stamtillhörighet, någon som kommer från en kultur skapad av öken och dess sand och som därför är komplett atypisk för modernt ledarskap", har till exempel den amerikanske politiske analytikern Benjamin Barber sagt. "Vilket också är nyckeln till mystiken, uthålligheten och motståndskraften."

Även Khaddafi själv har varit inne på samma spår.

"Öken lär dig att lita på dig själv", har han skrivit. "Alla värdegrunder jag fick med mig därifrån har jag behållit hela livet."

Det är också i ett fårskinnstält i beduintrakterna kring Sirt som historien om Mohammad Khaddafi 1942 tar sin början. Utöver den nomadiska ökenuppväxten präglades han av det faktum att såväl hans farfar som andra släktingar dött eller kom att dö i kampen mot den brittiska imperialismen och italienska kolonialismen.

Dessutom fick han redan som liten pojke smeknamnet al-jamil ("den snygge"), vilket även det ger en tidig fingervisning om ett annat framtida signum: hans legendariska kvinnotycke.

När den fjortonårige Muammars jämnåriga vänner rutinmässigt deltog i anti-israeliska demonstrationer under Suez-krisen hade hans egna revolutionära pojkdrömmar redan vid den här tiden nått en annan nivå. Så tidigt som 1956 påstås han ha bildat en lös grupp av likasinnade, vars dröm var att ta över landet. Han lyssnade flitigt på Radio Cairo, beundrade Egyptens Gamel Abdel Nasser och inte minst dennes visioner om en panarabisk union. När det så var dags för universitetsstudier slukades han av de marxistiska teorierna, även om han tog avstånd från det urislamsk synvinkel orena i kommunismen.

Sammantaget tycks han i tjugooårsåldern ha lagt grunden till det som blivit hans lika unika som autodidakta ideologi och filosofi: den "islamska socialism" han mellan 1975 och 1979 formulerade i tre separata skrifter. De slogs sedan ihop till den legendariska *Gröna boken*, som naturligtvis varje god libysk medborgare äger i ett flertal utgåvor och som sägs stå i oändliga travar på varenda myndighet och kontor i Tripoli. Och som Khaddafi så sent som i våras kallade "en guide för mänskligheten" och uppmanade Silvio Berlusconi att läsa om han ville lära sig hur man styr ett land på modernt vis.

När Libyen 1951 avkolonialiserades må kung Idris I ha utsetts till regent, men man förstår att Khaddafi inte hade mycket till övers för denne i europeiska ögon så praktiske marionettmonark. Inte minst sedan olja upptäckts i en sådan omfattning att den var en potentiell garant för inte bara formellt utan även reellt ekonomiskt oberoende från både briter och italienare. Så när Muammar återvänt till Libyen efter militärutbildning i England dröjde det inte länge förrän hans gäng av officerare och ungdomsvänner den 1 september 1969 förverkligade barndomsdrömmen, genom en helt oblodig statskupp.

Varpå Khaddafis – och därmed Libyens – moderna historia kunde börja skrivas.

När Khaddafi började med att utropa sin "libyska arabrepublik" lät han sig själv officiellt endast vara medlem i "revolutionskommittén". Först året därpå tog han titeln premiärminister, bara för att ytterligare två år senare avsäga sig densamma.

När förebilden Nasser dog 1970 tog Khaddafi självmant på sig rollen som ny ideologisk ledare i visionen om en panarabisk sammanslutning. Det kom att bli början på en utdragen följetong av besvikelser och bråk, som på 80-talet väntas till en definitiv uppgivenhet inför – för att inte säga bitterhet på – hela arabvärlden. Den första "arabrepublikernas federation" han utropade bestod av Libyen, Egypten och Syrien, men ledarna började bråka innan samarbetet hann gå från teori till praktik. Samma sak när han därpå istället uppvaktade Tunisien. Och så vidare.

Att han numera mest rynkar på näsan åt arabvärlden är inte minst senare års roll som självutnämnd enare av Afrika ett bevis på. Som sådan har han hittills varit betydligt mer framgångsrik. I våras utsågs han till ordförande för den 53 nationer starka AU (Afrikanska Unionen) – en post han utnyttjat för att försvara piraterna utanför Somalias kust, "som bara reagerar på giriga västerländska nationers utnyttjande av Afrikas vatten och försvarar sina barns rätt till föda". Eller omständligt förklara varför Coca-Cola egentligen är en afrikansk produkt, vars ingredienser USA stulit från Afrika för att sedan sälja tillbaka dyrt.

Som nybliven kung av Afrika har han dessutom reviderat sin så sent som i höstas skeptiska syn på Barack Obama och istället lyckönskat "sin muslimske broder av afrikansk härkomst".

Men allra tydligast har den enorma kärleken till Afrika visat sig i en alltmer traditionell afrikansk klädstil, gärna toppad med en jättelik brosch på bröstet, i form av kontinentens konturer.

Övriga afrikanska statschefer är kanske inte odelat positiva över sin nye "ledares" olika utspel, men hittills har man låtit honom hållas.

"Afrika står mig idag på varje vis närmare än Irak eller Syrien", sa han i en intervju så tidigt som 2001, för att inte långt därefter erbjuda varje libysk medborgare som gifte sig med en svart afrikan 5 000 dollar i gåva från staten.

Glömt sedan länge är den libyske ledarens första militära tilltag, som bestod i att ge sig på grannlandet i söder, Tchad. De femton år av småstrider och gränstvister som det hela ledde till är endast en fotnot i det oändligt långa CV som världens mest ambitiösa bråkstake skaffade sig under sjuttioalet.

Huruvida Khaddafi verkligen var huvudfinansiär bakom Svarta september-rörelsen – som genomförde massakern på israeliska idrottsmän vid 1972 års olympiska spel i München – har aldrig klarlagts. Dock hade han redan efter ett par år vid makten ett finger med i spelet i så många terror- och rebellverksamheter i såväl Afrika som Mellanöstern och västvärlden, att internationell expertis och opinion till slut fick svårt att tolka hans avsikter. Det brukade till och med heta att bara man häl-

”
Khaddafi var fullt upptagen med att via olika kommunikéer försöka smäda Ronald Reagan på ännu mer nedsättande vis än Reagan smädade honom, tills den sistnämnde beslöt sig för att en gång för alla störta "the mad dog of the Middle East".

sade på hos Khaddafi och mumlade något om militänt frihetskamp så fick man en påse pengar. Att sedan vissa rebellgruppers ideologi befann sig ljusår från Khaddafis egen tycktes inte spela någon roll. Originellt var också att sända vapen, pengar och revolutionär uppmuntran till en grupp aboriginer i Australien.

Det krävs ingen större analytisk begåvning för att begripa att USA snart kom att betrakta Khaddafi med viss irritation. Även om han i synen på USA var ovanligt lättbegriplig och konkret. Hans uttalande i *Time Magazine* 1973 kom att bli legendariskt.

”God damn America!”

En emblematiske replik och ett symboliskt startskott på en sedan dess lätt ansträngd relation. Khaddafis komplett orädda inställning till omvärlden ingav samtidigt respekt, inte minst hos andra anti-amerikanska arabledare som insett det nödvändiga i viss diplomati gentemot USA för att överleva – något den kompromisslöse Khaddafi vägrade nedlåta sig till.

En fascinerande slump är att Yassir Arafat tog makten i PLO samtidigt som Khaddafi tog sin i Libyen. Men knappast någon skulle i början av sjuttioalet ha satsat sina pengar på att den senare skulle bli mest framgångsrik av de två, liksom ingen på åttioalet trodde att han skulle överleva årsbarnet och kollegan Saddam Hussein.

Khaddafi var naturligtvis även en passionerad PLO-suppporter. När Egypten 1979 slöt fred med Israel blev Khaddafi så rosenrasande att han, för att provocera sina USA-fjäskande grannar, genast började göra vapenaffärer med Sovjetunionen. Något som går i helt i linje med hans reaktion på 1993 års Osloavtal, som större delen av den övriga världen såg som ett seriöst frö till varaktig fred mellan Israel och palestinierna. Khaddafi blev däremot så besviken och förbannad på sin plötsligt så mjäktigt Israelkramande gamle kompis Arafat att han lät utvisa 30 000 palestinier från Libyen.

Inrikespolitiskt har ”Ledaren” – som än idag är det vanligaste smeknamnet bland folket på Tripolis gator – under sina år eklektiskt format sitt land som få andra statschefer. Han erkänner sig dock fortfarande ha några steg kvar till det slutgiltiga skapandet av en ”jamhariyya”, för att använda det begrepp han själv skapat. Det är en variant av det arabiska ordet för republik och innebär en direkt-demokratisk ”massornas stat”, där tusentals ”folk-kommittéer” ända ner på nivån av minsta sjukhus och bibliotek sköter styret.

”Lösningen på problemet med demokrati” heter också det första kapitlet i Khaddafis Gröna bok, där han i ganska babbliga ordalag förkastar den gammeldags västerländska demokrati som tillåts förtrycka 49 procent av en befolkning och istället redogör för hur makten bör tillhöra folket. I grunden inga banbrytande teorier, men trots det har de

fått såväl traditionella anarkister som unga nyliberaler att attraheras av *Gröna boken* innehåll. Om detta vittnar till exempel diverse debattforum på nätet. Som fjäder i hatten för Khaddafi kan nämnas att *Gröna boken* i apartheidregimens Sydafrika förbjöds tillsammans med hans gamla favoritlektyr *Das Kapital*.

Korsningen av arabisk nationalism, kärlek till välfärdsstaten i en islamskt socialistisk tappning, samt en schweiziskt inspirerad demokrati-modell medförde att Khaddafi var tidigt ute i den moderna arabvärlden när han under sjuttioalet satsade stort på utbildning och sjukvård. Vidare gjorde han en egen variant av den muslimska kalendern (där till exempel motsvarigheten till juli numera heter Nasser) samt lät småföretagen förbli i privat ägo medan staten kom att kontrollera de större. Alla italienares och judars tillgångar konfiskerades och strikta moraliska lagar

Khaddafi kallades för Den väckre.

FOTO: KEVSTONE/FRANCE/EL BILDEBYRÅ

infördes, samtidigt som jämställdhet och kvinnlig frigörelse stod högt på agendan.

Khaddafi har nu sedan många år formellt av sagt sig alla styrande poster för att visa att han lever enligt sin egalitära filosofi. Dessutom har Libyen på sistone upplöst flera ministerier, med vilket Khaddafi vill visa att han skiljer sig från alla gammelmaktkommunistiska stater och deras långsamma maktöverlämnande till folket.

När Muammar Khaddafi på sitt besök i Rom nu i somras förklarade för Berlusconi och den samlade pressen att Italien borde ta efter Libyens styrelse-skick och till att börja med förbjuda alla andra politiska partier, då blev den annars så pratglade Silvio faktiskt lite talträngd. Men Khaddafi tycktes begripa att han kanske betett sig lite överlägset, eftersom han redan vid nästkommande presskonferens intog en annan hållning och gravallvarligt förklarade hur Berlusconi skulle göra sig utmärkt som premiärminister i Libyen.

Om nu sådant skapade rubriker, var det ingenting mot uppmärksamheten kring det faktum att Khaddafi som vanligt hade med sig ett fyrtiotal av sina kvinnliga livvakter till Rom. De vill säga ungefär lika många som de betydligt mer lättklädd- »

”

Det krävs ingen större analytisk begåvning för att begripa att USA snart kom att betrakta Khaddafi med viss irritation.

da men kanske mindre vapentränade unga skönheter som Berlusconi samma vecka hade svårt att förklara bort. Att feministen Khaddafi dessutom på förhand önskat att få hålla tal inför sjuhundra framstående italienska kvinnor bidrog även det till munterhet och oändliga lustifikationerna i såväl *Corriere della Sera* som i världspressen.

När han väl höll sitt långa mumlande anförande inför den kvinnliga italienska makteliten inom alltifrån kultur till näringsliv (precis som i Paris två år tidigare) var det nog framför allt uttalandet om bilkörning som rönt uppmärksamhet. Han tog nämligen det som exempel på övriga arabländers kvinnoförtryck.

”Varför ska dessa kvinnor tvingas ansöka hos staten om tillåtelse att få köra bil?”, undrade han retoriskt och gjorde en konstpaus, varpå publiken applåderade uppskattande. ”Det är ju upp till deras bröder eller makar att avgöra.”

Khaddafi hade som vanligt med sig ett fyrtiotal av sina kvinnliga livvakter till Rom.

FOTO: ALESSANDRO DI MEO/SCANPIX

Spridda burop hördes och strax såg det ut som om en av ledarens livvakter viskade att det nog var dags att runda av. Khaddafi reste då snabbt på sig och tog farväl av sammankomstens värdinna – den tidigare toplessmodellen och numera italienska jämställdhetsministern Maria Cafagna – samt alla andra närvarande damer, genom att välkomna dem alla till Libyen när helst de ville.

Kanske var Cirkus Berlusconi just då faktiskt lite tacksam över att få hamna i skuggan av Cirkus Khaddafi, vid detta smått historiska möte mellan en utrerat västerländsk ledare och en utrerat islamsk?

Att det alltid varit tacksamt att svartvitt utmåla Khaddafi som antingen excentrisk pajas eller som ondskefull bin Ladin-kusin är inte konstigt, men kanske grundar sig det i omöjligheten att komma åt en sann och beständig kärna i honom? Att han aldrig tycks tröttna på att leka med våra västerländska fördomar om arabvärlden och dess enväldshärskare?

För trots alla de kvinnovänliga och för sin tid chockkontroversiella reformer som Khaddafi faktiskt en gång genomförde, så vet han att vi självklart hellre roas och förfasas över sådant som bilkörnings-citatet ovan, vars spjuveraktiga effekt han nog är helt medveten om.

Att en av hans hustrur tillsammans med hustrun till Bahreins kung nyligen tog initiativ till en kvinnoorganisation bestående av 15 av arabvär-

dens ”första damer”, i kampen mot bland annat trafficking, det får förstås försvinnande liten uppmärksamhet i väst. För vad är en sådan tämligen sensationell panarabisk kvinnoorganisation med gott syfte jämfört med alla våra kittlande teorier och eviga spekulationer kring Muammars livvakter?

”Kvinnor är mindre lätt distraherade än män”, har varit Khaddafis enda egna kommentar till valet av livvakter, men de tindrande fantasierna har i alla år fortsatt handla om att de 200 vältränade kvinnorna även utför mer onämnbare tjänster *chez Khaddafi*, alternativt att de alla är oskulder.

Inte ens överstens plötsliga och typiskt otypiska tilltag att för några år sedan låta en amerikansk – om än av arabiskt ursprung – kvinna följa livvaktstyrkans vardag för en dokumentärfilm har förändrat ryktesspridningen.

Eller så ville han till och med spåda på den? Som om han vet att omvärlden aldrig kommer att nöja sig med att livvaktstyrkan bara råkar bestå av såväl modellspåda pumor som mer biffiga butchar och som klär sig i kamouflage och bär sina kalashnikovs som deras västerländska systrar bär handväskor.

Kanske är det av samma kärlek till mystifierande dimridåer som han lika regelbundet oregelbundet ger intervjuer åt märkligt utvalda journalister, vilket skapar lika många nya myter som de klär av gamla. Svenska tv-tittare minns möjligen hur han till och med gav nöjesreportern Stina Dabrowski en popstjärneartad intervju för ett antal år sedan.

Khaddafis egen bild av Libyen som en paradisstat är inte riktigt med sanningen överensstämmande. Å andra sidan har alla hans politiskt beundransvärda handlingar alltid hamnat i skuggan av de mindre beundransvärda.

Det är nästan bara i samband med senare års statsbesök som man påminns om dem. Som nu i Rom, då han hyllades på gatorna av alla italienska exilkurder. Och han har, till skillnad från ett i årtal ängsligt EU och en lika räddhågsen arabvärld, tagit starkt avstånd från Marockos långvariga ockupation av Västsahara och gett sitt stöd till Polisariogerillan där. Sedan ett par år går det även att köpa utländska dagstidningar i Tripoli och *Tripoli Post* publiceras numera även i engelsk version på nätet.

Det kan vara värt att påminna om sådant när de svartvita bilderna av honom är så överrepresenterade. Sedan må det vara hur sant som helst att ingen har lyckats hitta på ett så omständligt system för att ge sig själv oinskränkt makt. Eller att politisk opposition inte existerar. Eller att ingen vet hur många inhemska och utländska oppositionella som sitter fängslade. Den mest kände, Fathi El-jahmi, lär göra det sedan 2002. För att inte tala om de agenter Khaddafi skickat ut i världen för att – ibland bevisligen, ibland förmodligen – mörda dissidenter.

Närsjuttioal övergick i åttiotal blev Khaddafis relationer till arabiska och berbiska ledarbröder allt frostigare, liksom förhållandet till USA mer och mer började likna en tickande bomb. Men det var faktiskt relationen till England som först kollapsade. När protester mot den libys-

Kanske var Cirkus Berlusconi just då faktiskt lite tacksam över att få hamna i skuggan av Cirkus Khaddafi, vid detta smått historiska möte mellan en utrerat västerländsk ledare och en utrerat islamsk?

Katt bland hermeliner.

FOTO: ANDREW MEDICHIN/SCANPIX

ka regimen ägde rum utanför ambassaden i London 1984 öppnades det plötsligt maskingevärseld inifrån byggnaden och ut mot folkmassan. Med resultatet att brittiska poliskonstapeln Yvonne Fletcher "vådasköts" till döds.

Genom hårdnackat hävdad diplomatisk immunitet blev ingen straffad, men England sa av förklarliga skäl upp de diplomatiska relationerna med Libyen för de kommande 15 åren.

Att britterna bara ett par år senare stoppade ett libyskt fartyg fullastat med vapen strax innan det nådde destinationen Irland och IRA lättade knapast upp stämningen.

Vid det laget var Khaddafi å andra sidan fullt upptagen med att via olika kommunikörer försöka smäda Ronald Reagan på ännu mer nedsättande vis än Reagan smädade honom, tills den sistnämnde beslöt sig för att en gång för alla störta "the mad dog of the Middle East".

Anledningarna var: Khaddafis oresonliga ståndpunkt i Israel-Palestina-konflikten, stödet till Iran i kriget mot Irak och till i stort sett varenda afrikansk frihetskamp som just då pågick. Samt för den starka misstanken att Khaddafi lejt Carlos ("Schakalen") att kidnappa och sedan släppa den saudiske oljeministern som straff för att han varit alltför USA-vänlig.

När det 1986 uppstod ett infekterat bråk om territorialgränserna i den libyska Sidragulfen, tog USA det som intäkt för att attackera ett antal libyska patrullbåtar. Strax därpå beordrade Reagan även bombräder mot Tripoli och Benghazi, med motivet att det var vedergällning för det omtalade diskoteksattentatet i Berlin där militär amerikansk personal omkommit. Ett dåd USA var övertygade om att Khaddafi låg bakom.

Sextio libyer dog i de amerikanska attackerna

men trots att även det privata residenset bombades klarade sig Khaddafi. Däremot dog hans fyra-åriga adoptivdotter, Hanna.

Senare års besökare vid platsen har vittnat om hur Khaddafi låtit den utbombade byggnaden stå orörd, som ett slags monument. Framför ruinen är en guldstaty rest, föreställande en hand som knycklar ihop ett amerikanskt bombplan.

Det sägs att händelsen gjorde Khaddafi mer mån om sin egen säkerhet och därefter sällan sov på samma ställe mer än två nätter i rad.

Alla förväntade sig förstås att Överstern skulle gå till motangrepp, frågan var bara hur det skulle se ut. Men istället: tystnad. Åtminstone fram till strax före jul 1988, då ett Pan Am-plan med 258 passagerare sprängdes över Skottland och för evigt skrev in den lilla hålan Lockerbie i den moderna terrorisms historia.

Tjugo år senare är det i någon sorts allmänt medvetande bekräftat att Libyen hade med det farsansfulla dådet att göra, inte minst efter att Nelson Mandela 1997 övertalade Khaddafi att utlämna de två misstänkta libyska agenterna till en spektakulär rättegång i Haag, mot löftet att FN skulle lyfta alla sanktioner mot Libyen. När sedan USA vägrade infria det tog faktiskt Mandela Khaddafi i försvar (Nelson Mandela var också den förste mottagaren av "Khaddafis internationella pris för mänskliga rättigheter"). Först sedan Libyen på oötalet avvecklat sitt påstådda "program för massförstörelsevapen" har relationen mellan USA och Libyen normaliserats någorlunda. Trots det vägrade Khaddafi med överlägsen min att ta Condoleezza Rice i hand när hon kom på besök förra året.

Att en av de två utlämnade och åtalade Lockerbie-libyerna dömts till livstids fängelse och att landet förra året gick med på att betala ut 2,7 miljarder dollar till offrens anhöriga betyder inte att Khadda-

”

Hela sanningen om Lockerbie-attentatet lär aldrig komma fram, men såväl de mer som mindre sannolika teorierna är idag så många och komplicerade att böckerna och filmerna i ämnet blivit oräkneliga.

fi på något sätt tagit på sig ansvar för dådet. Han accepterar att två av Libyens statsanställda kan ha varit inblandade, inget annat. De 2,7 miljarderna har han också frispråkigt påpekat är en formalitet för att USA i sin tur ska betala ut kompensation för de anhöriga till offren för Reagans bombräder 1986.

"Två miljarders spelar ingen roll, det handlar inte om kompensation, det handlar om ett pris", förklarade Khaddafi 2003, då själva summorna bestämdes och Reagan fortfarande levde. "Amerikanerna sa att det var vi som gjorde det. Men det är välkänt att galningen Reagan fick alzheimer och förlorade förståndet. Numera krälar han på alla fyra."

Hela sanningen om Lockerbie-attentatet lär aldrig komma fram, men såväl de mer som mindre sannolika teorierna är idag så många och komplicerade att böckerna och filmerna i ämnet blivit oräkneliga. Bortsett från de mer fantasifulla konspirationsteorierna så tvivlar idag flera högt uppsatta brittiska politiker med insyn i utredningen på att Libyen verkligen låg bakom det hela.

Vad som hände Khaddafi och Libyen under de följande åren vet man ganska lite om, inte minst på grund av omvärldens utfrysning. Att ett antal officerare i ett misslyckat kuppförsök 1993 tänkte mörda honom anses belagt, liksom att märkliga upplopp och protester efter en fotbollsmatch 1996 slogs ner med våld. Märkliga inte minst därför att en av Khaddafis söner låg bakom upploppen.

Varpå vi närmar oss nutid och framtid, och därmed även Khaddafis familj.

Som matchar hans okonventionella karriär väl.

Aldste sonen Muammed styr Libyens olympiska kommité. Sedan är där den fotbollsintrasserade Saadi som inte bara är chef över det libyska fotbollsförbundet, utan även varit kontrakterad spelare i italienska division 1-lag. Dock utan att någonsin ha deltagit i matcher. Därefter hittar vi Moatessem-Billah, en löjtnant som flydde till Egypten efter attentatsplanerna mot sin far, men som senare förlåtits och numera innehar posten som nationell säkerhetsrådgivare. Vidare har vi Hannibal, som trivs bäst i Europa och i åratal varit känd hos Parispolisen för livsfarliga fyllekörningar i sportbilar längs Champs Élysées och för att svårt ha misshandlat både flickvänner och eskorttjejer. I Rom är han mest känd för att ha attackerat ett par poliser med en brandsläckare.

Till de senaste åtalen hör misshandel av gravid flickvän samt misshandel av två betjänter hemma i Genève. Efter den sistnämnda händelsen – som ägde rum förra sommaren – krävde Libyen en officiell ursäkt från Schweiz eftersom Hannibal fick sitta häktad under ett dygn. Hannibals pappa hotade annars med att strypa all import från Schweiz samt ställa in alla flygförbindelser.

Två schweiziska affärsmän på besök i Libyen har dessutom sedan ett år tillbaka belagts med utreseförbud på grund av samma bristande schweiziska respekt för sonen.

Officiellt studerar Hannibal ekonomi i Köpenhamn.

Då är yngste sonen Khamis mer rekorderlig, som valt att bli polis hemma i Tripoli. Välarbäddad är även Khaddafis enda dotter, den omtalade tjugiså Aisha,

som är advokat och ingick i försvaret under rättegången mot Saddam Hussein 2006.

Den internationella expertisens spekulationer kring Muammars arvtagare har pågått i åratal nu. En tid talades det om att fotbollssonen låg bra till som kronprins, inte minst sedan pappa Khaddafi köpt 7,5 procent av fotbollslaget Juventus åt honom. Sedan framstod Moatessem som kronprins. Men på sistone har ändå allt ljus återigen riktats mot den hittills onämnde Saif al-Islam.

Trots envist förnekande av alla kronprinsrykten så har Saif till och med börjat resa runt i världen och ge enstaka, exklusiva pr-intervjuer, likt en ambulerande ambassadör, till synes i hårdträning inför framtiden.

Saif sägs vara antingen arkitekt eller ingenjör i grunden även om han ägnar sig mest åt miljö- och välgörenhetsprojekt av olika slag, när han inte är presstalesman för sitt land. I januari 2003 fick Amir Taheri (journalist och författare till boken *The Cauldron: The Middle East behind the Headlines*) en lång intervju med Saif i en lyxhotellsvit i London, där han börjar med att framställa sig som en helt vanlig libysk medborgare utan officiella uppdrag och som bara råkar vara i London för att studera, för att en stund senare elda upp sig till sin fars nivå, om än i en något mer eurofierad version. Han avfärdar Lockerbie-rättegången som en fars, vilket han anser att Nelson Mandelas besök i fängelset hos den dömda är ett bevis på, eftersom Mandela är den enda som förstått att Muammar Khaddafi inte är ansvarig för Libyens handlingar utan bara en privatperson vars filosofiska ideal inspirerar regeringen. Han berättar om Libyens kamp mot terrorismen och hur han själv hjälpt till att förhandla loss den västerländska gisslan hos fi-lippinska islamister. Han talar om sitt engagemang för rehabilitering av de så kallade arab-afghaner som fastnade hos al-qaida och talibanerna efter kriget mot Sovjetunionen, och han förklarar hur trött han är på demoniseringen av Libyen.

Till slut ställer Amir Taheri den raka frågan: ligger det någon sanning i ryktena att du ska ta över efter din far?

"Vilken konstig fråga" svarar Saif då. "Till att börja med har min far ingen officiell post i den libyska staten. Eftersom han varken är kung, president eller premiärminister har han heller inget jobb att lämna över till mig. Han är Guiden till Revolutionen. Det innebär att han är en man med idéer, en filosof. Det är inget man kan ärva."

Den värtalige Saif erkänner flera brister i det libyska samhällsbygget, men tycks av sin far ha ärvt en förmågan att navigera mellan fiffiga provokationer, svårtolkade tirader och självrättfärdigande.

Så medan såväl vanliga libyer som internationella politiska analytiker fortsätter att spekulera i Libyens framtid kan Khaddafi senior faktiskt luta sig tillbaka bland kuddarna i sitt tält tryggare än någonsin. Eller kanske putsa på ytterligare debattartiklar? Som en fortsättning på den karriär som gästskribent på *New York Times* ledarsida han inledde i januari, då han publicerade en riktigt försönlig och balanserad text om hur Israel-Palestina-frågan kan lösas. ★

”

Trots envist förnekande av alla kronprinsrykten så har Saif till och med börjat resa runt i världen och ge enstaka, exklusiva pr-intervjuer, likt en ambulerande ambassadör, till synes i hårdträning inför framtiden.

”

Det är ett särdrag för det moderna Norge att makteliten kombinerar en kärlek som darrar av ilska till de marginaliserade med förakt för samma människors åsikter.

En hegemoni behöver inte vara så stabil som den verkar. I Norge håller kulturradikalerna på att förlora sitt övertag.

Kulturkampen lär bli hård

Av Asle Toje

Sedan 1970-talet har ordet "intellektuell" i Norge varit synonymt med vänsterintellektuell. Högern och de kulturkonservativa hade varken de rätta frågorna eller de riktiga svaren. Med tiden blev de kulturradikala rösterna alltmer dominerande fram till en punkt, år 2006, då landets näst största tidning *Dagbladet* stolt förklarade att man utanför denna krets inte fann några tänkande människor i Norge.

Tre år senare står kulturradikalismens fanbärare *Dagbladet* på konkursens brant. Kulturradikalerna har allt oftare gått förlorande ur de stora debatterna. Det går en röd tråd mellan de stora debatterna i den norska offentligheten de senaste åren, från Muhammedkarikatyrerna via debatten om nypositivismen till debatten kring utställningen *Figurationer* i Stockholm.

Det kämpas om sanningarna. Vissa kallar det värdedebatt, andra kallar det idékamp. Mitt lilla bidrag har varit att ge brytnings-tiden en rubrik: kulturkamp. Mest för att den utkämpas mot en kulturell överklass. Jag ska inte ge en artbeskrivning av denna elit. Det har Rune Lykkeberg redan gjort på ett utmärkt sätt i sin bok om den danska kulturkamp som utbröt 2001.

Den norska kulturkampen utkämpas längs fyra huvudlinjer: rättsväsendet, utbildningen, utrikespolitiken och det inhemska kulturlivet. Det är här det kulturradikala bildningsidealet har haft störst genomslag. Multikulturalismen är debattens epicentrum eftersom den ligger i skärningspunkten mellan dessa fyra.

Pierre Bourdieu och Luc Boltanski visar i sin artikel "Produktionen av den härskande ideologin" att det inte bara handlar om penningmakt, utan om kulturellt kapital. De kulturradikala utgör landets kulturella överklass. En brokig allians av gamla och nya motkulturer dra nu ut i strid mot de förhärskande tankarna och mot de härskande.

De norska kulturradikalerna, liksom sina danska kusiner, kommer ständigt alltmer i otakt med sin samtid – utan att själva se det. Istället för att argumentera för sin uppfatt-

ning lade de signämligen till med ovanan att utestänga folkliga åsikter, genom att definiera dem som moraliskt mindervärdiga och alltså inte berättigade att framföras.

Det uppstod en obalans. Medan tidningarnas debattsidor idisslade den sortens åsikter som passar ihop med palestinasjalar, erövrade deras motståndare internet. Här var tonläget skarpare, mer polariserat. Medan de kulturradikala blev statsbärande, konsensusdyrkande och okritiska till makten befann sig de kulturkonservativa i hajbassängen. Det är inte en tillfällighet att de viktigaste unga rösterna i Norge har vänt kulturradikalismen ryggen.

Den intellektuella eliten glömde att ledare också måste lyssna. Det är ett särdrag för det moderna Norge att makteliten kombinerar en kärlek som darrar av ilska till de marginaliserade med förakt för samma människors åsikter. När makthavarna i en demokrati ringaktar mannen på gatan, är det på egen risk. Idag håller den tysta majoriteten på att återfinna sin röst, efter att ha omyndigförklarats av en elit som förväxlat sin ledande ställning med moralisk överhöghet.

Det är ett klassiskt paradigmskifte som är under uppsegling. Komplet med gränande makthavare som tror sig vara odödliga. Som helt enkelt inte förstår vad de unga talar om. För tiden är mogen. Medan Europa har rört sig bort från modernismen har den norska politikens konsensus fastnat i 90-talets tankegods.

Det finns all anledning att tro att striden kommer att bli hård i Sverige och Norge. Den kulturradikala hegemonin genomströmmar nästan varje blodåder i välfärdsstatens kropp. Det finns också all anledning att tro att de svenska och norska organisations- och forskningssamhällena kommer att ta ställning för vänsterhegemonin.

Men kulturkampen kan vinnas och förloras snabbare än man anar. Det tog kort tid från att "hela" den danska intelligentian stöttade vänstersidan till dess att de kulturradikalas hövding, Klaus Rifbjerg, hissade den vita flaggan och sade: "Kulturradikalismen har lidit nederlag på alla fronter".

Översättning: Jim Jakobsson

TEMA

ÖRNEN HAR LANDAT

USA:s idéer och värderingar har varit centrala för den nationella identiteten men också för landets inflytande i världen. Tre skribenter med olika bakgrunder och infallsvinklar tar sig an ett USA som med sin nya president befinner sig vid ett vägskäl.

Amerikansk idé tappar skärpan

Föreställningen om den amerikanska särställningen har format landets självbild. Men osäkerheten om USA:s position i världen kan göra det svårare att upprätthålla exceptionalismen som idémässig grundval.

Göran Rosenberg

När jag för snart tjugo år sedan gav ut en bok om den amerikanska idéns historia så var det utifrån erfarenheten att det faktiskt fanns något som kunde betecknas som "den amerikanska idé" och den växande insikten om denna idéns betydelse för det amerikanska samhället. Den amerikanska idé är förvisso ett undflyende begrepp som saknar såväl en entydig definition som en given tolkning och som därför är föremål för ständig strid och debatt. Den amerikanska idé är i så måtto både ett sammanhållande och splittrande element; sammanhållande i sin oomstridda position som grundvalen för den amerikanska republiken, splittrande i sin förmåga att alstra divergerande sociala och politiska visioner. När den amerikanska månadstidskriften *Atlantic* i november 2007 inbjöd ett antal ledande skribenter att begrunda den amerikanska idéns framtid, "The Future of the American Idea", så begrundade tidskriftsredaktionen också dess motstridiga karaktär:

"Finns det någon riktning i Amerika, ja någon enda amerikan, som inte omfamnar såväl det revolutionära budskapet i självständighetsförklaringen som det återhållande budskapet i konstitutionen? Det vi ändlöst grälar om är vad budskapen betyder och hur idealen ska bli till verklighet. Det är ändlösheten i dessa gräl – den amerikanska idéns ogripbarhet, den frestande tanken på dess fulla förverkligande – som har upprätthållit denna tidskrift."

Och som har upprätthållit Amerika som samhälle, vill jag tillägga.

Ett av bidragen till detta tidskriftsnummer, betitlat "Messiah Complex" och författat av historikern Alan Brinkley, lyfter fram vad jag finner vara den både mest sammanhållande och splittrande aspekten av den amerikanska idé; föreställningen att Amerika

har en messiansk uppgift att fylla i världen. Eller som Brinkley själv formulerar det:

"Förenta staterna är långt ifrån den enda nation som tror sig representera en idé, men Amerika har mer än de flesta andra nationer fått sin självbild djupt förbunden med känslan av att inta en särskild plats i historien."

I alla händelser är det framtiden för just denna aspekt av den amerikanska idé som jag vill resonera kring, och det som därvid först måste framhållas är att den amerikanska idé är en idé om Amerika och inte om Världen. Den amerikanska idé är på det stora hela en idé om ett samhälle benämnt Amerika, befolkat av det lyckligaste av folk, amerikanerna, vilka är övertygade om att bara i Amerika kan Människan till fullo förverkliga sin medfödda rätt till liv, frihet och sökandet efter lycka. Den amerikanska idé är idé om ett exceptionellt samhälle, upprättat på en exceptionell plats under exceptionella betingelser (om inte genom gudomligt ingripande) och med en exceptionell roll att spela i världen.

Denna idéns inverkan på Amerikas självbild och världsbild har varit obruten och tidvis avgörande och har manifesterat sig i två till synes motstridiga men likvärdigt unilaterala, eller om man så vill, självsvåldiga handlingsmaximer; *messiansk isolationism*, säkra Amerika för världen, och *messiansk aktivism*, säkra världen för Amerika. Båda handlingsmaximerna emanerar ur uppfattningen av världen som i grunden ett hot mot den amerikanska idé, och de uppfattas därför båda som defensiva till sin karaktär. Den messianska isolationismen har dominerat i tider när Amerika uppfattat sig som svagt gentemot världen, medan den messianska aktivismen manifesterat sig i tider av upplevd styrka och överlägsenhet.

ÖRNEN HAR LANDAT

FOTO: DALE O'DELL/SUPERSTOCK

Den messianska isolationismen rotades i övertygelsen att den nya världen enbart kunde överleva och blomstra på säkert avstånd från den gamla. "Frihetens laboratorium" fick inte besmittas. "Människans sista chans på jorden" fick inte förslösas. "Den skinande staden på berget" måste säkras för en värld i mörker. Den messianska isolationismen formulerades för första gången som politisk maxim av USA:s förste president George Washington som i sitt avskedstal 1796 slog fast att Amerika skulle ha så få förbindelser som möjligt med främmande nationer, och i synnerhet med Europas nationer, genom vilka Amerika riskerade att bli indraget i de gängse syndfullheterna (*the ordinary vicissitudes*) i deras politik.

Messiansk isolationism blev också navet i den utrikespolitik som lades fast av USA:s tredje president, Thomas Jefferson, och som baserades på idén om Amerika som ett frihetens imperium, *Empire of Liberty*, med vilket Jefferson avsåg ett imperium baserat på kraften av sina principer och inte på styrkan hos sina arméer. Detta blev onekligen en besvikelse för de européer som hade hoppats att den amerikanska idéns universellt messianska anspråk skulle omsättas i ett motsvarande politiskt ansvar för dess universella genomdrivande. Eller som Madame de Staël skrev i ett brev avsant från Stockholm 1812 till Thomas Jefferson i New York:

Ni säger mig att Amerika inte vill ha något att göra med den europeiska kontinenten, men har Amerika då inte heller något att göra med den mänskliga rasen? Kan ni förbli likgiltig för de fria nationernas sak, ni den mest republikanska [nationen] av alla?"

Jefferson var kanske inte personligen likgiltig, när allt kommer omkring hade han som amerikansk ambassadör i Paris varit aktiv i den franska revolutionens kulisser och i hemlighet assisterat vid författandet av Deklarationen om de mänskliga och medborgerliga rättigheterna, men han var vid den här tiden övertygad om nödvändigheten för Amerika att hålla sig utanför Europas "syndfulla" intriger. Till stöd för Monroe-doktrinen som 1823 proklamerade att Amerika och Europa skulle utgöra två separata hemisfärer, skrev Jefferson: "Medan den senare [Europa] är på väg att bli despotins hemvist, måste vår strävan vara att bli frihetens hemisfär."

Jefferson var lycklig nog att avsevärt kunna expandera Förenta staternas territorium utan att behöva avlossa ett enda skott och därmed få sin övertygelse till synes bekräftad – och dessutom lycklig nog att slippa bevittna hur Frihetens imperium med tiden blev till en militär supermakt alltmer involverad i världens syndfullheter.

Denna genomgripande omvandling av Amerika, från en konfederation av inbördes splittrade och svaga kolonier till den rikaste och starkaste nationen på jorden, banade i sinom tid vägen för den andra maximen för amerikanskt unilateralt handlande, den messianska aktivismen, impulsen att göra om världen för att rädda Amerika.

Skiftet från en impuls till en annan innebar på inte sätt slutet för isolationistiska stämningar och tongångar i Amerika. Också i fall av den mest flagranta interventionism (från det spansk-amerikanska kriget 1898 till Irakkriget 2003) har Amerika bemödat sig om att framstå som den motviljige krigaren, *the reluctant warrior*, enbart ingripande till försvar för sina universella principer. Spänningar och motsägelser mellan retorik och praktik, mellan skolor av idealism och skolor av realism, har följaktligen varit ett markant karaktärsdrag i amerikansk utrikespolitik. Realisterna har hävdad att Amerika inte kan sätta sina politiska ideal före sina nationella intressen, idealisterna har hävdad att de politiska idealen är själva utgångspunkten för Amerikas nationella intresse.

Den amerikanska exceptionismen i stort, och i synnerhet benä-

genheten för messianskt tänkande och handlande, har till stor del närt av en upplevd geografisk isolering från resten av världen och ett upplevt ekonomiskt oberoende av den, vilket i sin tur har givit näring åt föreställningen att världen behöver Amerika mer än Amerika behöver världen. Det är en föreställning som levt vidare också i en tid när Amerikas oberoende av världen blivit en chimär. Den till synes skarpa brytningen med isolationismens doktriner efter andra världskriget, då USA intog rollen som initiativtagare och garant för en global ordning baserad på multilaterala institutioner och internationell rätt, var i själva verket inte så mycket en abdikering från den amerikanska exceptionismen som en bekräftelse av den. Den internationella efterkrigsordningen uppfattades som en huvudsakligen amerikansk ordning, baserad på segern för amerikanska idéer och principer rotade i den nästintill heliga amerikanska konstitutionen. Eller som Jed Rubenfeld, professor i konstitutionell rätt vid Yale-universitet, har formulerat saken:

"Internationell lag skulle i princip vara amerikansk lag gjord tillämpbar för andra nationer, och det internationella systemets uppgift skulle vara att överföra Amerikas principer till resten av världen."

När USA redan de första åren efter andra världskriget vägrade att ratificera centrala människorättskonventioner, däribland 1949 års konvention mot folkmord (ratificerades 1986), för att inte tala om senare tiders internationella fördrag och avtal, så har den genomgående stötestenen varit en djupt rotad aversion mot att låta Amerikas exceptionella institutioner bli gisslan för omvärldens nycker och beslut. Eller med Jed Rubenfelds ord: "Oavsett om av hybris eller princip har Förenta staterna aldrig uppfattat sitt stöd för internationella lagar och institutioner som ett uppgivande av sin rätt till självbestämmande."

Det kan följaktligen hävdas att föreställningen om Amerikas exceptionella roll i världen, och därmed impulsen till unilateralt handlande, har förblivit ett viktigt element i USA:s utrikespolitik också under efterkrigstiden, och i synnerhet under administrationerna Ronald Reagan och George W Bush. Det kan ytterligare hävdas att frågan om den amerikanska idéns framtid till stor del är frågan om framtiden för exceptionismen och unilateralismen i amerikanskt politiskt tänkande och handlande.

Detta väcker i så fall följande frågor:

Kan Amerika vara ett icke-exceptionellt samhälle, det vill säga en nation som alla andra?

Kan den amerikanska idén anpassas till en era i vilken Amerika inte längre förmår upprätthålla föreställningen om sin särskilda mission i världen?

Båda frågorna är centrala eftersom föreställningen om det amerikanska samhällets exceptionella natur har spelat en stor roll för formandet av den amerikanska samhällsstrukturen. Till skillnad från de flesta andra nationer som formats av föreställningar om ett gemensamt förflutet, har den amerikanska nationen till stor del formats av föreställningen om en gemensam framtid baserad på förverkligandet av en gemensam idé och en gemensam dröm.

Det finns anledning att tro att den nuvarande osäkerheten om Amerikas ställning i världen, dess allt tydligare beroende av andra nationer, försvagningen av dess politiska och moraliska auktoritet, krisen för dess ekonomiska modell, kan komma att göra det svårare att upprätthålla exceptionismen som en idémassig grundval för det amerikanska samhället.

President Obama tycks i alla händelser vilja signalera ett tydligt brott med den unilaterala och messianska impulsen i amerikansk utrikespolitik, kanske tydligast i sitt tal i Kairo den 4 juni 2009, där

ÖRNEN HAR LANDAT

han riktade sig till den muslimska världen med löftet om "en ny början [...] baserad på ömsesidiga intressen och ömsesidig respekt" och underströk USA:s oförmåga att agera i världen på egen hand: "Givet allas vårt ömsesidiga beroende av varandra (*interdependence*), kommer varje världsordning byggd på en enskild nations upphöjelse över andra nationer ofrånkomligen att haverera." Med ett citat från Thomas Jefferson pläderade han för en ny återhållsamhet i Amerikas maktutövning: "Jag hoppas vår visdom ska växa med vår makt och lära oss att ju mindre vi använder oss av den desto större kommer den att bli."

Det är sant att Obama fortsatt har stora amerikanska insatser i världen att förvalta och kostsamma krig att slutföra, men i hans framtoning inför världen kan man ibland höra ekot av John Quincy Adams, USA:s sjätte president och den kanske mest värtalige förespråkaren för den messianska isolationismens princip:

"Varhelst frihetens och självständighetens baner vajar kommer hennes [Amerikas] hjärta, välsignelser och böner att vara, men hon beger sig inte ut i världen på jakt efter monster att förinta. Hon är välgångsönskaren av allas frihet och oberoende, men förkämpen och försvararen bara av sin egen. Hon bidrar till det allmännas sak [*the general cause*] med närvaron av sin röst och föredömet av sitt exempel."

I alla händelser finns tecken på att Obamas retoriska uppbrott från den messianska aktivismens utrikespolitik samtidigt innebär en förnyad appell till den amerikanska exceptionalismens idé, denna gång avpassad för en tid när Amerika åter kommer att vara hänvisat till "närvaron av sin röst och föredömet av sitt exempel". Gång efter annan har Obama återoplat det amerikanska samhällets exceptionella natur och löften, argumenterat för en exceptionell förnyelse av den amerikanska drömmen och lyft fram det historiskt exceptionella i sitt eget presidentskap. Den messianska impulsen i amerikansk politik tycks därmed riktas inåt igen, mot rekonstruktionen av den skinnande staden på berget.

Ändå tycks det mig som om Barack Obamas retorik också innebär ett försök att modifiera eller rentav tämja den amerikanska exceptionalismens idé, att anpassa den till Amerikas beroende av omvärlden, till den globala och multilaterala karaktären på hoten mot dess säkerhet, till Amerikas försvagade förmåga att projicera makt i världen. När presidenten på en presskonferens i Strasbourg den 4 april 2009 tillfrågades om sin syn på Amerikas exceptionalism, eller mera precist på den form av exceptionalism som tagit sig uttryck i föreställningen att Amerika har en unik mission att leda världen, svarade han på ett sätt som markant avvek från sin företrädare:

"Jag tror på amerikansk exceptionalism på samma sätt som jag misstänker att britter tror på brittisk exceptionalism och grekerna på grekisk exceptionalism."

Detta var nog knappast den sortens exceptionalism som den amerikanska idéns upphovsmän en gång hade i tankarna, och hade detta varit allt som Obama hade haft att säga i ämnet hade det legat nära till hands att tro att han därmed hade brutit med en av den amerikanska idéns mest sakrosankta trossatser. Han fortsatte dock att till synes motsäga sig själv genom att hävda att den kärna av värden som "vi amerikaner har kodifierat i vår konstitution, i våra lagar, i vår demokratiska praktik, i vår tro på yttrandefrihet och jämlikhet, är om inte perfekta så dock exceptionella."

Så var står president Obama i frågan om den amerikanska idén?

Av vad han hittills sagt och gjort förefaller det mig som om han trots allt representerar ett genuint försök att försvaga just det element av exceptionalism som genom historien har alstrat impulser till unilateralt tänkande och handlande i

amerikansk utrikespolitik. På den ovannämnda presskonferensen i Strasbourg formulerade han sin ståndpunkt på följande sätt:

"Det faktum att jag är mycket stolt över mitt land och att jag tror att vi har en hel del att ge till världen, gör mig inte mindre angelägen att erkänna värdet och de underbara kvalitéerna hos andra länder, eller att erkänna att vi inte alltid kommer att ha rätt, eller att andra folk också kan ha goda idéer, eller att kollektivt samarbete kräver att alla parter måste kompromissa och det innefattar även oss."

Om Obamas retorik med tiden omsätts i faktisk politisk handling, om Amerika visar sig mera benäget än tidigare att underordna sig bindande internationella lagar och fördrag, kommer detta att signalera ett skifte i Amerikas syn på sig själv och världen. Om denna mera multilaterala syn på Amerika och världen därtill kommer att visa sig vara politiskt framgångsrik, kan följden mycket väl bli att de exceptionalistiska elementen i den amerikanska idén försvagas och att amerikanerna alltmer börjar uppfatta sig som en nation bland andra, om än fortsatt en av de mäktigaste.

Detta kan i sin tur innebära att amerikanerna tvingas formulera en ny idé om vad det är som gör Amerika exceptionellt – eftersom jag tror att det är en sådan idé som hittills har hållit samman den amerikanska nationen. "Normaliseringen" av Amerika, det amerikanska uppvaknandet till det globala beroendets betingelser och begränsningar, kan därmed ge upphov till nya konflikter mellan rivaliserande föreställningar om Amerika som nation och därmed rivaliserande nationella identiteter och lojaliteter.

Om ett mera multilateralt amerikanskt agerande i världen däremot kommer att uppfattas bidra till en försvagning av Amerikas ställning i världen, och en minskning av de ekonomiska möjligheterna på hemmaplan (den amerikanska drömmens sammanbrott) och en tilltagande osäkerhet hos amerikanerna om det amerikanska samhällets natur, så finns en risk att de exceptionalistiska fundamenten i den amerikanska idén kan slå över i nya impulser av messiansk isolationism. Redan det retoriska skiftet i Obamas syn på Amerika och världen har väckt starka motreaktioner. I *Financial Times* (5/6-09) betecknade den amerikanske kommentatorn Christopher Caldwell Obamas tal i Kairo som ett uttryck för "självförnedringens politik", *the politics of self-abasement*. Det var ett tal, skrev han, som visade upp ett nytt amerikanskt ansikte mot världen, "botgörarens, den förödmjukades, ja rentav lismarens ansikte". Christopher Caldwell är förvisso ingen isolationist, snarare tvärtom, men steget från att uppfatta Amerika som förödmjukad och maktlös i världen, till att förespråka ett Amerika som i högre grad än hittills lämnar världen åt sitt öde, är inte så långt.

Isolationism, messiansk eller inte, är naturligtvis inte ett rationellt alternativ i en era av *global interdependence*, men historien är sällan rationell och den isolationistiska impulsen i Amerika förblir stark. Thomas Jefferson, president Obamas senaste guide till bruket av amerikansk makt, var när allt kommer omkring den mest framgångsrike ideologiske isolationisten i Amerikas historia.

Vad som i sista hand gör det amerikanska samhället exceptionellt i förhållande till de flesta andra samhällen är det faktum att det är konstituerat på basis av en idé, och att detta till stora delar är idén om en exceptionell roll för Amerika i världen. Ingen vet om det amerikanska samhället framgångsrikt kan baseras på någonting annat, det vill säga om Amerika kan bli en nation bland andra, vilket gör den amerikanska idéns framtid till en angelägenhet för fler än amerikanerna själva.

Göran Rosenberg är journalist och författare. Hans bok om USA, *Friare kan ingen vara, den amerikanska idén från revolution till Reagan och lite till*, utkom i en reviderad utgåva 2008.

Myten om två skilda världar

Det är en vedertagen sanning att USA och Europa skiljer sig åt radikalt. Men fakta visar att kontrasten mellan de båda kontinenterna inte är särskilt dramatisk.

Peter Baldwin

Tesen om den "vida Atlanten" hävdar att det finns fundamentala skillnader mellan Europa och USA. Till kontrasterna hör dessa: USA tror på en ohämmad marknad, Europa accepterar kapitalism men stävjar dess överdrifter. Socialpolitik är något som antingen inte existerar i USA eller är njuggare än i Europa. Utbildning i USA är socialt skiktad och till stor del privatiserad, medan den i Europa är öppen för alla och statsfinansierad. USA:s brist på allmän sjukförsäkring innebär att människor dör i unga år och lever eländiga liv. Eftersom marknaden dominerar, åtnjuter USA:s miljö sämre skydd. På grund av att de sociala klyftorna är större i USA, är kriminalitet ett mycket större problem än i Europa. Samtidigt är européer sekulära; amerikaner är mycket mer benägna att tro på Gud och acceptera religionens roll i det offentliga livet. De två samhällena tänks alltså skilja sig åt radikalt: konkurrens kontra samarbete, individualism kontra solidaritet, självständighet kontra sammanhållning.

Allt detta är välbekant. Men är det sant?

När Obamas regering drar upp nya riktlinjer, så välkomnar kanske den europeiska vänstern amerikanerna tillbaka till vad de ser som sin fälla. Under tiden menar kanske amerikanska konservativa att deras land har förlorat kursen. Men är kontrasterna verkligen så stora som båda sidor vanligen har trott? Ett sätt att besvara denna fråga är att titta på den kvantifierbara evidensen. Alla skillnader kan förvisso inte fångas i siffror. Men statistiken låter oss åtminstone få en första överblick av terrängen, och ger oss möjlighet till tillförlitliga jämförelser. Det kvantitativa, snäva men bevisbara perspektivet frigör oss från anekdoternas och de tillfälliga intryckens klor och öppnar upp en sfär av fakta och verifierbarhet.

Låt oss jämföra fyra områden: ekonomi, socialpolitik, miljö och,

slutligen, det svåraste av allt att kvantifiera: religion och kulturella attityder. Evidensen i vart och ett av dessa fall låter oss dra två slutsatser. För det första är Europa inte en enhetlig eller enad kontinent. Spektrumet av skillnader redan i Västeuropa (som är vad vi ska studera här; att ta med även nykomlingarna vore att vinna argumentet på *walkover*) är mycket vidare än man normalt förstår. För det andra faller USA, med några få undantag, inom ramen för de flesta kvantifierbara mått. Vi kan därför konstatera att det antingen inte finns någon enhetlig europeisk identitet eller – om det finns en sådan – att USA i lika hög grad är ett europeiskt land som de vanliga kandidaterna.

Det är en allmän iakttagelse att USA är ett ekonomiskt mer ojämlikt samhälle än Europa, med en tydligare skiktning mellan rika och fattiga. Mycket av detta är sant. Inkomsterna är mer ojämnt fördelade i USA än i Västeuropa. År 1998 tog till exempel den rikaste procentenheten av amerikanerna hem 14 procent av den totala inkomsten, medan siffran i Storbritannien var 12,5 procent och i Sverige bara omkring 6 procent. Förmögenhetskoncentrationen är emellertid en annan sak. En procent av amerikanerna ägde omkring 21 procent av alla tillgångar år 2000. Vissa europeiska nationer har högre koncentrationer än så. I Schweiz 1997 ägde den rikaste procentenheten 35 procent, och i Sverige – trots detta lands jämlikhetsrykte – är siffran 21 procent, exakt densamma som för amerikanerna. Och om vi tar hänsyn till den massiva förflyttning av rikedomar utanför landets och bokföringens gränser som svenska skattemyndigheter tillåter, så är den rikaste procentenheten av svenskar dubbelt så välbeställd som sina amerikanska motsvarigheter.

»

ÖRNEN HAR LANDAT

Det är sant att skillnaderna i inkomst och rikedom är stora i USA. Ojämlighet och fattigdom är emellertid inte samma sak. Innebär en stor spridning i inkomster att många amerikaner är fattiga? Om vi mäter absolut fattigdom som en faktisk summa kontanter motsvarande hälften av medianinkomsten i EU:s ursprungliga sex medlemsländer år 2000, ser vi att många västeuropeiska länder har en högre andel fattiga medborgare än USA – inte bara Medelhavsländerna, utan även Storbritannien och Irland, Frankrike, Belgien, Nederländerna, Finland och Sverige.

Om vi övergår till socialpolitiken, så framställs den amerikanska välfärdsstaten ofta som snål och utvecklade jämfört med Europa. Och det är den, om normen tänks vara Sverige eller Tyskland. Men om vi ser på spännvidden av socialpolitik i Europa, faller USA utan vidare, vad gäller de flesta mått, på den lägre halvan av det som är ett mycket brett europeiskt spektrum.

USA har förstås inget allmänt sjukförsäkringssystem. Michael Moore lär se till att ingen glömmer det. Följden är att femton procent av landets befolkning inte täcks av någon försäkring. Det råder inget tvivel om att det är orättvist och brutalt att vara oförsäkrad, inte heller om att avsaknaden av en allmän sjukförsäkring är det mest pressande problemet i amerikansk inrikespolitik. President Obama verkar fast besluten att inte låta den ekonomiska krisen rubba hans kampanjlofte att öka tillgången till sjukförsäkring. Den verkliga skamfläcken i den amerikanska sjukvården är att spädbarnsdödligheten är högre än i något europeiskt land.

Men trots den alltför stora andelen oförsäkrade amerikaner, att döma av de kvantifierbara resultaten vad gäller sjukdomsöverlevnad, relativt friska och får god vård av sitt sjukvårdssystem. För många sjukdomar ligger andelen fall och antalet år som förlorats i sjukdom klart i mitten av det europeiska spektrumet: diabetes, hjärt- och kärlsjukdomar och slaganfall. För många cancerformer är sjukdomstalen höga i USA. Detta kan naturligtvis peka på en skadlig livsstil, men det kan lika gärna tyda på bättre diagnostik. Vilket skälet än är, så är dödligheten i cancerförfallansvärt låg, någonstans i botten av den europeiska skalan. Så har USA till exempel en större andel fall av bröstcancer än någon europeisk nation, men andelen kvinnor som faktiskt dör i sjukdomen ligger på den lägre halvan av det europeiska spektrumet. Och för de fyra cancerformerna med störst dödlighet (ändtarms-, lung-, bröst- och prostatacancer) har samtliga europeiska nationer sämre överlevnadsnivåer än USA. De amerikaner som diagnostiseras för cancer dör antingen av andra, orelaterade orsaker, eller så är den vård som de får effektiv.

Det är allmänt känt att den amerikanska staten inte är särskilt behjälplig med familjeförsörjningen. Föräldraledighet är inte lagstadgad och det finns inga garantier för att kvinnor kan gå tillbaka till sina jobb efter graviditeten. Barnbidrag existerar inte som sådana. Å andra sidan, om man räknar in de resurser som kanaliseras via

skattesystemet likaväl som direkta kontantstöd och tjänster, och om man mäter dem som en andel av BNP, så ligger USA högre vad gäller stöd till barnfamiljer än Spanien, Grekland och Italien, och bara marginellt under Schweiz. Offentliga utgifter för barnomsorg (daghem och förskoleutbildning) placerar USA i mitten av det europeiska spektrumet. De totala utgifterna för förskoleomsorg per barn är högre i USA än någonstans i Europa förutom i Norge.

De offentliga sociala utgifterna i USA – det vill säga pengar som kanaliseras via staten – ligger obestriddligen i den lägre delen av det europeiska spektrumet. Men andra vägar för omfördelning är lika viktiga: frivilliga bidrag, privata men lagstadgade stöd samt skatter. Om vi slår samman allt detta är den amerikanska välfärdsstaten mer omfattande än man ofta inser: den totala socialpolitiska insats som görs i USA faller precis i mitten av det europeiska spektrumet.

Om vi övergår till att fokusera på utbildning, så är kontrasterna över Atlanten snarast de omvända. En högre andel av amerikanerna har tagit en examen efter grundskolan (universitet, gymnasium och motsvarande) än i något europeiskt land. USA:s medborgare är, i denna mening, bättre utbildade än Europas. Och i termer av totala utgifter lägger USA ut mer pengar per barn på alla utbildningsnivåer än något västeuropeiskt land. Européer tror ofta att bra amerikanska skolor är privata och bara står öppna för en elit. Men det amerikanska utbildningssystemet är om något mindre privatiserat än de flesta europeiska system. Offentlig utbildning hörde till de första sociala program som fick en kraftig offentlig finansiering i USA, och så har det förblivit sedan dess. Andelen amerikanska studenter som läser vid privata institutioner på alla nivåer ligger i mitten av den europeiska skalan.

”
En högre andel
av amerikanerna
har tagit
en examen efter
grundskolan
(universitet,
gymnasium och
motsvarande)
än i något europeiskt land.
USA:s vuxna är,
i denna mening,
bättre utbildade
än Europas.

Ekologiska termer uppfattas USA vanligen som en odåga. Stora bilar, stora hus, långpendling, kalla vintrar, heta somrar, slösaktiga vanor: sådana gängse uppfattningar om landet, i kombination med Bushadministrationens nära relation till oljeindustrin och vägran att skriva under Kyotoprotokollet, har gjort att nationen utmålats som ett svart hål ur miljösynpunkt. Än en gång säger siffrorna något annat.

Även om oljeförbrukningen per capita är hög i USA, mätt som en funktion av den ekonomiska produktionen så förblir den inom europeiska normer och i själva verket lägre än för Portugal, Grekland, Belgien, Luxemburg, Nederländerna och Island. Mellan 1990 och 2002 ökade USA:s koldioxidutsläpp, men per enhet av BNP sjönk de med 17 procent – en större minskning än i nio västeuropeiska länder. I sin konsumtion av förnyelsebar energi ligger USA i mitten av det europeiska spektrumet i alla avseenden, vare sig det handlar om biogas, energi från fast biomassa, jordvärme eller vindkraft. De amerikanska utgifterna (offentliga och privata) för att minska och kontrollera miljöförstöring, mätt i procent av BNP, överträffas bara i Österrike, Danmark, Italien och Nederländerna.

Jordbruksmark där det bedrivs ekologisk odling, mätt som en procentandel av den totala odlade arealen, är mindre i USA än någonstans i Europa. Men amerikanernas konsumtion av ekologiska livsmedel är jämförbar med europeiska nivåer, och högre än i Nederländerna, Sverige, Italien, Frankrike och Belgien. Konventionella amerikanska jordbrukare är också långt mindre kemikalieberoende än sina europeiska kolleger.

Men trots alla uppfattningar om skillnader i fråga om ekonomisk fördelning, välfärdsstatens generositet och miljövärden, gäller den kanske mest fundamentala förmodade skillnaden mellan USA och Europa värdefrågor. Amerikaner, enligt den gängse uppfattningen, är nationalistiska och religiösa, medan européer är postnationalistiska och sekulära. Men till och med här finns det skäl att betvivla de enkla och polariserade stereotyperna. Ja, amerikaner är patriotiska

ÖRNEN HAR LANDAT

och nationalistiska, men inte mer än vissa européer, enligt World Values Survey. Föga förvånande är tyskarna minst stolta över sitt land medan, något oväntat och uppmuntrande, portugiserna – inte amerikanerna – är mest stolta, med irländarna på delad andraplats. Det ska medges att amerikaner oftare än några européer tycker att deras land är bättre än de flesta andra. Men fler portugiser, danskar och spanjorer känner att världen skulle bli bättre om andra folk liknade dem, och en större andel amerikaner erkänner att det finns aspekter av deras land som de skäms över än vad tyskar, österrikare, spanjorer, fransmän, danskar och finländare gör. Undersökningar visar att finländare, danskar, norrmän och svenskar är mer villiga att slåss för sitt land än vad amerikanerna är.

Till och med i fråga om religion finns det skäl att ifrågasätta de vanliga stereotyperna om en absolut polaritet mellan USA och Europa. 1999 beskrev en mindre andel av amerikanerna (1,4 procent) sig själva som ateister än européerna gjorde – med liten marginal, och med irländarna och österrikarna nästan oskiljaktigt nära amerikanerna. En mindre andel amerikaner betraktar sig själva som religiösa än vad portugiser och italienare gör. Proportionerligt färre amerikaner säger sig "tro på Gud och alltid ha gjort det" än irländarna och portugiserna, och bara något fler än italienarna. En högre andel av amerikanerna har en fast tro på Gud än nordeuropeerna, men siffrorna är överlag jämförbara med de katolska länderna. Om bestämningsordet "fast" tas bort blir de amerikanska siffrorna i stort sett desamma som för Medelhavsländerna och, naturligtvis, Irland. Proportionerligt fler amerikaner än något europeiskt folk ber flera gånger om dagen, men färre amerikaner gör det dagligen än portugiserna, och färre gör det varje vecka än bland britter, italienare, irländare, spanjorer, portugiser och schweizare. Andelen amerikaner som aldrig ber är dubbelt så stor som för Irland.

Evidens från hela världen tyder på att samhällen med stark tro på vetenskapen också har starka religiösa övertygelser, något som det transatlantiska materialet bekräftar. Det är sant att proportionerligt färre amerikaner instämmer helt i den darwinska evolutionsläran än några européer förutom i Nordirland. Men i andra avseenden tror amerikanerna på upplysningsprojektet, med dess tro på det mänskliga förnuftets förmåga att förstå och behärska naturen. Proportionerligt färre amerikaner instämmer i påståendet att vetenskapen gör större skada än nytta än några européer förutom nederländare, norrmän, svenskar och fransmän. Fler amerikanska skolelever instämmer i påståendet att vetenskapen hjälper dem att förstå världen än i något europeiskt land förutom Italien och Portugal.

Men om amerikanerna alltså är vetenskapliga, så betraktas de också som orubbliga individualister, vilka lever i ett samhälle med vassa armågar och en etik baserad på att leva och låta leva. Amerikanerna uppfattas ofta som osedvanligt antistatliga i sin politiska ideologi, praktiskt taget anarkister utifrån europeiska normer för kommunitarism och solidaritet.

Amerikaners tillit till statsapparaten kan mätas mer konkret utifrån deras skattevilja. Till skillnad från många européer betalar amerikaner de skatter de åläggs. Bara i Österrike och Schweiz är den underjordiska ekonomin lika liten. I Medelhavsområdet är ni-

vån av skattesmitning mycket högre – i Grekland och Italien över tre gånger så hög som den amerikanska nivån. Enslingen i Montana – så populär i europeiska medier – som förskansat sig i sitt skjul, rustat sig för belägring och fast besluten att motsätta sig regeringens pålagor och påbud, är lika otypisk för den genomsnittlige amerikanen som den baskiska eller korsikanska separatisten, beredd att döda och stympa för sina lokalistiska strävanden, är för den genomsnittlige europén.

Kanske har USA verkligen blivit mer normlöst och upplöst i tv- och internetåldern. Men det är fortfarande ett samhälle som, med europeiska mått, i utomordentligt hög grad är baserat på tillit, samarbete och frivilligt efterlevande av gemensamma normer. Amerikaner litat mer på varandra än människor i nästan alla europeiska samhällen utanför Skandinavien. De förkastar antisocialt beteende i högre grad än alla européer förutom skandinaver, italienare, österrikare och schweizare. De tillhör samhällsföreningar i större utsträckning än alla européer förutom de 300 000 isländarna.

Om det finns något som mer än allt annat skiljer det amerikanska samhället från Europa, så är det den fortsatta närvaron av en etniskt markerad underklass. Medan andra *outsiders* har lyckats assimilerat sig, fortsätter slaveriets tragiska ekon att dominera de amerikanska städernas svarta getton i form av en rasmässigt identifierbar underklass. Om vi skulle ta med allt utom denna förfördelade grupp, vore USA i det närmaste omöjligt att särskilja från Europa. Lyfter man ut den svarta underklassen från brottsstatistiken, så faller mordet i USA till europeiska nivåer, under nivåerna i Schweiz och Finland och till och med snäppet under Sverige. Nivån av barn som lever i fattigdom, som i USA är skandalöst hög, faller under de brittiska, italienska och spanska nivåerna om vi ser på siffrorna enbart för vita. PISA-poäng för amerikanska vita (en ranking av studieresultat i sekundärskola, i detta fall för kombinationen vetenskap och litteratur, 2006) ligger högre än för varje europeisk nation förutom Finland och Nederländerna. Detta är inte att ursäktat den förfärande slappheten i hanterandet av rasismens problem i USA. Däremot pekar det på att det, snarare än någon stor motsättning i fråga om världsbilder eller ideologier, är det ännu ouppklarade arvet från slaveriet, och dess tragiska moderna konsekvens i form av en gettofierad och rasmässigt identifierbar underklass, som särskiljer – i den mån något gör det – USA från Europa.

I den mån det som särskiljer USA från en stor del av Europa alltså är en markerad urban underklass, så är det något europeerna bör uppmärksamma. Deras samhällen håller snabbt på att bli mer lika det amerikanska i detta avseende. Europas födelsetal har rasat och invandringen fortgår med oförändrad styrka. Det är en demografiskt säker förutsägelse att en etniskt och religiöst präglad underklass kommer att öka i Europa de närmaste decennierna.

Europa är inte bara kontinenten, och förvisso inte bara dess nordliga regioner. Europa är större och mer mångskiftande än så. Och Europa har förstas nyligen blivit än mer mångskiftande genom alla nya EU-medlemmar. De nyttkomna är inte bara fattigare än det gamla Europa. Dessa nykomlingar, liksom Europas många nya immigranter från Asien och Afrika, är religiösa, skeptiska mot en stark stat, föga entusiastiska väljare och allergiska mot höga skatter. Med andra ord, ur det gamla Europas perspektiv påminner de mer om amerikaner. Efterhand som Europa utvidgas kommer det resonemang som här förts om Västeuropa – att skillnaderna mellan de båda sidorna av Atlanten har överdrivits – att bli ovedersägligt.

Peter Baldwin är professor i historia vid UCLA. Han är aktuell med boken *The Narcissism of Minor Differences. How America and Europe are Alike* (november 2009).

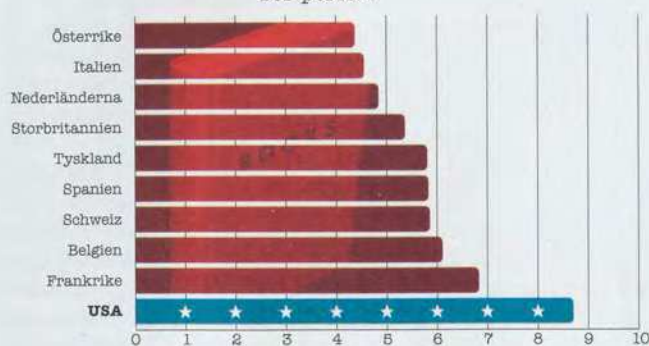
Översättning: Jim Jakobsson.

Amerikaner litat mer på varandra än människor i nästan alla europeiska samhällen utanför Skandinavien.

USA - ett land

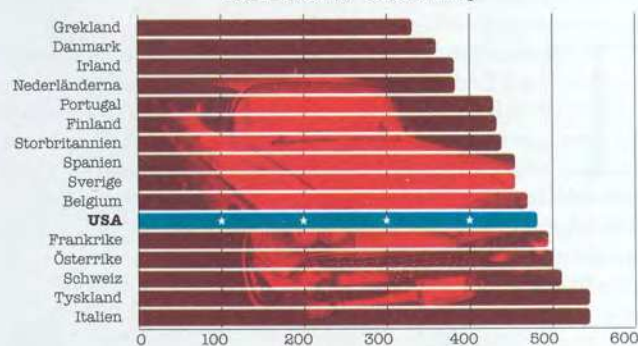
Sålda böcker

Per person

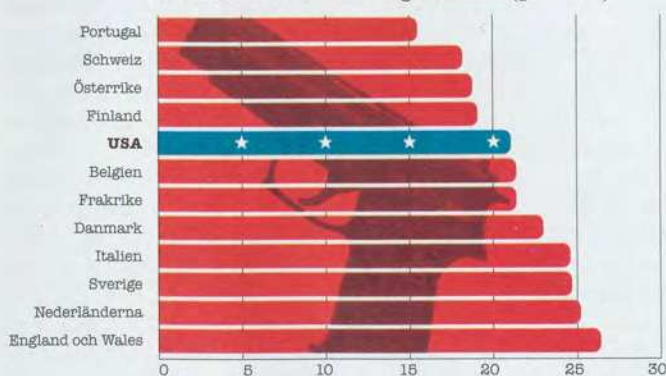
Personbilar

Per 1 000 av befolkning

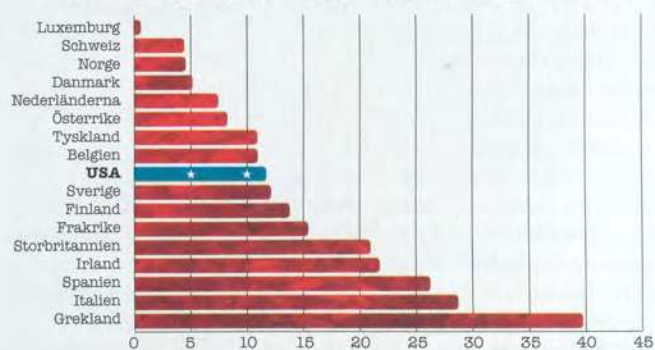
Totala antalet brott

Brottsoffer av befolkningen totalt (procent)

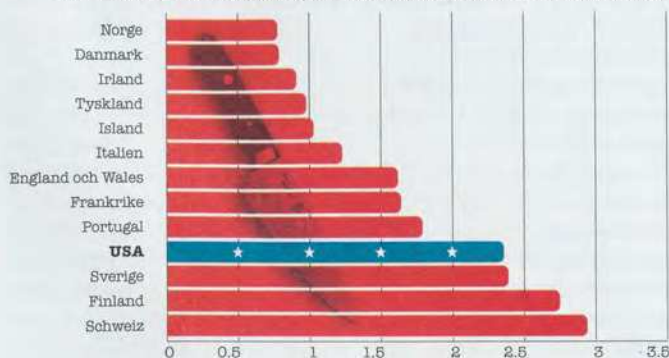
Absolut fattigdom, Europaskalan

Procent av befolkningen under 60 procent av EU:s medianinkomst, 2000

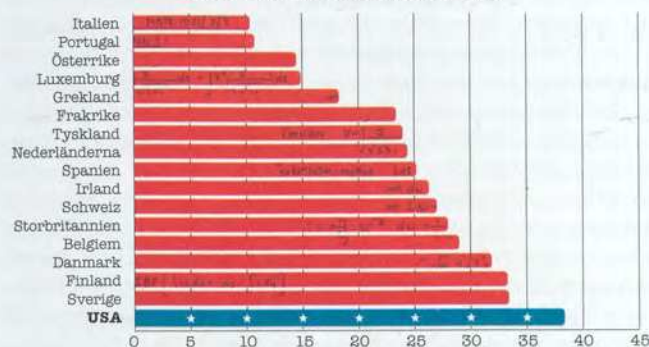
Antalet mord, 2005

Per 100 000 invånare (afrikan-amerikaner borträknade)

Kunskapsnivå, universitetsutbildning

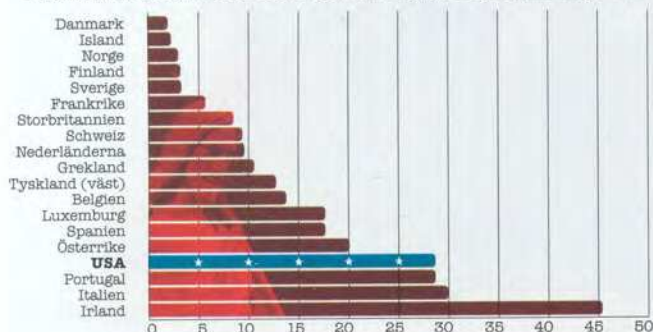
Procent av vuxen befolkning

i Europas snitt

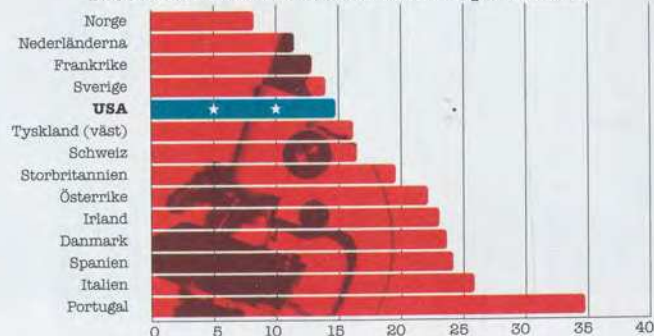
Närvaro i kyrka

Procent av svaranden som påstår sig gå i kyrkan varje vecka

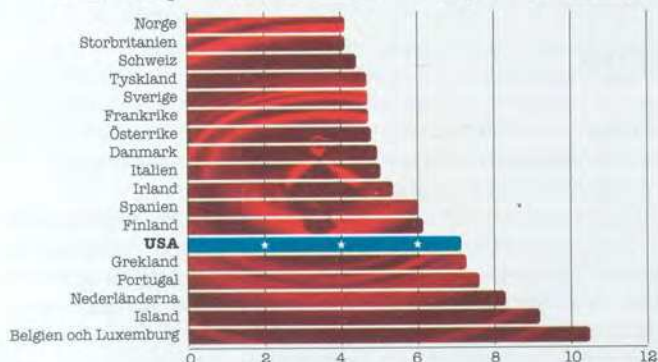
"Vetenskap gör mer skada än nytta"

Procent av dem som håller med om påståendet

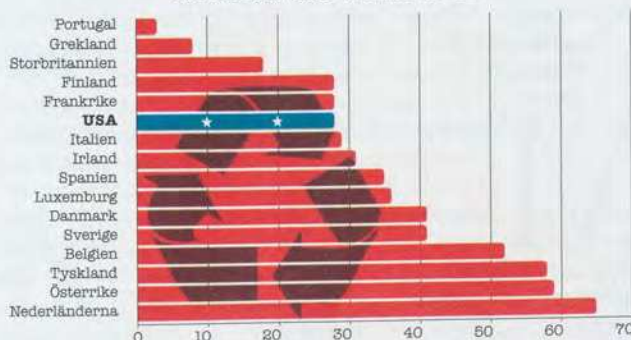
Oljekonsumtion i förhållande till BNP

Antalet ton per 100 000 dollar, efter köpkraftsjustering

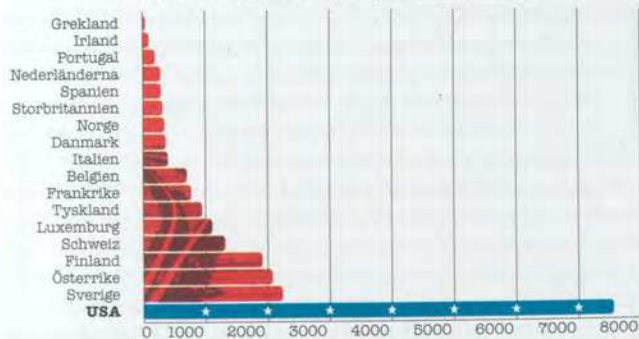
Återvinning

Procent av återvunnet avfall

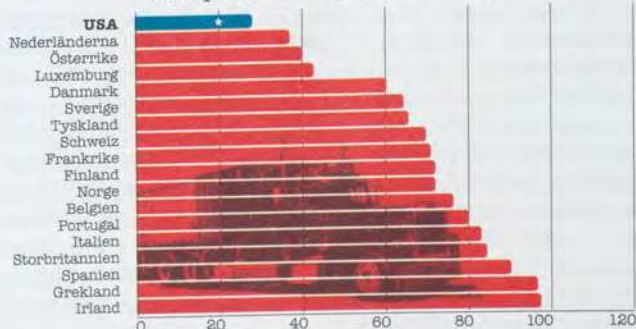
Järnvägstransport

Frakt i ton-kilometer per invånare

Vägtransport

Som procent av total inrikesfrakt

Den hopplöse optimisten

Barack Obama vägrar att se verkligheten som den är. Hans retorik med grund i okunskap och optimism kommer att få allvarliga konsekvenser för världen.

Douglas Murray

Min bakgrund – en liberal som är för militärt ingripande i situationer där etnisk rensning förekommer eller där ledare tar till våld mot sin egen befolkning – befinner sig i ett märkligt läge för närvarande. Man blir om vartannat kallad "neokonservativ", "interventionist" eller "liberal interventionist". Värst av allt, terminologiskt sett, var kanske den korta period när vi omtalades som "muskulösa liberaler" – en term jag alltid fann pinsamt självförhärlikande och, på det hela taget, fysiskt missvisande.

Jag vill inte haka upp mig alltför länge på definitionsfrågor, men den samtidiga rikedomen och bristen på termer tillgängliga för oss är betecknande, eftersom den åtföljs av en förvirring bortom det språkliga. De som kommer från den neokonservativa positionen har nämligen på en och samma gång vunnit det stora argumentet – och förlorat det. Jag hoppas att detta inte låter avsiktligt absurt, men vad jag menar är att det till exempel är mycket svårt att se någon större seriös politisk ledare, vare sig i Storbritannien eller i USA, som utan vidare skulle avfärda doktrinen om humanitär eller militär intervention. Det har blivit den vedertagna ståndpunkten för alla politiker i Storbritannien och USA som siktar mot de högsta politiska posterna. Men samtidigt är denna ståndpunkt fortfarande så kontroversiell att ingen ledare är beredd att acceptera de beskrivningar som passar för deras hållning, eftersom de är medvetna om att en sådan politik är föremål för betydande missuppfattningar eller rentav uttalad misstänksamhet.

Innan jag fortsätter bör jag säga att jag själv, på ett sätt – mer än ett, säger kanske mina kritiker – har en mycket enkel syn på utrikespolitik. Jag menar nämligen att det generellt, liksom i fråga om människor i allmänhet, finns bara två sätt att bedöma en politiker eller

en regim: man bedömer dem utifrån vad de säger och utifrån vad de gör. Detta fungerar utan problem för att bedöma, till exempel, vad den iranska regimen sysslar med.

För att nå komma till Barack Obama, så är det kanske lite för tidigt att bedöma honom utifrån vad han gjort. Även jag är villig att ge honom litet mer tid än sex månader. Jag förväntade mig aldrig att han skulle skapa fred på jorden på några få veckor, även om jag tror att han efter sitt fantastiskt uppskruvade tal i Berlin väntade sig att ha delat vattenmassorna vid det här laget.

För att utvärdera hans gärningar behöver vi mer tid. Men att bedöma honom utifrån vad han säger, denne den mest retoriske av presidenter, är inte svårt.

I amerikansk och brittisk politik har det så kallade realistiska ideal som fanns före den 11 september tagit mycket berättigat stryk sedan dess. Jag menar att Condoleezza Rice var inne på rätt spår för några år sedan, när hon i en intervju i Kairo, apropå att förhandla med Mellanösterns despoter som förtrycker sitt folk och låter terroristgrupper frodas mittibland dem, sade: "Exakt vad är det som är realistiskt med det?" Även om frestelsen till realism av den gamla skolan fortfarande finns där och dess lockelse kan tänkas återkomma under recessionen, har synsättet likväl utsatts för berättigad kritik. Men att realismen är på defensiven betyder inte nödvändigtvis att andra politiska frestelser också är det.

Tvärtom kan vi under Obamas tid se ett antal frestelser som tycks växa sig starkare. Främst bland dem är frestelsen till institutionell transnationalism – att vi internationellt, i stor skala, kan gå samman för att hantera all världens problem. 1934, i ett köravsnitt från *The Rock*, beskriver T. S. Eliot socialister som människor som ägnar si-

ÖRNEN HAR LANDAT

Han bara pratar och pratar.

FOTO: UPI/IBL BILDBYRA

na dagar åt att "drömma om system så perfekta att ingen ska behöva vara god". I stor internationell skala tycks detta vara just det slags system som Obama och hans förkämpar försöker skapa. Man ser det i institutioner som EU och FN. Men dessa institutioners oförmåga att reagera adekvat på kriser blottas i själva verket ständigt, varje dag under varje kris.

Ta som exempel EU under den senaste tidens ekonomiska nedgång. I Storbritannien, liksom i alla andra EU-länder, har vi i årtal lyssnat till de tyska och franska EU-eliternas predikningar om att unionens medlemmar måste låta sina egna intressen underordnas det större intresse som utgörs av multilateralism och en allt närmare union. Men i samma stund som vi får en verklig ekonomisk kris, som den som tog sin början förra året, blir varje land unilateralt på nolltid. Den tyska regeringens reaktion på svårigheterna för landets bilindustri är ett exempel på detta. Om det egna landets bilindustri ser ut att vara på väg att kollapsa, så väntar man inte på att ett annat europeiskt land ska rösta för att den inte skall få falla. Man går helt enkelt in och räddar den. Det brittiska folket har i årtal tvingats lyssna till tyska regeringars föreläsningar om multilateralismens obestridliga ofrånkomlighet. Men när en tungt vägande del av den tyska ekonomin hotade att gå under, blev samma regering unilateral. Detta är inget som den tyska regeringen – eller någon annan regering – bör ångra eller skämmas för. Det är helt enkelt så politiken fungerar, och därmed representerar den återkomsten av ett visst mått (jag skall inte säga "realism", utan snarare) "realistisk-het" i den överinvesterade multilaterala bubblan.

För några år sedan, strax efter bombdåden i Madrid 2004, höll jag ett tal vid London School of Economics, och under frågestunden ställde en av studenterna mycket stolt en fråga till mig, med det självbelåtna leende som visar att frågeställaren tror att han kommer att knocka en fullständigt. "Måste ni inte medge, herr Murray", sade han, "att sannolikheten är mycket större att ni ska bli överkörd av en bil när ni idag går ut ur den här byggnaden, än att ni ska dödas av en terrorist?" Lyckligtvis var det inte alltför tidigt på morgonen och jag var snabbare med på noterna än jag brukar vara. Jag svarade att det förvisso var möjligt att sannolikheten var större för att jag skulle bli överkörd

av en bil. Men, som jag fortsatte med att påpeka, jag skulle också vilja veta – eller, om det värsta skulle hända, så tror jag att min familj skulle vilja veta efter att jag körts över av denne motorburne galning – om personen som körde över mig hade fått lära sig att göra det, om han i en körskola hade tränats i att köra över oskyldiga civilister, om denna körskola var tillåten att existera i staten och om han och övriga studenter hade för avsikt att utföra fler sådana handlingar.

En kombination av en bevisligen misslyckad multilateralistisk politik med en rädsla för fienden innebär att vi bevittnar en rusning för att undvika de frågor, debatter och den politik som vi har behov av att diskutera.

När det gäller internationell terrorism och framtidsutsikterna för Irak efter det amerikanska tillbakadragandet så underlåter man att ställa nästan alla relevanta frågor. Och därmed befinner vi oss i en av de farligaste situationerna av alla, nämligen den där våra politiska ledare, i likhet med president Obama, ger oss ord istället för handling: en situation där han talar om en brett upplagd interventionism, men inte vill – kanske inte kan – fullfölja den.

Jag ska ge ett särskilt tydligt exempel från Obamas uppblåsta tal i Berlin, där den dåvarande presidentkandidaten sade att uttrycket "Aldrig mer", efter Förintelsen, måste betyda något, "särskilt i Darfur". Helt rätt!, menade uppenbarligen hans applåderande publik. Men vad har han föreslagit eller gjort i fråga om Darfur? Vad menar han när han säger att "Aldrig mer" ska betyda något, och sedan låter det fortsätta att inte betyda något? Detta skapar ett mycket olyckligt förhållande mellan våra politiska klasser och folket, där folket hör sina ledare tala vitt och brett om vikten av att ta itu med frågorna, men sedan envist underlåter att följa upp sina uttalanden med handling.

I likhet med många som håller med Francis Fukuyama i vad han skrivit tidigare i sin karriär, citerar jag honom med försiktighet. Men bland de många oklarheterna hos dem som knappast läst mer än titeln på hans enda bra bok, glömmar eller förbiser man ofta helt den andra halvan av denna titel. I *Historiens slut och den sista människan* ger Fukuyama vad jag menar är en förträfflig analys av vad som präglar den sista människan. Och på sätt och vis är det omöjligt att in- >>

te betrakta president Obama som denna andra halva av Fukuyamas titel, denna sista människa – i Hegels mening. För den sista människan är, bland annat, helt omedveten om vilken tur hon haft som hamnat i den position hon gjort – och då menar jag inte president-ämbetet. Jag menar den situation i världen som Obama råkat träda in i. I Berlin, för att återvända till detta övermodiga tal, talade Obama om det kalla kriget och Berlinmurens fall. Men han talade om det som om denna epokgörande händelse, att Berlinmuren föll, skedde genom något slags ofrånkomlig kraft i stil med tyngdlagen. Som om Berlinmuren helt enkelt varit ganska illa byggd av undermåliga öst-europeiska arbetare.

Vem som helst kan imitera Obamas talarstil när han till oigenkännlighet förvränger komplexa situationer som i själva verket fick en lycklig utgång bara tack vare individuella bidrag av ofta glömda medborgare och lika ofta glömda ledare. När man hör Obama tala om hur segern över den kommunistiska totalitarismen gick till, får man en stark känsla av att han tror att när alla bara fattade varandras händer – när "en kontinent slöt sig samman", som hans berömda formulering löd – "så föll en mur". Jag tror helt enkelt inte att det var på det sättet Berlinmuren föll eller det kalla kriget upphörde. Det måste noteras att hans version inte tar någon som helst hänsyn till det underrättelsearbete, det militära, diplomatiska och, mest avgörande, politiska ledarskap som krävdes för att åstadkomma dessa händelser. Det verkar faktiskt som om president Obama föreställer sig att om vi alla håller varandra i händerna och sjunger "Kumbaya my Lord", kommer världsomvälvande händelser ofrånkomligen att äga rum.

Detta är en olycklig föreställning hos en presidentkandidat, men hos en president kan den få mycket allvarliga följder. Det vill säga att nu när han är president så kommer hans retorik, med sin grund i okunskap och optimism, att få direkta konsekvenser i världen. Detta är den punkt där jag skulle vilja återvända till Kairo, och närmare bestämt det tal "till den muslimska världen" som Obama höll där i juni.

Särskilt två saker sticker ut. För det första den utomordentligt omdömeslösa handlingen att understödja den iranska regimen, vilket den amerikanske presidenten gjorde sig skyldig till när han refererade till Irans revolutionära regering på samma sätt som den uppfattar sig själv. Irans revolutionära islamiska regering är inte det iranska folkets regering, det är en självutnämnd och oansvarig revolutionär grupp som håller det iranska folket i trældom. Det är inte bara så att denna "regering" inte representerar det iranska folket, den bryr sig inte ens om vad det iranska folket tycker. Att tala till denna revolutionära regim i de undergivna termer som Obama använde i Kairo är i mina ögon ett mycket allvarligt felsteg. Och därefter, som om han ville låta regimen komma undan helt och hållet, jämför han handlingarna av några få CIA-medarbetare för femtio år sedan (störtandet av Mosaddeq) med dagens internationella terrorism – terrorister som sponsras av Iran, betalas av Iran, tränas av Iran, beväpnas av Iran. I mina ögon är detta ett rent häpnadsväckande likställande.

Obama gjorde samma sak med undertryckandet av kvinnors rättigheter – kanske den enskilt viktigaste frågan i den islamiska världen idag och en faktor som i hög grad förklarar varför den islamiska världen släpar efter så starkt på så många sätt, inte minst ekonomiskt. Och ändå reducerade Obama denna stora fråga för vår tid till en lek med förbluffande fänaiga likställanden, när han försökte förklara hur det hos "oss" pågår en liknande kamp för kvinnors rättigheter som i den islamiska världen. Att göra en sådan jämförelse är helt enkelt skrämmande, och drar undan mattan för reformistiska kvinnori den muslimska världen. Jag betvivlar inte att det just nu nå-

gonstans i USA finns en eller annan kvinna som har svårt att komma med i herrarnas basebollslag vid sitt college, och som kommer att föra en ytterst kostsam grupptalan i domstol för att komma med i laget. Och utan tvivel lär det finnas någon manlig klubb, en eller annan golfklubb i någon del av den amerikanska kontinenten, som en stridbar kvinna kräver medlemskap i. Men det är groteskt att ens för ett ögonblick jämföra en sådan situation med det rutinmässiga förtrycket av halva befolkningen i många av Mellanösterns länder. Jag anser inte att detta är samma sak – inte alls samma sak – och en president som inte kan se klart i den frågan är en president vars om-döme oroar mig.

Lika oroande som hans jämställande av USA med den islamiska världen vad gäller kvinnors rättigheter var nämligen det genomskinliga försöket i Kairo-talet att moraliskt jämställa den judiska staten med dess fiender. Det går inte att jämställa en demokratisk regering som i såväl fred som krig strävar efter att minimera antalet offer med en terroristgrupp som, i såväl krig som fred, ägnar sig åt att maximera offren. Man kan inte jämställa en stat som söker och erbjuder fred med en fiende som välkomnar och eftersträvar förintelse av både sina fiender och sitt eget folk. En amerikansk president som låtsas något annat är någon som i hög grad minskar Israels säkerhet och säkerheten i hela regionen.

Jag var nyligen i Washington, samtidigt som Obama hade ett möte med Israels premiärminister Benjamin Netanyahu i Vita huset. Jag fick höra att Vita huset skickade ett meddelande till Netanyahu en vecka före detta möte, med budskapet att Iran inte skulle tas upp under mötet – ämnet skulle helt enkelt inte diskuteras. På grund av detta, vad jag förstär, talade Netanyahu i stort sett inte om något annat än Iran. Men en amerikansk president som tror att han kan sätta sig ner med en allierad – en vän – och förhandla med denne, men samtidigt bortse från det faktum att ett hot om folkmord är riktat mot denna vän, förefaller mig vara en ganska dålig vän. Eller, för att formulera det på ett annat sätt, det leder i USA i en av de minst avundvärda positioner man kan tänka sig – där man visar sig vara en inte särskilt bra vän och inte heller en särskilt bra fiende.

"Talet till den muslimska världen" vittnar på så många olika sätt om bristerna i Obamas hållning. Inte minst för att hans försök att resonera med den muslimska världen – om det nu fanns någon sådan enskild entitet – är ett försök som på flera sätt är dömt att misslyckas. Det var Jonathan Swift som sade det: man kan inte resonera ut någon ur något som de inte resonerat sig in i. Och hur mycket Obama än, i stil med Tony Blair, må tro på sin egen övertalningsförmåga, så kan inte ens en amerikansk president åtgärda de enorma problemen – rentav de mentala problemen – i hela Mellanösternregionen bara genom att resonera, se trevligt ut eller vara trevlig. Detta är en region där undersökning efter undersökning visar, bland annat, en gångse uppfattning om att allt ont som sker i världen måste vara judarnas fel. Detta är så vanligt i samband med terroristdåd att man nu kan se hur Ayman al-Zawahiri och andra tvingas släppa videomeddelanden med budskapet: "Det var vi som utförde bombdådet – det är oss ni ska tacka." Det allmänna medvetandet i hela Mellanöstern har nu blivit så överhettat och febrigt i den här och andra frågor att det vi har att göra med i denna region, i mycket stor utsträckning, inte längre är politik. Vad befolkningarna här ägnar sig åt är inte politisk analys – det är magisk övertro: tron att judarna eller USA kontrollerar allt som sker i världen. Det är denna föreställning man måste ta itu med, och det kan man inte göra genom att undvika fakta. Man kan inte göra det genom att blunda för den vägran att ta ansvar för sina handlingar, och även för sina misslyckanden, som är utbredd i och förklarande för regionen. President Obamas hittillsva-

ÖRNEN HAR LANDAT

rande politik tycks mig peka i en mycket oroande riktning, nämligen att han tycks uppfatta och manifestera en tro på optimism som en politisk hållning. Men optimism är inte en politisk hållning, lika litet som hopp är en riktning.

Denna tro på optimism som en politisk hållning är ett surrogat för att helt enkelt erkänna saker och ting som de är. Det är ett förskräckligt misstag att inte erkänna världen som den är. Men just detta är vad som sker. Ta till exempel "återvalet" av Ahmadinejad i Iran. På många sätt spelade resultatet av valet ingen roll, eftersom det inte var något val och eftersom det inte hade någon som helst betydelse för den högste ledarens ställning. Vad den iranska regimen gör och vad den säger är ett och samma. Vad regimen säger är välkänt. Man kan alltid hitta människor som hävdar att de ord som kommer ur Ahmadinejads mun inte är de ord som kommer ur hans mun. Och av samma människor kan man ofta också få höra att det i vilket fall som helst inte skulle spela någon roll, för det är inte Ahmadinejad som har den verkliga makten. Vilket förstås är en klen tröst, eftersom den högste ledaren säger exakt samma saker som Ahmadinejad vad beträffar att utplåna stater som är medlemmar av FN och att skaffa sig kärnvapen. Detsamma gäller Rafsanjani, den så kallade moderate, som också säger exakt samma saker beträffande Israel och Väst som Ahmadinejad. Man måste se upp med figurer som Mousavi och Rafsanjani, för vår västerländska press talar rutinemässigt om dem och andra av deras sort som "moderat". Vad denna beteckning tenderar att innebära är att de är moderat skattepolitiskt sett – ekonomiskt moderat. Vilket kanske är storartat om man är torgförsäljare i Teherans centrum, men inte så storartat om man är torgförsäljare i Tel Avivs centrum. Den regim som Obama talade till i så undergivna termer försöker för närvarande göra allt vad den kan med sin nuvarande kapacitet – via Hamas och Hizbollah – för att göra vad den upprepade gånger har sagt sig drömma om att göra i sin framtida kapacitet – som en kärnvapenrustad stat.

De senaste dagarna har det transnationella eller internationalistiska idealet om att vi kan hantera alla våra stora problem, exempelvis Iran, om vi samlas i FN eller vid sexpartssamtal, återigen visat sig falskt. När Nordkorea genomförde ett kärnvapenprov, gjorde testuppskjutningar med bäraraketer och sedan förklarade att dess avtal med Sydkorea inte längre var giltiga, fick vi uppleva den patetiska anblicken av den brittiske ambassadören som skyndade iväg till FN och talade om att lära Nordkorea en läxa genom att ålägga landet tuffare sanktioner. Sanktionerna mot Nordkorea tycks mig redan vara ganska tuffa. Men vad allt detta påminner om är helt enkelt hur Iran kommer att utvecklas inom ramen för denna världsordning. I en inte alltför avlägsen framtid kommer vi att vakna upp en morgon och få höra att Iran har testat sitt kärnvapen, skjutit iväg några av sina missiler och nu menar sig ha rätten att agera på ett sätt som bättre anstår landets nyförvärvade maktställning. I detta läge gäller inga gamla spelregler längre. Och i detta läge kommer våra ledare utan tvivel på nytt se till att vi skyndar iväg till FN. För sent. Detsamma kommer att bli fallet med Darfur. För sent. Man sade att man skulle ingripa, man sade att man aldrig skulle låta "aldrig mer" sakna betydelse. Vi gick FN:s väg att förhåla och förhåla, med un-

derlåtande efter underlåtande, och resultatet är att det inte finns så många människor kvar att döda. Obama må vara en hopplös optimist, men resultaten av detta lär räcka för att driva varje observatör till bottenlös pessimism.

De närmaste fyra åren finns en sannolik möjlighet att Pakistan faller i händerna på de extremister som för närvarande gör så framgångsrika inbrytningar på denna kärnvapenstats territorium. Och för det andra ser vi en sannolik förvandling av Iran till en kärnvapenstat. Medan det förra är nog så skrämmande, är det senare enligt min mening det enskilt farligaste vägskalet i vår livstid – vändpunkten i vår livstid, när inte bara Iran blir en kärnvapenmakt utan varje annan stat i regionen rustar sig med kärnvapen som en reaktion på detta. Om Iran skaffar sig kärnvapen kommer vi därefter att få se kärnvapen spridas överallt i denna den farligaste regionen i världen, utmynnande i vad journalisten Tom Gross beskrivit som en "Mexican stand-off", ett dödläge där alla har flera vapen pekande åt alla håll mitt i stan och ingen, när skottlossningen väl startar, vet vem som började eller varför.

I Storbritannien sitter den konservative partiledaren David Cameron fast i föreställningen att han kommer att bli en premiärminister med fokus på inrikespolitik. Tony Blair svävade i samma vanföreställning när han tillträdde och blev som bekant en premiärminister med starkt fokus på utrikespolitik. I början sade Blair att han i sin politik ville prioritera "utbildning, utbildning, utbildning". Cameron försökte dumt nog övertrumfa honom härvidlag för några år sedan vid en partikonferens, när han förklarade att "Jag klarar mig med tre bokstäver: NHS" (National Health Service). Min reaktion var – vad är det här? Om man kan sammanfatta sin politik i en bokstav, vinner man då? Jag vet inte. Men uttalandet tycktes mig, liksom i fråga om Blair, betecknande för Camerons tro att han ska kunna tillträda sitt ämbete och prioritera försöket att göra NHS till ett framgångsrikt företag – istället för en organisation för de sjukhus man sist av allt skulle vilja dö på, eller snarare först av allt lär dö på, där man kommer in med en stukad vrist och kommer ut i en kista. Han tycks faktiskt tro att världen kommer att sköta sig själv, eller åtminstone inte kräva hans uppmärksamhet.

På tal om Fukuyamas första bok skrev jag ovan att titeln hade två delar – historiens slut och den sista människan. Historiens slut är kanske det mest missuppfattade av alla begrepp, som man bollat friskt med i den internationella politiken och som under alla förhållanden allmänt anses innebära något helt annat än vad det faktiskt gör. Den andra delen, den sista människan, har missförstått i precis lika hög grad, i den mån den alls uppmärksammas. I den mening som Fukuyama avsåg inträffade historiens slut verkligen när han sade att det gjorde det, såtillvida att den liberala demokratin faktiskt segrade. Men den segrade bara tillfälligt. Denna seger har vittrat bort, på sätt och vis av just de skäl som Fukuyama, alldeles mot slutet av sitt verk, sade att den skulle kunna göra: eftersom den sista människan, som njuter att leva vid historiens slut, inte vet hur hon kom dit och inte förmår känna igen hoten mot detta levnads-sätt när de visar sig. Hon tror att hon – och hennes värld – kommer att bestå för evigt. I en mening fruktar jag alltså att Obama och Cameron kan komma att visa att vi lever vid slutet av historiens slut, i både den egentliga och den allmänt utbredda bemärkelsen av denna term. De kan också mycket väl komma att visa att de är "sista människor". Och vi måste hoppas att det värsta de gör är att bevisa att så är fallet endast i Hegelsk mening, inte bokstavligen.

Douglas Murray är författare, kolumnist och förestår tankesmedjan Centre for Social Cohesion.

Hans senaste bok är *NeoConservatism. Why We Need It* (2005).

Översättning: Jim Jakobsson.

Anders Stephanson är svensk historiker i USA som granskar och gör upp med amerikanska myter. I president Barack Obama ser han en utopi förkroppsligad som skapar en gränsöverskridande politik.

Av Mats Wiklund

»Obama ligger nära Reagan«

Till en av de amerikanska urmyterna hör begreppet *manifest destiny*. Föreställningen från 1800-talet att USA hade en ödesbestämd, närmast religiös, uppgift att expandera över den nordamerikanska kontinenten är djupt förankrad i den nationella självbilden. Som politiskt begrepp har det aldrig reducerats till historisk artefakt utan behållit sin ideologiska och politiska suggestionskraft. Under president George W Bush blev det alldeles tydligt att invasionen av Irak motive- rades med en mission: att främja och försvara demokratiska rättigheter över världen. För omvärlden framstod det som ett löjeväckande och mot- bjudande svepskäl att dölja USA:s imperialistiska ambitioner. För många amerikaner, och långtifrån bara den neokonservativa falangen, framstod däremot återopandet av den demokratiska missionen som uppriktigt menad. Man välkomnade att Bush anslöt sig till en tradition och hållning som gjort USA beundrat och inflytelserikt.

En person som ägnat en betydande del av sitt yrkesliv åt de historiska drivkrafterna bakom amerikansk utrikespolitik är den svenske professorn Anders Stephanson vid Columbia University i New York. Böcker som *Kennan and the Art of Foreign Policy* och *Manifest Destiny* analyserar anspråk och värderingar bakom historiska skeenden och politiska beslut.

Stephanson var en av deltagarna i årets Engelsbergsseminarium *On the American Idea*. I sitt anförande "America is the End of History" hävdade han att det inte kommer att bli någon Obama-doktrin i utrikespolitiken.

– Behovet av doktriner i modern mening uppstod med det kalla krigets början. Det är först när USA får ett globalt ansvar, när det inte finns något område som man inte kan ha en åsikt om, som ordet doktrin tas till igen. Men ingen president förkunnar sin doktrin som *doktrin*: den uppfins av andra, medier och åsiktsproffs, för att ha något att sätta ett namn på. Obama förstår att ett grundläggande problem med den amerikanska utrikespolitiken just är att slagordsmässiga, heltäckande och medialt gångbara begrepp inte är ett bra sätt att förhålla sig till världen.

Upptagenheten med doktrintänkandet kanske hänger samman med att USA har en särskild roll att spela i världen?

– Det finns ett skäl till att amerikaner i allmänhet föreställer sig att de är radikalt annorlunda från alla nationer och det är att USA har varit väldigt framgångsrikt, trots att man använde sig av motiv och metoder som var helt oriktiga. Ta kriget mot Mexiko 1846. Det drevs fram med en mängd villfarelser och felaktiga uppfattningar om Mexikos intentioner. Men det var fantastiskt framgångsrikt! USA tog halva Mexiko.

Enligt Anders Stephanson är den här typen av "framgångsrika misslyckanden" karaktäristiska för amerikansk utrikespolitik. Felbedömningar av hur omvärlden faktiskt ser ut har med få undantag alltid ingått i politikens utformning. Men ända fram till Vietnamkriget slapp USA att plikta för sin okunskap.

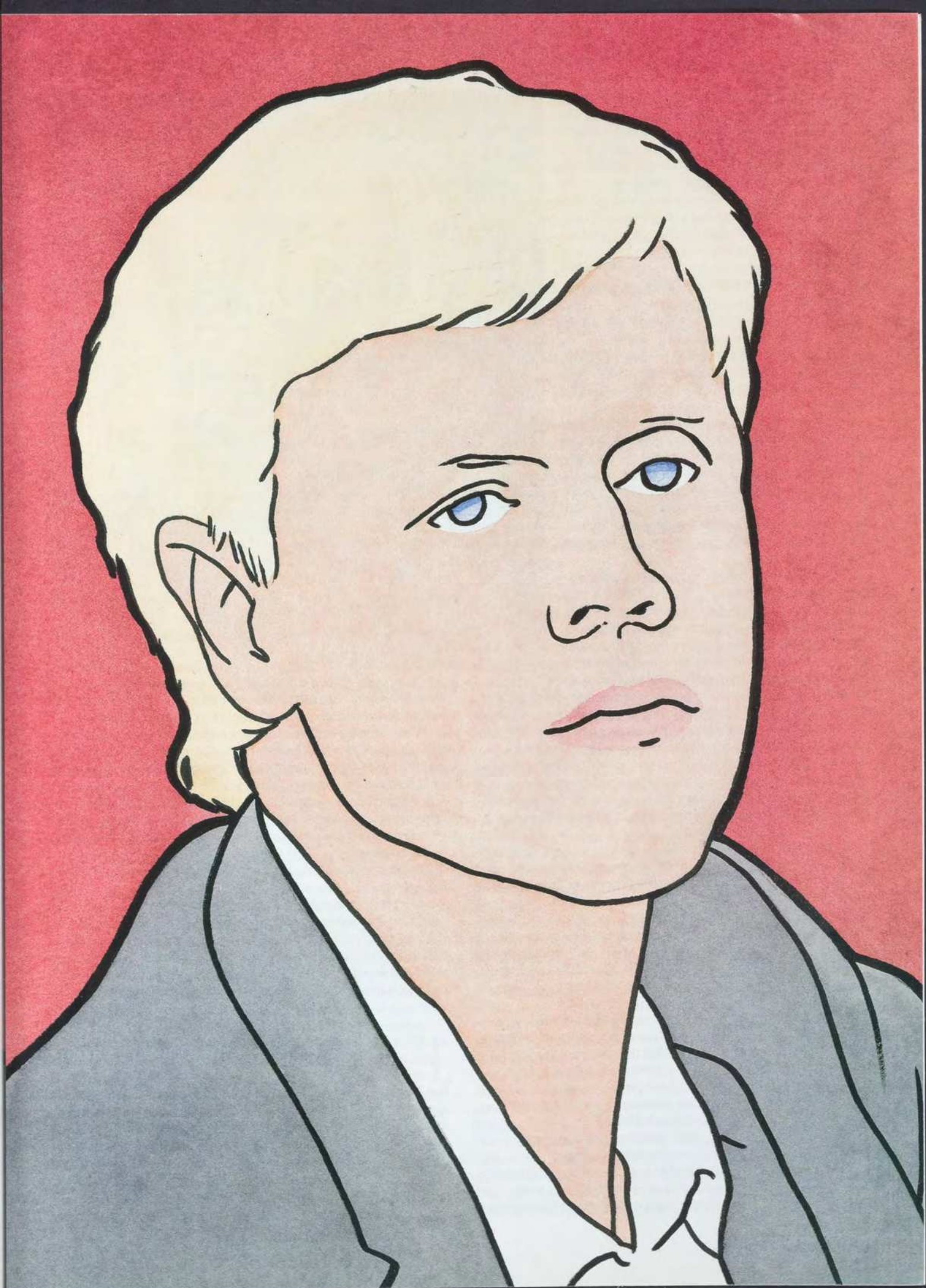
En blandning av tur och historiska tillfälligheter skapade en fenomenalt dynamisk kontinental makt som i relativ säkerhet kunde agera utan egentlig förankring i den etablerade maktpolitiken. Efter kriget i Vietnam går USA:s utrikespolitik upp och ned: avspänningspolitiken gentemot Sovjetunionen och öppningen mot Kina, felbedömningar som i Latinamerika och i Afrika. Kalla kriget-reflexerna har suttit i trots att, säger Stephanson, det kalla kriget egentligen redan tog slut efter Kubakrisen när de två supermakterna inledde sitt samarbete. Ambivalensen är tydligast med Ronald Reagan som å den ena sidan avskydde kärnvapen och inledde en historisk nedrustning, å den andra inbillade sig att Sandinisterna i Nicaragua utgjorde ett allvarligt säkerhetspolitiskt hot.

Med den ena foten satt Reagan fast i en förlegad retorik och världsbild, med den andra rörde han sig fritt och fullt medvetet bort från det kalla krigets strukturer.

– Ronald Reagan utvecklade ett slags postmodern pastisch på en kalla kriget-retorik men kom snabbt på att den saknade grund i verkligheten. Genom en stor portion tur fungerade den i alla fall. Plötsligt försvinner Sovjetunionen! Detta är inte följden av en medveten politik utan en serie

Vita huset är inte katolska kyrkan och Vatikanen. Man tillåter varianter, mäter med tummen och agerar utifrån det.

mycket märkvärdiga tillfälligheter. Det hade kunnat gå helt annorlunda i politbyrån.

Men då kan man ju anmärka att så är det alltid i politiken. Någon dör, eller dör inte. Gorbatsjov dyker upp och inser att man inte längre kan leva så här. Visar inte den amerikanska politiken under Reagan att man förstod att gripa tillfället i flykten? Man kan säga att Reagan hade tur, men han kan också berömmas för att han hade rätt när det verkligen gällde. Han såg de politiska möjligheterna och var pragmatisk nog att utnyttja dem, även om det innebar att han delvis övergav sina tidigare politiska ställningstaganden.

Stephanson tvivlar.

– Han är "världshistoriskt" rätt, men inte därför att hans politik är rätt.

Jag frågar om han menar att mer än 20 år efter Reagan-eran kan man fortfarande inte göra något bokslut. Är det alltså för tidigt att säga något definitivt om honom?

– Just det. Vi vet för lite. De lade ju locket på ordentligt. Inte förrän nu börjar relevanta dokument göras tillgängliga. Reagan-perioden har ännu ingen vedertagen historik. Det är mycket enklare att få grepp på Jimmy Carter innan och George H.W. Bush efteråt. Trots det har Reagan så att säga normaliserats. Det sägs, även från amerikanska liberaler, mycket beundrande saker om honom på de mest ytliga grunder.

Man kan förstås undra om inte just därför också Stephansons tur-teori om Reagan vilar på skakig grund. I brist på dokument och arkivuppgifter som skulle kunna belägga resonemang och agerande när det väl begav sig driver han själv en uppenbart spekulativ tes. Och om det är fel att både underskatta och överskatta Reagan, eftersom fakta saknas, kan man väl anta att hänvisningar till något så flytande som karisma och kommunikationsförmåga också bör avvisas som förklaringar. Att det är felaktigt att förklara Ronald Reagans framgångar och inflytande med att han inspirerade och fungerade som en politisk katalysator.

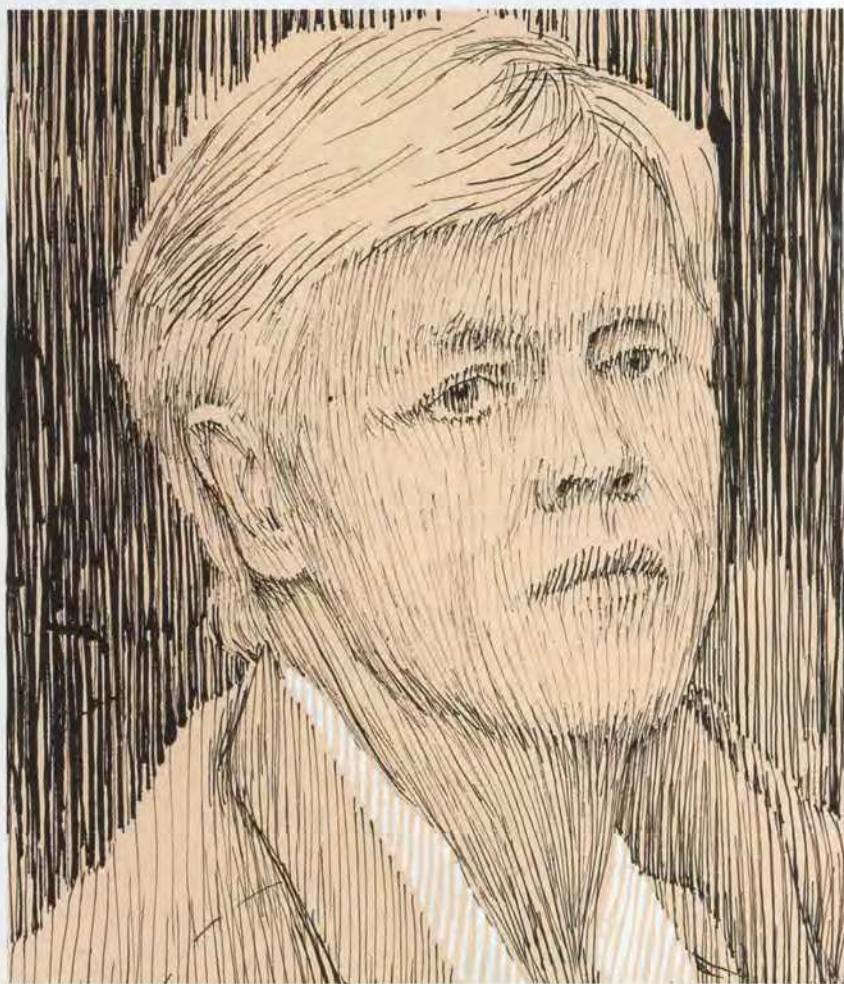
– Nej, det tycker jag inte. Han var en utomordentlig kontrast till surdegen Jimmy Carter. Reagan som postmodern politiker är briljant. Att kritisera hans presidentskap och dess mörka sidor är inte att förringa den politiska effekten som han hade i det läget.

Atskilliga konservativa och moderata amerikaner skulle säga att Anders Stephanson är en typisk representant för USA:s vänster. Han står inte ut med att Reagan var framgångsrik. I stället måste han dra till med att Reagan bara hade tur.

– Nej, nej! Han VAR framgångsrik. Men det går inte att säga, om till exempel politiken i Centralamerika, att han inte visste vad han gjorde eller att det var frågan om misstag. Den stämde mycket väl med hans övergripande politik. Jag är helt säker på att om det är något som kommer att ge upphov till historiska revisioner så är det Reagan-eran.

Motvilligt men utan omsvep instämmer Stephanson i uppfattningen att Reagans förkroppsligande av en amerikansk nationalkaraktär – hans okuvliga optimism och övertygelse om att framtiden bara kan bli bättre – gav honom ett betydande politiskt inflytande. Efterföljande presidenter jämförs och jämför sig själva med USA:s 40:e president och ingen av dem, säger Stephanson, har i det avseendet legat så nära Reagan som Barack Obama.

Men, kontrar jag, Obama utgör ett trendbrott, ett generationsskifte. För honom är Reagan-eran historia och ingenting som han upplevt som politiker. Utgör inte detta också en viktig förklaring till hans framgång? Han deltog inte, som Bill och Hillary Clinton, i de ideologiska bataljerna under 1960- och 70-talen som så länge polari-

serade debatten. Han har alltså inte samma behov av att snegla över axeln som tio-femton år äldre demokrater och republikaner.

– Visst. Men om Reagan har blivit en ikonisk referenspunkt i amerikansk politik ska man inte glömma att Obamas studenttid sammanfaller med Reagan som högeligen kontroversiell president. Som president plockar Obama selektivt från Reagan men är sin egen man. Likt Reagan blev han mot alla odds framgångsrik. Skillnaden är att Obama inte håller fast vid någon grundläggande, otvetydig, ideologi. Han driver inte någon konsekvent linje eller tyr sig till en stående dagordning.

Därför att skulle strida mot hans personlighet eller hans politiska övertygelse?

– Han är en praktisk man som har pragmatismen som förhållningssätt. Den kräver å andra sidan mycket tankeverksamhet. Den kräver att man inte underordnar sin politik och sitt agerande etiketter och rubriker. Det är saken i sig, politiken på dess egna meriter, som är det väsentliga för honom. Att ha kommit fram till den insikten borde, föreställer jag mig, ha krävt en hel del intellektuellt arbete.

Jag framkastar att Obamas framtoning och inställning skulle kunna bli en belastning. På högerkanten och bland vissa republikaner kritiserar presidenten redan för att han visar svaghet, för att han "ber om ursäkt för USA". De reaktionerna var till exempel tydliga efter talet i Kairo om USA och den muslimska världen. Är inte hans motståndare på väg att lyckas definiera honom på sina egna villkor, och är han därför inte på väg att hamna i ett underläge?

Anders Stephanson tvivlar och svarar att någonting "kataklismiskt" skulle behöva inträffa för att rubba Obama. På det sättet är han, likt Reagan, en teflonpresident som ingenting fastnar på. Våldigt många amerikaner hyser en tillit till sin presidents förmåga

att göra det rätta, att han är kompetent att klara av besvärliga situationer. De som idag uttrycker sig alarmerande och spårar en begynnande kollaps i väljaropinionen utgör framför allt olika fraktioner inom Washingtons tjatrande medier och ständigt uppkopplade opinionsbildare. Avsaknaden av en linje, någonting att förklara och hänga upp Obama på, är enligt Stephanson ytterst provocerande för denna lilla östkustelit.

Att en inkommande president får en smekmånad och tolkas välvilligt är inte ovanligt. Däremot, undrar jag, är det väl desto ovanligare att han omedelbart betraktas som fullt kapabel att ta sig an i stort sett vad som helst. Stephanson verkar inte riktigt förstå frågan utan börjar tala om Obama som så kongenial med tidsandan att en majoritet amerikaner intuitivt uppfattar honom som världshistorisk. Det verkar som om han menar att intagna ståndpunkter och sakpolitik inte skulle betyda särskilt mycket. Ändå var det ju så att många amerikaner tyckte att förra årets valrörelse var väldigt bra, därför att kandidaterna talade om substans. Alternativ ställdes mot varandra, först Obama mot Hillary och sedan Obama mot McCain. Det fördes en debatt och väljarna gavs en uppfattning om vad de gav sig in på. Obama var ganska tydlig med prioriteringar och vad han ville åstadkomma. Med andra ord har människor en ganska klar bild både av hans dagordning och honom som politiker.

Anders Stephanson replikerar att valkampanjens värde som informationsspridare var ytterst begränsat.

Men om det är riktigt kan man hävda att Obama faktiskt har ett svagt demokratiskt mandat för vad han vill utföra. Han gick trots allt till val på någonting.

– Opinionsundersökning efter opinionsundersökning visar att väljarna röstade på Ronald Reagan trots att de inte tyckte som han i en rad frågor. I sak var de demokrater, men de röstade på republikanerna och Reagan. En undersökning med arbetarklassväljare i Ohio inför presidentvalet 2004 visade att de mycket väl förstod att George W Bush representerade storbolagens intressen och var emot deras grundläggande klassintressen. Ändå röstade de på Bush.

Stephanson som nyss beskrivit Ronald Reagans konsekventa politiska hållning – man visste var man hade honom när det gällde skatter, försvar och utrikespolitik – som en dominerande faktor tycks nu förklara hans stora inflytande med personliga egenskaper. Mer troligt är att det rör sig om en kombination. Reagan var politiskt aktiv på nationell nivå i ett par decennier innan han blev president. Han hade haft gott om tid att förklara sin politik och samhällssyn.

Oviljan att säga något erkännamt om Reagan och hans outtalade åsikt att amerikanska väljare hellre går på personlig utstrålning och värderingar än konkret politik framstår som lätt rigid. Intrycket är att Stephanson inte tillåter sig att överge en hållning och samhällssyn trots att förutsättningarna delvis förändrats. Han beundrar Obama för hans intelligens, karisma, realism och pragmatism. Däremot avvisar han att Obama också stod för någonting konkret som väljarna tog ställning till och engagerade dem. Jag återvänder till intervjuens utgångspunkt: drivkraften bakom amerikansk utrikespolitik, och framkastar att ordet doktrin är närbesläktat med doktrinär. Att man låter sig styras av ett regelverk.

– Vita huset är inte katolska kyrkan och Vatikanen. Man tillåter varianter, mäter med tummen och agerar utifrån det. Och sedan gör man en tumkoll igen. Ta Mellanöstern. Även om det finns en över-

ensstämmelse mellan vad George W Bush sade och vad Obama nu säger om de konkreta frågorna om Israel och Palestina är det alldeles uppenbart att Vita huset har en ganska klar strategisk bild för sig. Man pratar väldigt lite om den, men tillräckligt för att göra israelerna och den israeliska lobbyen nervös. De fattar att det är mer än bara ord, att USA inte bara kommer att göra som de alltid gjort förut.

Stephanson ser en parallell till president George H W Bushs osentimentala Mellanösternpolitik där USA utsatte Israel för ekonomisk press. Obama, säger han, tilltalar av en "realistisk" utrikespolitik. Men det finns en skillnad mellan honom och Bush den äldre: Obamas politik innehåller ett *utopiskt* drag, medan den under Bush var mer maskinmässig och instrumentell.

– Med utopi menar jag inte motsatsen till realism utan en kvalitativ egenskap. I hela hans förhållningssätt och person finns ett slags utopiskt element. Han är själv en utopisk företeelse. Det finns inget sätt som någon med hans bakgrund skulle ha kunnat bli president. Bara det är en utopi. Det skapar ett slags gränsöverskridande politik. Nya saker blir möjliga. Obama är sitt eget budskap.

Med andra ord: utopin förkroppsligas av hans person. När utrikespolitiken representeras av Obama har den ett inneboende utopiskt element, eftersom den motiveras av honom. Det är grundläggande för dess trovärdighet och inflytande. Obama har som Reagan, konstaterar Stephanson, förmågan att ge människor intrycket att deras värld angår honom. Och det är inte minst därför som européerna gillar honom.

Men med amerikanerna kanske det inte blir så lätt. Att de blivit alltmer beroende av omvärlden riskerar att tolkas eller vantolkas som ett utslag av svaghet. Obama lär få ett styvt jobb att förklara de nya sambanden som gör att USA måste driva en utrikespolitik i en värld där man inte längre har samma särställning. Den ekonomiska nedgången påverkar självbilden. Man vet att enorma summor har gått förlorade. Man vet att man är mycket mer utsatt ekonomiskt och att Kina och Indien kapar åt sig marknadsandelar och inflytande. Man vet att det är en ny värld.

– Det tror jag inte alls. Det är inte så att man samlas i Akron, Ohio, för att diskutera USA:s relativa status i världsekonomin. Mitt intryck är också att 1970-talets stagflation och den ekonomiska nedgången under det tidiga 1980-talet kändes mycket värre än dagens kris. Då var det mycket mer omfattande omstruktureringar när amerikansk produktionsindustri försvann. Man sa att japanerna skulle ta över – och de japanska bilarna var ett konkret exempel. Det ser man inte idag. Föreställningen att det är USA mot resten av den ekonomiska världen är inte lika djupgående. Människor oroar sig inte över indier eller kineser – för dem gäller det att få igång systemet igen.

En amerikansk president kan trots allt inte ensam hållas ansvarig för sin inrikespolitik. Kongressen är en jämlik motpart som inte kan ignoreras. I utrikespolitiken, däremot, är man överutrymmer och möjligheten att själv påverka utvecklingen mycket större. Obama har, som med den ekonomiska krisen, ärvt en rad internationella problem från George W Bush. Hur det ska gå är det ännu för tidigt att säga något bestämt om. Men att den nuvarande presidenten förfogar över en global goodwill är ställt utom allt tvivel. Omvärlden inte bara tjasas över Obama som person, den är också närmast euforisk över att han till skillnad från sin företrädare är beredd att lyssna på vad andra länder har att säga. En ny situation har alltså uppstått, med nya och positiva förutsättningar där USA åter tror på värdet av internationella institutioner. Under åtta år med Bush lade man i stort sett ned FN. Många övertygas nu inte bara om Obamas goda avsikter utan känner också att eftersom USA är beredd att samarbeta med världen är vi beredda att samarbeta med USA, och därför kan också världen bli säkrare.

– Ja, jag tror att det är en riktig beskrivning. Men jag tror inte att Obama inbillar sig att FN blir huvudorganet för utrikespolitiken. Istället är han mer inställd på att bygga andra institutioner, en "inkluderande" men amerikanskledd serie aktiviteter och nätverk. Han kommer att skapa sina egna institutioner. ✱

*Obama är själv
en utopisk
företeelse. Det
finns inget sätt
som någon med
hans bakgrund
skulle ha kunnat
bli president ...
Obama är sitt
eget budskap.*

En kritikens Napoleon

William Hazlitt framstår idag som en av tidernas främsta litteraturkritiker. Men han var starkt kontroversiell under sin livstid och han dog utblottad.

Av Olav Wiström

William Hazlitt (1788–1830) stod ständigt i händelsernas centrum under engelsk romantik. Han var litteratur-, konst- och teater-

kritiker, en polemiker som aldrig gick till reträtt utan att först ha uppfört sig illa. Folk ställde sig i kö för att kväva hans röst i närmsta damm. Som ung tillbringade han en stor del av tiden på Grub Street, känt tillhåll för fattiga brödskrivare, missförstådda poeter, småförlag, loppshotell och bordeller.

Här fick han lära sig något om tidningsvärlden. Rivalitet, knivhugg i rygg och bröst, skvaller, avundsjuka och intriger. Alla var villiga att köpslå men bara under förutsättning att priset var nästan ingenting. Han kom att medverka i snart sagt varenda tidning, både respektabla sådana och rena boulevardblad. Hela livet guppade han upp och ner i den obehagliga strömvirveln av intriger, kärleksaffärer och starka drycker. Botgöring? I sådana fall var den ytterst sällan offentlig. Trots sina vitriolattacker på kända och nu bortglömda författare och konstnärer kan han knappast kallas ondsint. Däremot alltigenom obstinat.

Nutiden måste själv börja det som den vill att framtiden skall fullborda, ropade Hazlitt. Franska revolutionens eldiga paroller om frihet, jämlikhet och broderskap gjorde han till sina. Bort med börsprivilegier, bort med den brittiska konstitutionen! I parlamentet dansar alla kind mot kind med lögnen. Jag skall se till att era skyddsmurar av lögn faller i ruiner runtom er! Med era seende ögon ser ni ju ingenting! Av Englands politiska affärer fick han inte ut något annat än avsmak. Hela samhället såg han som ett stort, läckande, roderlöst fartyg.

Annorlunda var det med Napoleon. En sådan hjältedyrkan som den Hazlitt gav prov på har sällan setts. När fred ingåtts med Storbritannien i Amiens 1802, samma år som Napoleon blev konsul på livstid, var Hazlitt i Paris. Vem får han se om inte självaste Bonaparte! Här kommer han gående med sitt sällskap. Milda himmel, en man av folket är ute och luftar sig. Det var som om Hazlitt för-

lorade fotfästet på platta marken. Synen bet sig fast och släppte aldrig taget. "Vilken fin sammanbindande järnlinje Buonaparte hade runt sitt ansikte, som om det var infattat i stål! Vilken känslighet kring munnen! Vilken vaksam och genomträngande blick! Vilken jämn och slät panna!" Visserligen hatade han allt vad auktoriteter hette men Napoleon var det stora undantaget. O, han är lika obeveklig som själva gravitationen.

I essäsamlingen *The Round Table* hade Hazlitt ett år tidigare beskrivit William Turner som "den skickligaste nu levande landskapsmålaren" och sagt att hans *Dido och Aeneas* "has all the characteristic splendour and confusion of an Eastern composition". Han prisade honom oreserverat och detta i en tid då Turner förlöjligades och skymfades som värst. När han så träffade konstnären kom samtalet in på Napoleon. En mördare, tyrann och slaktare, utropade Turner. Det kunde Hazlitt inte glömma. På äldre dagar sa han på sitt långsinta vis att han tyckte illa om Turner "som människa". Han tålde inte att någon rörde det ringaste av tigers morrhår.

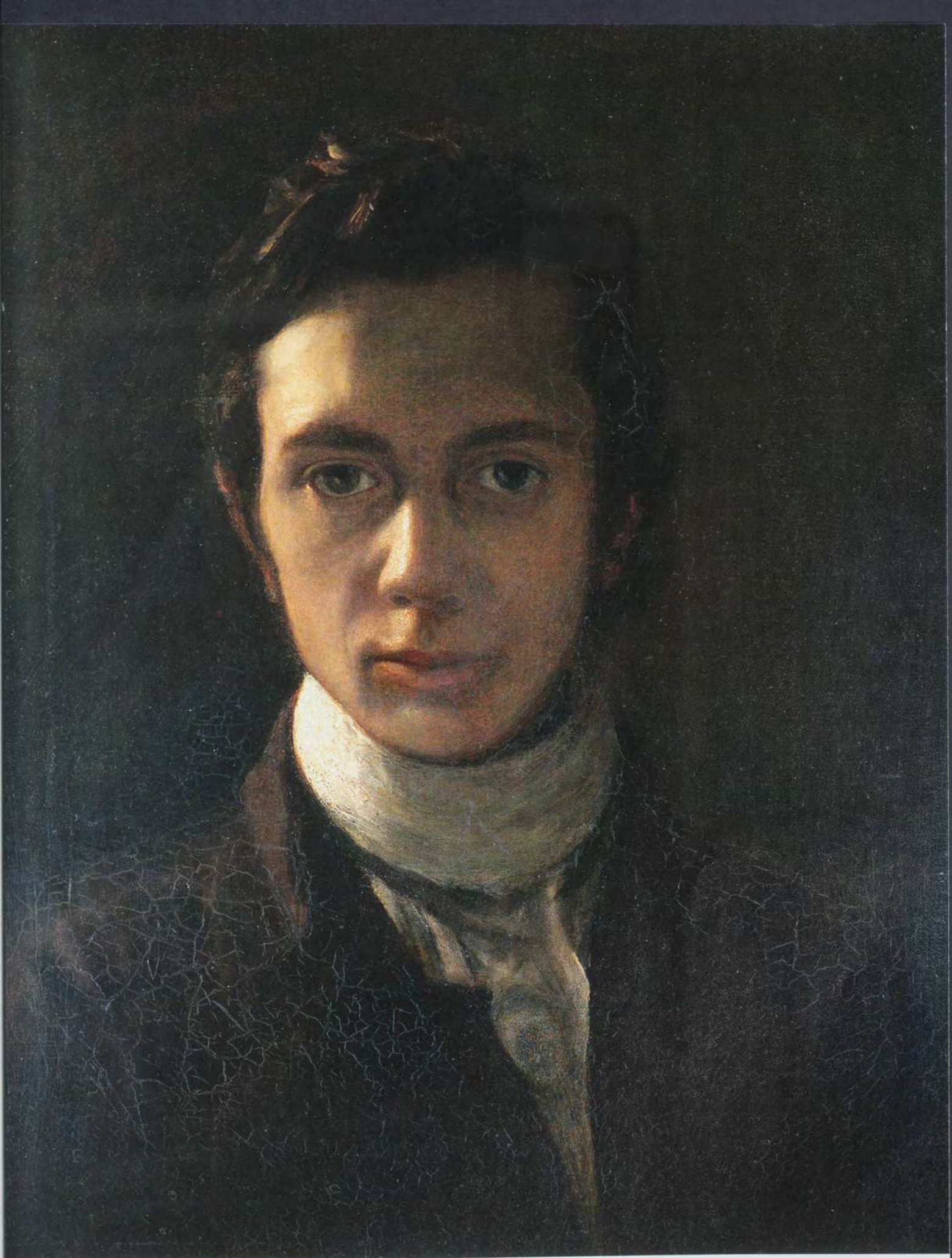
Vad man än må tycka om Napoleon så hör väl hans hjältemod bäst hemma i fablernas värld. Nu hade kejsaren besegrats av "järnhertigen" Wellington vid Waterloo 1815 och Hazlitts enda tröst, förutom flaskan, var att höra sig själv klaga. Under hela tre veckor fanns inte en enda rad av honom i *The Examiner* eller annorstädes. Han rakade sig inte, tvättade sig inte utan satt och söp, antingen med hallickarna och hororna eller också med sin alkoholiserade bror John. En alls inte oäven porträtt- och miniatyrmålare. Angående drickandet så ställde han buteljerna på hyllan för gott när han väl hunnit sansa sig. Och de prostituerade? Han besökte dem regelbundet och brydde sig inte om att hela världen kände till saken.

Napoleon beskrevs i pressen och i parlamentet som en vulgär, ohyfsad och lättretlig grovhuggare. En typisk Medelhavsparveny. Wellington var däremot en ärans man. Han personifierade sådant som makt utan ärelystnad, mod utan »

Olav Wiström är
frilansskribent.

Självporträtt av en ung William Hazlitt.

FOTO: BRIDGEMAN ART LIBRARY/IBL

prålsjuka, lojalitet utan girighet, omsorg utan osmakliga känslöspeller. Han blev ett koncentrat av hur engelsmännen ville se på sig själva, en symbol för engelsk karaktär. Framgången på slagfältet var en seger över fransk karaktär. Han ägde de aristokratiska egenskaper som kunde undanröja hotet från Frankrike. Det hotet gällde inte bara nya krig utan också farhågan att revolutionen skulle sprida sig till England.

Det var just den här sortens brittisk chauvinism och självgodhet som fick Hazlitt att rugga upp sig till en ofantlig, eldröd, ursinnig kalkontupp. Frankrike och fransk karaktär, det var vad han vurmade för. När han på 1820-talet företog en *grand tour* på kontinenten med sin andra hustru Isabella – hon stod för kostnaderna – tyckte han sig förstå att kulturen var en viktigare angelägenhet för den franska arbetarklassen än för den engelska: "Man ser en äppelflicka i Paris som sitter i ett salustånd med sina fötter över en kamin när vädret är som kallast, eller skyddad mot solen av en paraply, läsande Racine och Voltaire."

Så sentimentalt och verklighetsfrämmande kunde han uttrycka sig i *Notes of a Journey through France and Italy* som publicerades i *The Examiner* 1826. För att vara ärlig mot sig själv försökte han dock modifiera sina förtutfattade meningar om fransk nationalkaraktär och franska seder. "När man bedömer nationer duger det inte att hålla sig till rena abstraktioner. I länder, lika väl som hos individer, finns det en blandning av goda och dåliga kvaliteter; ändå försöker vi finna ett generellt jämviktsläge och jämföra reglerna med undantagen."

Skriften är uppfriskande som när någon rycker upp fönstret i en het sal. Här ger han prov på sitt antiauktoritära sinnelag, egensinniga konstkritik och känsla för till synes ovidkommande saker. Hazlitt har alltid öga för den självlysande detaljen.

Rom var för honom en enda stor besvikelse. Det han ville se och njuta av var i första hand de antika monumenten, ruinerna, palatsen. "Vad har en grönsakshandlares salustånd, en idiotisk engelsk porslinsbutik, en ryslig trattoria, en barberarskylt, en affär med gamla kläder eller gamla bilder eller ett gotiskt palats ... vad har detta att göra med antikens Rom?" frågar han sig otåligt.

Och aldrig får man vara i fred! Hazlitt säger vad sentida turister ofta nog tänker: "Man vill skydda sig mot invånarnas fräckhet och liknöjdhet ... Man tvingas käbbla med varenda människa runt omkring en för att inte bli lurad, att köpslå vilt för att hålla sig vid liv, att hålla sina händer och sin tunga inom strikta gränser av rädsla för att bli stilletthuggen eller kastad in i St. Angelos torn, eller förpassas hem. Man har fullt sjå med att slippa undan invånarnas förakt ... Man måste löpa de sarkastiska ordens eller blickarnas gatlopp och utsättas för menande skrätt som svar på de frågor man ställer ...".

Annorlunda med Florens. Den staden älskade han, i synnerhet Piazza della Signoria där bland annat Michelangelos David stod jämte Cellinis Perseus. Ändå kan han, sin vana trogen, inte låta bli att vara sarkastisk. Perseus, skriver han, "har en lukt av guldsmedens och juvelerarens affär". Och Michelangelo som han annars brukar lovorda får veta att hans "David är som om en klump av massiv marmor faller ner på ens huvud för att krossa ens tro på stora namn. Han ser ut som en tafatt förvuxen skådespelare vid någon av våra småteat-

Joseph Priestley.

rar, utan sina kläder: huvudet är för stort för kroppen och han har ett hjälplöst uttryck av trångmål över sig."

Numera står en kopia av David på torget, och Perseus har flyttats till Loggia dei Lanzi.

Hazlitt kan inte få nog av att raljera. Venus de' Medici är "liknar litet för mycket en utsökt marmordocka". Och Apollo di Belvedere är "direkt dålig, en teatralisk fåfång och uselt gjord dumbom."

Vad är det fråga om? En ärelystnad som förrirrat sig i fel banor? Måste han alltid ställa sig

mitt i solen? Eller är det en sjuklig avvikelse från det egna jaget, hur nu det engång såg ut? Ack, hur sorgesamt är det inte att vara den bättre! Hazlitt tvekade aldrig att bedra människorna genom att framställa sig som lite bättre än vad han själv tyckte. I jakten på motiv för sitt handlingssätt nöjde han sig inte bara med att uppfinna och förfälska motiven. Han höll fast vid förfälskningarna också.

Låt oss gå tillbaka till året 1802. Efter freden i Amiens – ingen visste hur länge den skulle hålla – för skönhetsdyrkande engelsmän flockvis över kanalen för att ta del av konstens alla härligheter, rikedomar som de tvingats vara utan under något decennium. Hazlitt var som vi såg en av dem. För att få bättre grepp om honom bör vi dock först se lite närmare på hans uppväxt.

Från början var det väl tänkt att Hazlitt skulle gå i sin faders fotspår – denne var präst i den unitariska kyrkan. En odogmatisk sådan, lite av anarkist över honom. Hazlitt senior avskydde kyrklig ortodoxi, han skrev och predikade som han tyckte och hade därför ingen lycka med sig. Kyrkan ville inte höra att den var korrupt. Biskoparna satte stopp för honom när han sa att de låg begravda under berg av bristande självkänedom.

Han uppfostrade sonen själv, av de överlevande barnen var William det fjärde i ordningen. Latin, grekiska och hebreiska läste han snart rätt hyggligt. En ännu viktigare lärdom han fick med sig var att aldrig smickra någon och att aldrig ingå i något som helst kottteri. Hazlitt senior överförde sitt eget förakt för politiker, byråkrater och hovpoeter på sonen. Enligt fjärde budordet skall ju fader och moder hedras för att det skall gå en väl i landet. Hazlitt hedrade sin fader till övermått. Och resultatet? Hans otaliga fiender ropade sedermera unisont: Stöt sönder honom i en mortel! Knacka ut hjärnan på den där inbilske narren!

Joseph Priestley (1733–1804) var kanske den viktigaste av de ledande unitarierna. Naturforskare dessutom. Jämte Scheele upptäckte han syret, även om Lavoisier också vill ha sitt ord med i laget.

Priestley skrev över 150 verk. Ständigt framgår det hur starkt han pläderade för en fri och öppen idédebatt, för tolerans och lika rättigheter för religiösa avvikare. Detta, i kombination med hans högljutt uttalade sympati för franska revolutionen, gjorde att han fick fly landet och bosätta sig i USA. En rasande mobb brände 1791 ner hans hus, laboratorium och bibliotek. Detta för att han anordnat en "Gallic Commemoration Dinner" på dagen två år efter stormningen av Bastiljen. Det hela slutade med att de fulla bönderna förstörde tjugosju lantgårdar. Åtta "upprorsmän" dog och långt flera blev skadade. Myndigheterna rättfärdigade packets handlingar med hänvisning till att högförrädiska skålar hade utbringats vid middagen. Detta är bara ett av många exempel på hur inflammatorisk stämning var vid denna tid.

Det var denne illustre man som vid sidan av Hazlitt senior hade svarat för Williams bildningssång. Den läraktige alumnen var

Det var just den här sortens brittisk chauvinism och självgodhet som fick Hazlitt att rugga upp sig till en ofantlig, eldröd, ursinnig kalkontupp. Frankrike och fransk karaktär, det var vad han vurmade för.

emellertid lite olydig. Han tillbakavisade den unitariska religionen och förblev en skeptiker. Det han i sin kritikergärning dock tycks ha glömt var att en av de antika skeptikernas främsta trossatser var att förhålla sig skeptisk mot sin egen skepsis.

Filosofiskt sett var han annars rätt väl förberedd för kommande värv, och hans tankar kom i hög grad att gälla människan som ett socialt och politiskt djur. Den filosof som för honom överflyglade alla andra var, åtminstone i denna fråga, Jean-Jacques Rousseau. Det var dock *Julie eller den nya Héloïse* som blev lite av huspostilla för honom. Han försökte sig själv på något liknande efter att förgäves ha försökt få hyresvärdens nittonåriga dotter i säng – Hazlitt var då fyrtiotvå. Passionshistorien *Liber Amoris* förbättrade knappast hans skamfilade rykte.

Prästkallet tillviftade han ett torrögt farväl. Fjärde budet var inte längre aktuellt. Fadern grämde sig över avfällingen men i sant kristlig anda förlät han det ständigt borttappade och ständigt återfunna faret. Han ville inte motsätta sig att det var måleriet som sonen ville ägna all sin kraft.

Hazlitt var, i likhet med Turner, autodi-dakt. Han började med att måla porträtt å la Rembrandt. Han kom naturligtvis inte i närheten av mästarens koncentration i uppbyggnad och ljusbehandling, det berömda ljusdunklet. Men efter hand blev han så pass skicklig att Royal Academy visade hans porträtt av fadern sommaren 1802. Nu fick han i uppdrag av en mister Raylton att kopiera tio målningar i Louvren. Honorar £105. Hazlitt skyndade dit.

Här kunde han äntligen se Tizians *Ippolito de Medici*. Kardinalen stirrade på honom, han tyckte sig se att mannen drog andan och att vildsvinsspjuttet i handen darrade. Det gjorde även Hazlitt. Varje dag infann han sig punktligt 9.30 och arbetade sedan till 16.00. Efter tre och en halv månader hade han kopierat tio målningar: Tizian, Rafael, Tintoretto, Poussin och några till.

Under de närmast kommande åren fortsatte han med måleriet men det gick segt. Han övervägde varje penseldrag så länge att duken nästan hann torka. Samtidigt kom han på sig med att oavbrutet tänka på andra saker. Han försökte övertyga sig om att han till sist funnit den sanna hemligheten med Tizians "gyllene färg-ton" och Claude Lorrains penselföring men till sist började han förtvivla. Nej, han skulle aldrig kunna måla som mästarna. Deras visioner och teknik låg utom räckhåll.

Han fick stoppa sina visnade konstnärsdrömmar i fickan. Såg sig själv som misslyckad, och det gjorde skadeglatt även de författare och konstnärer som han kalfatrat. Nu är det inte du som nickar med blicken hos en örn som nådigt tolererar en sparv bredvid sig på pinnen!

Helt misslyckad var dock inte Hazlitt som konstnär. Det kan hans porträtt av författaren Charles Lamb (1775–1834) ge besked om. Denna målning har en rättmätig plats i konsthistorien. Hazlitt ger honom drag av venetiansk senator och det passade Lambs absurda humor perfekt. Lamb var för övrigt nästan den ende som höll fast vid Hazlitt ända till slutet.

Samma år som bröderna Schlegels *Athenäum* gav signal om den tyska romantikens uppmarsch utkom i England en diktsamling av liknande betydelse. *Lyrical Ballads* innehöll tjugofyra dikter. Fyra var

skrivna av Samuel Coleridge (1772–1834), resten av William Wordsworth (1770–1850). Just detta märkesår, 1798, lärde Hazlitt känna dem båda.

Det som till en början förenade dem var revolutionsidéerna. Coleridge gick så långt att han ville skapa ett utopiskt "pantokratiskt" idealsamhälle i Nordamerika. Robert Southey (1774–1843) var härvidlag hans parhäst. Detta storstilade projekt, upplinjerat i radikal yra, låg emellertid på dödens tröskel redan när det föddes. Southey marscherade snart i riktning mot devot konservatism och så gjorde även Wordsworth. Den förre utnämndes till *poeta laureatus*, alltså hovskald. Den senare kom med sin alltmer benhårda politiska och religiösa konservatism att göra skäl för beteckningen.

Just den sortens människor hade ju Hazlitt varnats för av sin fader. *Poeta laureatus* var för honom raka motsatsen till hederstitel. Fjäsk, kryperi, andlig impotens, ett ängsligt blickande efter personliga fördelar – ungefär så beskrev Hazlitt så småningom Wordsworth. Han kunde inte förlåta honom att han frångått sina tidiga radikala ideal. Och Southey? Hazlitt hånade honom oförblommerat för hans hyllningsdikt till Georg III, *A Vision of Judgement*. Det var han för övrigt inte ensam om. Lord Byron skrev en så bitande satir att Southey började treva efter giftburken – för att göra slut på sig själv eller Byron vet man inte.

Att bli attackerad av fixstjärnan på Europas litterära himmel var väl annars hedrande nog. När Byron själv blev stungen av getingen Hazlitt i *Lectures on the English Poets* blev det dock fart i brasan. "Jag har aldrig smickrat Napoleon när han satt på tronen. Jag har heller inte nedsvärtat honom efter hans fall. Jag skrev vad jag tycker om de obegripliga antiteserna i hans karaktär."

Byron ville att denna protest skulle infogas som ett appendix i hans överdådiga satiriska diktverk *Don Juan* (1819–24) som just skulle ges ut. Han, om någon, tillät inte att en oförskämd kritiker underförstått kallade honom för hycklare. Förläggaren avrådde honom: "Hazlitt is beneath notice." När Hazlitt på omvägar fick höra detta blev han i sin tur rasande. Hans pragmatiska kommentar är rätt talande: "Vilken stor hjälp det hade varit att bli attackerad av Lord Byron." Ett skarpt klander av denne skulle ju ha spritts vida omkring och hissat upp försäljningssiffrorna för *Lectures* ... Dessutom gett fart åt hans andra böcker. Där var det trögt före, de sålde inte.

Coleridge beundrade han men kunde ändå inte låta bli att sända iväg giftpilar – gott om sådana i Hazlitts koger. Han kunde inte bestämma sig för om det mästertliga drömfragmentet *Kubla Khan*, tillkommet under ett opiumrus, var något utöver en "psykologisk kuriositet". När han i början av bekantskapen hörde Coleridge recitera den då opublicerade *The Rime of the Ancient Mariner* blev han helt bedövd av entusiasm. Samma sak med *Kubla Kahn*. Varför då inte hålla fast vid det intrycket? Skamligt är också att han i *Lectures* ... inte lät följande passus stå kvar: "Han är den tidigaste vän jag någonsin hade och till min tacksamhetsskuld vill jag lägga att han är den enda människa som jag lärt någonting av vad gäller konversation. Han var den enda person jag kände som svarade mot min föreställning om en genialisk människa."

William Hazlitt var sin tids mäktigaste kritiker. Hans samlade verk omfattar 22 volymer. Mycket av det han skrev har raderats av tiden, men inte allt. Hans essäer i *The Plain Speaker* och *The Spirit of the Age* står sig fortfarande. Som essäst har han inte många jämlingar i England. Nog törstade han efter stjärnorna men satt ändå fast i sig själv som en figur i ett stenblock. Ofta tycktes han gå omkring som ett tomt schema, som en skugga utan kropp, och blev han någon gång krossad så klarade han sig ändå rätt bra fram med skärvorna.

Hazlitt dog totalt utblottad och begravdes helt stilla på St. Anne's kyrkogård i London. De enda som närvarade var hans son William junior, Charles Lamb samt poeten och kritikern P.G. Patmore. Möjligtvis fanns där ytterligare ett par tre personer. Om de var vänner eller fiender vet ingen.

En ännu viktigare lärdom han fick med sig var att aldrig smickra någon och att aldrig ingå i något som helst koteri. Hazlitt senior överförde sitt eget förakt för politiker, byråkrater och hovpoeter på sonen.

Litteratur

Trött aristokrat

Eduard von Keyserlings romaner från tidigt 1900-tal gick, i sina skildringar av samtidens konflikter, emot den dåvarande strömmen av ideologiskt färgade berättelser. Nu återutges han i Tyskland med stort och nyväckt intresse.

Av Ann-Sofi Ljung-Svensson

PÅ NEUE PINAKOTHEK i München hänger ett av de få porträtt som finns på den tysk-baltiske författaren Eduard von Keyserling. Det är en fascinerande målning. Den vittnar både om Keyserlings adliga bakgrund och förbådar hans förfall. Keyserling intar en stram, aristokratisk hållning. Han är klädd i mörk jackett och vit kravatt. Mustaschen är tunn, lång och sirligt formad. På vänsterhanden sitter en stor guldinfattad sten. Samtidigt är han en tänd, mager och färad man med en v-modig och inåtvänd blick.

Porträttet är målat år 1900. Keyserling var då 45 år gammal och hade precis kommit hem från det som skulle bli hans sista Italienresa. Samma år flyttade han in i den lilla lägenhet på Ainmillerstrasse i konstnärskvarteren Schwabing i München, där han kom att bo fram till sin död arton år senare tillsammans med sina systrar.

EDUARD VON KEYSERLING var tysk greve från Kurland i nuvarande Lettland. Redan som ung, efter misslyckade studier i juridik och en konflikt med familjen, lämnade han det baltiska lantgodset. Flera år levde han i Wien, där han studerade filosofi och konsthistoria. Under en tid återvände han hem och förestod godset, men efter moderns död 1894 lämnade han det för gott och slog sig ner i de avantgardistiska, livliga bohemkvarteren i München. Han var där en välkänd figur och del i kulturlivet; skrev konstkritik, dramatiker och påbörjade sitt episka författarskap.

Hans liv blev dock mycket stillsamt och tillbakadraget. Den syfilis som han ådragit sig som ung i Wien gröpte ur hans kropp och försämrade gradvis hans syn. De drygt tio sista åren av sitt liv var han helt blind och lämnade aldrig våningen i Schwabing. Efter första världskrigets utbrott förvärrades situationen ytterligare. Inkomsterna från det baltiska godset upphörde. Under de åren,

före och under kriget, diktade han för sina systrar de tio romaner som kommit att kallas hans "slottsberättelser", och som alla har sin utgångspunkt i en aristokratisk tysk lantadel med säte utmed Östersjökusten. De är på dem hans ryktbarhet vilar.

När *Süddeutsche Zeitung* för några år sedan gav ut "litteraturhistoriens femtio bästa böcker" fanns Keyserlings roman *Vågor* (Wellen 1911) med. Det var en återupptäckt. I Tyskland har han visserligen inte varit helt bortglömd, men han har definitivt inte intagit en framträdande plats i litteraturhistorien och i bokutgivningen. Utgåvan startade en ny våg av intresse för hans stillsamma och melankoliska berättelser. Flera nyutgivningar har gjorts och just *Vågor* har nyligen även filmatiserats. Tidigt i somras utsågs Keyserling dessutom till "sommarens författare" i tidningen *Die Zeits* litteraturbilaga. Där trädde bland annat den tyskfödde modeskaparen Karl Lagerfeldt fram och rekommenderade *Vågor*. Artikeln illustrerades med en iscensatt bild där Lagerfeldt låtit Claudia Schiffer bokstavligen ikläda sig rollen som romanens kvinnliga huvudrollsinnehavare Doralice. Bilden är vackert förkonstlad. Nostalgiskt dekadent.

I SVERIGE ÄR EDUARD VON Keyserling idag ett i praktiken helt okänt namn. Ingen har uppmärksammat hans berättelser här på mycket länge. De åtta översättningar som finns är från 20-talet och befinner sig alla i bibliotekens magasin. De flesta gavs ut under en mycket kort period direkt efter Keyserlings död 1918. Thomas Mann skrev en uppmärksammande och hyllande runa i *Frankfurter Zeitung*. Det var sannolikt den artikeln som startade den svenskspråkiga utgivningen. Det intressanta är att översättningarna nästan uteslutande är gjorda av finlandssvenska översättare och utgivna eller tryckta i Helsingfors. Den nådde bokmarknaden i Sve-

Rädsan för det teatrala

54 Torbjörn Elensky om skönhet och sanning

Hurra för språkhistorien!

55 Lars Melin menar att svenska språket blir alltmer känslösamt

Med trumpet i bokhyllan

56 Kjell Häglund försvarar den förtalade medelklassen

Kontakterna slår konsten

58 Lars Vilks har besökt Venedig-biennalen

Konstens tio-i-topp

59 Therese Bohman avverkar två placeringar på sin konst-topplista

Missvisande genusgrepp

60 Tanja Bergkvist om genusperspektiv på pojkars studieresultat

Notiser

61 Övervärderat, undervärderat och lite om döden

återupptäckt i Tyskland

Eduard von Keyserling blev blind av syfilis och dikterade sina romaner för sina systrar.

FOTO: AKG/SCANPIX

rige huvudsakligen via Bonniers förlag, men översättarna – bland annat Runar Schildt – var alla verksamma i Finland. Förmodligen var det finlandssvenska intresset identifieriskt. Det finns i dubbel bemärkelse likheter mellan den finlandssvenska och tysk-baltiska adelns situation i början av 1900-talet; både som språklig-kulturell minoritet och som social.

Det finns all anledning att även i Sverige återigen uppmärksamma Keyserlings författarskap, som på flera sätt påminner om Thomas Manns. De båda författarna förernas framför allt i sitt intresse för individen och dess sociala, konventionella förankring. Familjen, klassen, samhället är både livgivande och förkvävande. En påverkan mellan Mann och Keyserling är inte

helt osannolik. Båda författarna var bosatta i München samtidigt och helt klart medvetna om varandras författarskap. Keyserlings berättelser kan sägas vara variationer på *Huset Buddenbrooks* (1901) och det är inte helt otroligt att Keyserlings livsöde varit en inspirationskälla till huvudpersonen Adrian Leverkühn i Manns *Doktor Faustus* (1947).

Keyserlings liv utgör ett märkligt scenario för tillkomsten av hans berättelser. Den totalt isolerade Münchentillvaron under den sista, litterärt produktiva delen av hans liv verkar ha aktualiserat hans erfarenhet av adelns instängdhet och den önskan om förändring som med nödvändighet växte fram i den unga generationen. Det var sin uppväxtmiljö han gestaltade; initierat och inkännande, men med en indirekt, mycket subtil samhällskritik. Konventioner och brott mot konventioner är berättelsernas kärna. Det kurländska landskapet bildar fond för berättelser som tematiserar den tysk-baltiska aristokratis brottnings mot modernitetens inbrytande i det konventionella – och högt värderade – livet. Krampaktigt håller berättelsernas olika personer sig fast vid det förgångna, vid seder och bruk, men lockas samtidigt av de friheter som livet utanför slottsträdgården erbjuder. Berättelserna kan etiketteras som dekadenta, i likhet med exempelvis generationskamraterna Hjalmar Söderberg och Herman Bang, och kännetecknas av stillsamhet, lågmäldhet och framför allt av förkrigstidens uppgivenhet. De har mycket talande titlar som "Kvava dagar", "En stilla vrå", "Vilsna hjärtan" och "Skymningens gårdar".

TROTS DEN STARKA förankringen i sin egen bakgrund och den specifika miljön när Keyserling i sitt berättande långt utanför det privata, även långt utanför sin klass. Hans berättelser är visserligen ensartade gestaltningar av en svunnen tids livsformer och de slitningar som det moderna samhället skapade i de aristokratiska familjerna, men samtidigt skildrar de en mer omfattande känsla, en tidsanda. De är ett tydligt uttryck för det tidiga 1900-talets ambivalenta inställning till de omfattande samhällsliga förändringarna. Speciellt i Tyskland födde denna ambivalens en rad tendentiösa, starkt ideologiska hållningar inom konst »

och litteratur; hembygdsförfattare som sökte lösningar i ett annat, förment autentiskt sätt att leva; radikala livsreformatorer; modernitetsbejakande utopister; urbana arbetarförfattare.

I Keyserlings samtidigt både realistiska, impressionistiska och symbolistiska berättelser finns inget av dessa för den tyska förkrigstidens så typiska, konsekventa kulturyttringar. Ingen känsla av *Götterdämmerung* eller euforisk vitalitet. Tillvaron rämnar inte. Undergången är visserligen given, för alla och för alltid, men den sker stilla och helt utan förhoppningar. Ingen fågel Fenix väntas uppstå ur spillrorna, inget barn födas som kan frälsa världen.

Keyserling både lever med och mot sina fiktiva personer, utan att välja var han har sina sympatier. Både godsens manliga reaktionära överhuvuden och deras emancipationshungliga döttrar har hans förståelse. Det är så långt man kan komma från tendenslitteratur. Istället går han ett steg längre i sin förståelse av den tid han levde i och skildrade. Inga utopier, vare sig de reaktionära eller de radikala, har någon hållfasthet. Allt som är fast förflyktigas. Det är den stilla förvisningen om livets förgänglighet och fåfänglighet som präglar berättelserna. Utan bitterhet, med ett faktiskt konstaterande, ser Keyserlings romanfigurer livet förtvina. Det är en aristokratisk hållning. In i döden står de upprätta och håller fast vid det enda sättet de vet att föra sig. Med rak rygg och stil. Trots att de vet att deras tid är ute. Däri ligger tragiken.

I DEN KANSKE MEST fascinerande berättelsen, kortromanen *Kvava dagar* (Schwüle Tage 1904), går den medelålders godsägaren sin undergång mycket medvetet till mötes. Han är vacker, lätt grånad vid tinningarna, med tunna välansade mustascher, röker egyptiska cigarettor och doftar engelsk parfym. Efter att ha avstått från skilsmässa från sin hustru och ett nytt okonventionellt äktenskap med en mycket ung adelskvinna, som han en längre tid haft ett hemligt förhållande med, tar han konsekvenserna. Han räddar den unga kvinnan från vanära och till ett för tiden mer adekvat liv med en ung och duglig man. Men hans eget liv är ohjälpligt förbi. Sensommarens kvava dag har övergått i natt. Med en liten guldspruta instucken i halsleden tar han sitt liv med en överdos morfin. Han hittas med ett svagt leende på läpparna och med ryggen lutad mot en av lindarna i allén som leder upp till, eller bort från, slottet. Här, vid den symboliska gränsen mellan det gamla och nya, är den rätta platsen för en modern, men fortfarande ståndsmässig död. ✱

Konst

FOTO: FREDRIK SANDBERG

Rädslan för det teatrala

Reaktionerna på utställningen *Figurationer* på Edsviks konsthall vittnar om en snäv syn på skönhet som bottnar i den moderna tron att sanning är skönhet.

Av Torbjörn Elensky

LÄNGE VAR DEN PLATONSKA tanken att skönhet är sanning allena rådande. Konstnärer, arkitekter, tonsättare: för alla var skönhet det högsta måttet på sanning. Än idag är skönhet ett kriterium för riktiga teorier i naturvetenskapliga sammanhang, särskilt matematik och logik.

Men för konsten är skönhet bara retorik, form, utanverk, tycks det. Den söker numera inte det sanna i det sköna, utan det sköna i det sanna.

Impressionismens sökande efter att återge perceptionerna så sanningsenligt som möjligt var ett avgörande brott med traditionen – som bara ledde längre och längre tills steget togs över till att försöka visa de avbildade föremålen inte bara som vi verkligen ser dem, utan som de verkligen är.

Kubismens multipla återgivande av sina objekt är det tydligaste exemplet på detta – med den absurda konsekvensen att det blev allt svårare att se vad bilderna faktiskt föreställde.

Duchamp, som själv var en skicklig teck-

nare, tog det ett fullt logiskt steg till och gjorde idén i sig till sin konst. Med detta rensade han skenbart hela schackbrädet och skapade nya regler för estetiken, som vi ännu inte lyckats komma runt eller från. Men det gäller att inte ta miste: än idag är det sanning som gäller, sanning, sanning, sanning, vare sig det är Odells aktion för att avslöja sanningen om psykvården eller Dan Wolgers som stjal bankar på Liljevalchs.

Noréns nazipjäs 7:3 och den väldiga dagboken är uttryck för samma strävan i litteraturen. Man vill ut ur grottan, nå verkligheten, sanningen – men det blir bara ännu mera skuggspel.

KRIGEN OCH REVOLUTIONERNA under 1900-talet gav upphov till tanken att livet och världen faktiskt är fula, våldsamma, grymma och att riktig konst måste skildra världen som den är: fulhet är sanning (är skönhet).

Inte minst fotokonsten har lärt oss att se fulheten, det låga, det brutala, det smutsi-

ga – Christer Strömholms transvestiter i Paris, Nan Goldins foton, som rentav anklagats för att försköna det narkotikamissbruk och liknande som de visar upp. Och det gör de kanske.

Avbildningar har en sällsam förmåga att försköna också det mest fruktansvärda: fattigdom, våld, atombomber – säg något som inte går att avbilda så att det blir estetiskt tilltalande. Detta är, i förbigående sagt, fotokonstens stora svaghet: kameran ljuger nästan alltid. Även publiken är upptagen av sanningen i konsten. Det är väl inte en slump att "reality"-genren är så stor i vårt land. Själv misstänker jag att den är särskilt lockande i vår misstänksamma, protestantiska miljö, som kräver äkthet och uppriktig tro.

Här duger inte några välformulerade fantasier, tillkrånglat och välskt, nej det ska helst vara självupplevt, och är det inte det så åtminstone baserat på verkliga personer.

Ramaskriet över Liza Marklunds självsvåldighet med sanningen ger något av en aning om hur allvarligt detta med uppriktighet och äkthet är i vårt kultur-lutheranska land.

Jag kan inte säga om de norska konstnärer som ställs ut på Edsviks konsthall nu också kämpar med sanningen. Men reaktionerna från det konstkritiska etablissemanget i Sverige är helt klart tecken på en slentrianmässigt självbeträffande kulturkritik. Tidernas ironi är att det är just tekniskt drivet måleri som provocerar – just sådant som impressionisterna bröt med. Är det inte i grunden en reaktion på något som man upplever som oäkta och förkonstlat i dessa målningar? De är teatrala och poserade.

De kritiker som reagerar utifrån sina fördomar och fördömer det de inte gillar som rent omoraliskt och rentav politiskt suspekt, är visserligen roliga att läsa. Men framför allt vittnar de om sitt eget begränsade seende – liksom lyssnande och läsande.

Målningarna på Edsviks konsthall utmanar genom att bryta med 1900-talets idé om sanning i konsten. Samt genom att obönhörligt avslöja tron på konstens utveckling. Avantgardet bor inte här längre. Den sanning som söktes i allt längre driven abstraktion har förvandlats till gester och attityder som är lika mycket upprepningar, form och poser, som någonsin det norska oljemåleriet.

Nej, tiden går inte framåt, lika lite som välståndet fortsätter att öka oändligt, avantgardet leder vare sig massor eller eliter, utopierna är alla lika slut som de revolutioner de inspirerat. Är detta slutet på den västerländska konsten, eller en ny början? Eller bara detsamma kanske – redan de gamla grekerna ... ✱

Språk

Hurra för språkhistorien!

Språket blir alltmer emotionellt. Ord som "hurra" och "fy" har blivit mer frekventa – för att inte tala om de många skrivtecknen för känslor i chatt- och sms-kulturerna.

Av Lars Melin

SPRÅKHISTORIA, DET ÄR i-omljudet, rättstafningsreformen 1906 och att vi icke längre hava plurala verb. Men det finns mer. Också emotiviseringen är språkhistoria.

En gång i tiden skulle läsaren bemötas med aktning och respekt, skribenten skulle hålla sig i bakgrunden eller ta sig själv på största allvar och ämnet skulle behandlas strikt objektivt. Nu uppfattas sådant skrivande i de flesta fall som oengagerat, tråkigt, och omöjligt. Emotiviseringen innebär att känslorna ska vara med.

I medier hålls känslotemperaturen uppe med motsatser som vinnare och förlorare, ute och inne, vinna eller försvinna, hissa och diss, risa och rosa, hylla och rasa mot, äger, suger och duger. Detta är själva nerven i den så kallade mediedramaturgin.

Men utanför medierna är det varm dialog, inte het konfrontation, som gäller. I allt fler sammanhang föredrar man att skriva "vi som jobbar här" framför "personalen vid" och "du som besöker oss" framför "alla besökare". "Vi" har ökat med 70 procent under de senaste 40 åren och "du" med över femhundra procent. Allt fler texter fören dialog med dig, käre läsare!

BEHOVET AV KÄNSLOMÄSSIGA förstärkningar har lett till att det officiella ordförrådet år 1986 utvidgades med svordomar och folkliga könsord. Svenska Akademiens ordlista tog in orden men de markerades med varningstexten "kan väcka anstöt". Det kunde orden fortfarande, men de var redan då ganska nedslitna av flitigt bruk i först skönlitteratur och sedan massmedier. SAOL gav emellertid ett kvitto på att förbudsvallen var passerad. Orden hade visat sig outhärliga för att hålla känslotemperaturen uppe. Och sedan 1986 har ord som (d)jävlig(t) och skit ökat med 1 200 procent. Bara i skrift!

Och allmänt värderande ord används

mer och mer. En tabell får visa den procentuella ökningen av vissa sådana ord under perioden 1976 till 2004.

Bra	154	Usel	183
Älskar	20	Hatar	215
Hurra	25	Usch	266
Grattis	425	Fy	366

Känslointensiteten är alltså minst dubblad på ett par årtionden. Men den som fortfarande tvivlar på emotiviseringsvågen får här det avgörande beviset: vi har fått nya skrivtecken för känslor, så kallade emoglyfer. I och för sig har vi alltid kunnat låta på trycket med medel som dessa:

- Han är smart!
- Han är SMART.
- Han är "smart"

Nu har dessa inte helt lättolkade känslouttryck kompletterats med nya tecken. I chatt- och sms-kulturen har det växt fram nya uttryck för våra känslor. Och dessa tecken är specialgjorda för känslor, och helt entydiga.

- Han är smart ☺
- Han är smart ☺
- Han är smart :-
- Han är smart ☹, ☹

DET KAN GÅ ÅRHUNDRADEN mellan nya skrivtecken. Nu har vi fått en hel klunga, och de är så integrerade i vårt skriftsystem att nya datorer gör så att kolon + högerparentes automatiskt ändras till ☺. Allt tyder på att Bill Gates ♥ smilies.

I-omljudet, rättstavningsreformen och de plurala verben kan dra något gammalt över sig.

Allt ljus på emotiviseringen! ✱

Med trumpeter i bokhyllan

Inom kultureliten flödar föraktet för medelklassen, vilken beskrivs som förljugen, materialistisk och statusinriktad. Inte sällan dövar samma kulturskribenter sin livsleda med tom materialism, statusjakt och trendfixering.

Av Kjell Häglund

FÖRSTA GÅNGEN JAG trädde in i ett av den svenska akademiska medelklassens programliga radhusboenden var jag 13 år och på utflykt långt hemifrån. På bruksorten där jag bodde fanns bara två radhuslängor, den ena belamrad med pensionärer och den andra med arbetarklass. Men nu var jag på besök hos punkfanzinekompisen Magnus i Stockholmsförorten Sollentuna, några minuter från Täby där en jämgammal Fredrik Reinfeldt spelade basket på föräldrarnas garageuppfart.

Att träda in i Magnus familjs vardagsrum förändrade mig för alltid.

Magnus far hade en skivsamling som var större än min. Det trodde jag ingen pappa kunde ha, trots att jag bara hade hamstrat LP-skivor i ett år. Och den innehöll bara atonal avantgardejazz – jag som trodde föräldrar bara kunde äga plattor med Spotnicks och Ann-Louise Hansson.

Magnus satte på en av faderns Albert Ayler-vinyl, fick fatt i en äkta mässingstrumpet från den fantastiska vita bokhyllan (sakerligen bara en Billy, men jag var van vid betsad svarvad furu), och så började vi freeformbröla och trumbanka i bordet så vi blev röda i ansiktena.

Då kom hans pappa hem. Min första instinkt var att fly via altanen. Och jag minns än idag chockkänslan när Magnus inte alls blev förlägen utan bara fortsatte att toktuta i trumpeteten, medan hans leende far satt in som pianist, det vill säga smållde med locket så det ekade från pianosträngarna.

Den upplevelsen lagrade sig djupt inom mig och kom att forma min framtida ord-förståelse för begreppen radhus och medelklass. Längre och väl, när jag hörde de orden, tänkte jag på en friare värld. Men idag, när jag själv bor i ett medelklassigt radhus, pres-

sas jag att ta något slags teoretisk ställning emot dessa förhatliga symboler för heteronormativ instängdhet. Den "kulturelit" som jag också tillhör, i egenskap av kritiker och debatterande journalist, använder "medelklassen" uteslutande som ett skällsord synonymt med kulturfattig konformism.

Och det som denna medelklassens grå massa av Reinfeldtröstande statusnarkomaner mobbats mest för de senaste åren är att den har manifesterat en egen, särskilt tydlig kultur: heminredningsboomen.

Trots att behovet av att bona sitt hem är urmänskligt, genetiskt, anses just medelklassens designintresse naiv och löjeväckande – ett uttryck för reaktionära kärnfamiljssvärderingar och könsstereotyper där hemmafruar pyntar och händiga karlar lägger takpannor.

NINA BJÖRK HAR ÄGNAT ett par års samlade DN-krönikor åt att begräta Reinfeldtklassens jagande runt rättshjulet med sina designshoppingbagar, andra kultursidesdebattörer älskar att skrattspegla det. En stadig ström av författare turas om att "avtacka" medelklassens materialistiskt andefattiga "förljugenhet" – pseudonymen Hans Koppel med *Bo i villa*, Helena von Zweigbergk med *Ur vulkanens mun*, Mons Kallentoft med *Fräsch, frisk och spontan*, Marie Sveland med *Bitterfittan*.

Och nu i juli lät DN-kritikern Po Tidholm sin recension av Tomas Ledins Stockholmskonsert vara språngbräda för en av de mest hatiska hoppsparkarna mot medelklassens låga panna jag läst i svensk press. Där fanns ingen reell kritik, ingen begriplig ansats till diskussion, bara ett upprådande av vad Tidholm tydligen anser vara sådana gravt komprometterande sociala markörer att just

själva uppräknigen, besländet, räcker som dödligt vapen. Liksom Kenta och Stofe i Stefan Jarls *Dom kallar oss mods* gjorde grimaser åt "Medelsvensson" i 1968 års tunnelbana pekar Po Tidholm sommaren 2009 finger åt Tomas Ledins publik genom att fnysa om "seglarskor och babyblå lammullströjor", "piffiga fruar", "Dressmannmodeller som spelar rock" och den eviga, billiga, platt-tv-metaforen.

Personligen känner jag inte en enda kulturelitist som inte skaffat platt-tv. Ändå är det Svensson-medelklassen som ska brännmärkas ideologiskt för samma konsumtionsbeteende.

Bortsett från att Po Tidholms Ledinrecension inte når litterära höjder kan den tyckas lika lustfyllt äcklad och ironiserande som Bret Easton Ellis behandling av Manhattan-yuppieismen i *American Psycho* 1991. Men, som Ellis långt senare berättade: hans amerikanska psykopat var mer självporträtt än samtidssatir. Och när Po Tidholm ägnar en hel sida i *Dagens Nyheter* åt att fantisera kring en flyktig utomhuskonsertpubliks zombiebeteende går det i slutändan inte att utläsa något annat än skribentens försök att hantera sin egen känsla av tomhet.

Ibland kan man läsa en riktigt levande, passionerad, Po Tidholm i *Dagens Nyheter*: när han gestaltar 1800-talets svenska folk-musik, eller 1900-talets fallfärdiga gårdar i det avfolkade norrländska inland som är hans rötter. Som så många andra svenska kulturskribenter – gissningsvis fler än i de flesta andra västländer – faller Tidholm, liksom jag själv, tillbaka på en akademisk klassresa.

VI 1960- OCH 70-TALISTER kommer alla, eller verkligen nästan alla, ur den homogenerade svenska "arbetarmedelklassen", den strömlinjeformade samhällsbas som det socialdemokratiska folkhemmet förädlade, och som för 30 år sedan hade nått ett slags blågulblind version av Francis Fukuyamas "historiens slut": när arbetarklassen stod för den stora konsumtionen och materialismen i Sverige. Den socialdemokratiska sociala ingenjörskonst som mellan 1930- och 50-talen bidragit till funktisvågen och ett nytt, brett designmedvetande slirade under 1970-talet ut i en plastig moderniseringshets där alla anmodades ersätta trägolv med heltäckningsmattor, organiska material med syntetiska, slitstyrka med slit-och-släng, så att hjulen kunde fortsätta snurra över hela landet.

Där, i 1970-talets fortfarande framåtsträvande arbetarklass, föddes det som Kultur-eliten idag identifierar som medelklassbeteende.

Men de flesta kulturelitister i den svenska debatten idag är fostrade med precis samma ideal och attityder. Och de provoceras av att så många generationskamrater,

Friformsjazzens högberg?

FOTO: BENGT-GÖRAN CARLSSON/NORDIC PHOTOS

som också gjort klassresan från det svenska 1970-talet, idag röstar på alliansen och inte behöver knappa in avancerade koder för att hitta rätt.

DETTA ÄR EN DEL AV bakgrunden till att heminredningstrenden blivit ett ideologiskt slagfält. När Katrine Kielos sågade den, i en *Expressen*-krönika för ett par år sedan med rubriken "Skit i medelklassen!", skrev hon att det är "bara förnuft, inte ett tecken på lägre människovärde, att tro att Myran är ett djur och inte en patetiskt dyr stol". Men hennes text handlade inte om medelklassen utan om hennes egen statusstress. Metaforen om Myran kan verka rolig vid en första anblick men är helt meningslös. Det är kulturelitister och demagogiska debattjunkies som Katrine Kielos som ger andra – här de ansiktslösa designoffren i medelklassen – ett "lägre människovärde". Varför stolklassikern Myrans dyrbarhet är en patetisk medelklassmarkör, men inte de lika dyra designerskorna som Kielos skri-

ver att hon har på fötterna, får vi inte veta. När dagens medelklass, till skillnad från dess mexitegelvillabyggande föräldrar, hittat tillbaka till idealen bakom functionalismen, till materialmedvetenhet och formgiven kvalitet, står kulturelitisterna stilla och stampar i en svenssonförlöjligande klassretorik långt mer smakfascistisk än någon inredningstrend.

SÅ LÅNGT MIN BLICK sträcker sig, till bekantskapskretsens horisont, är det oftare kulturelitisterna, inte medelklassens, som faller för falska frestelser, sviker familjer, känner sig ångestfyllt instängda och dövar sig med bottenlös materialism.

Mina medelklassgrannar köper en soffa, och kanske matchar med en fondvägg (något som en häcklande kulturelitist ironiskt nog genast skulle påpeka är trendmässigt passé ...), och bygger ut huset så där som de pratat om så länge, men de gör det inte för att de har hål i själen utan för att de prioriterar hemmaliv. Deras vardagsumgänge

med grannar, vänner, släktingar och ungar-
nas kompisars föräldrar är mer statusbefri-
at lyckligt än kulturelitens ständigt positio-
nerande sätt att umgås – jag tror mig veta,
för jag har själv till stora delar befriat mig
från det senare för att kasta mig huvudstu-
pa in i det förra. För mig finns det inget mer
fantasifyllt eller lekfullt, inget mer oupp-
hörligt lockande, än det utpräglade svens-
sonfamiljeliv jag lever.

Och när vi möts på förtortsshoppingens
sushiställe, både jag och kulturelitisten med
designkassar runt fötterna, är det alltid kul-
turelitisten som – medan jag kanske försö-
ker prata om barnen eller kommunalpoliti-
ken – måste säga något ängsligt självvironiskt
om shoppingkassarna, om förtortsbutiker-
na, om "villan och Volvon".

Man får bita sig i tungan när man tänker
"get a life", och bjuda med den ängsliga kul-
turelitisten hem istället.

Ett stökt vardagsrum med trumpeter
i bokhyllan har ju kraften att förändra en
människa för alltid. ✨

Kontakterna slår konsten

Nätverkande är grunden för en konstvärld som mer än något annat är intresserad av sig själv, konstaterar Lars Vilks som har besökt Venedigbiennalen.

Av Lars Vilks

ATT GÖRA SIG SYNIG på rätt sätt är det grundläggandet villkoret för framgång på en stor biennial. I det avseendet tog konstnärduon Elmgreen & Dragset hem spelet med sin curatering av den danska och nordiska paviljongen. *The Collectors*, en berättelse om samlare och en fiktiv husförsäljning som utmynnar i den homofile konstsamlares självmord i sin swimmingpool. Bilden av liket i poolen blev den mest spridda pressbilden. Elmgreen & Dragset fick också ett hedersnämmande för bästa curatering. Men projektet har knappast en kvalitet som kommer att stå sig. Andra satsningar var mer solida. USA ställde upp med en stor retrospektiv av samtidskonstens världsmästare Bruce Nauman och det gav också utdelning: Guldlejon för bästa paviljong.

Curatorn för den internationella utställningen, Daniel Birnbaum, hade valt temat, *Making Worlds*, från den amerikanske filoso-

fen Nelson Goodman. Med den inriktningen följde Birnbaum den rådande trenden i samtidskonsten: lite mera av fantasi och illusion och mindre av den sociala kritik som tidigare dominerat. Det är ingen överdrift att säga att curatorn är biennalens kvalitets-säkring och garant för politisk korrekthet.

MAKING WORLDS INNEHÅLLER mer än 90 konstnärer och följer de riktlinjer som är vanliga för biennaler. Någorlunda jämn könsfördelning (här cirka 60 procent män och 40 procent kvinnor), global spridning med konstnärer från alla världsdelar, relativt många något mindre kända konstnärer för att skapa förutsättningar för att överraska konstvärlden. Fördelningen av olika tekniker följer också det förväntade. Biennaler domineras av installationer och i Venedig utgjorde de cirka 50 procent, video och videoinstallationer cirka 14 procent, måleri och teckning 12 procent, performance och musik 8 procent, konceptuella projekt 6 procent, skulptur 5 procent, design 3 procent, foto 2 procent.

Intressant nog innebär alla dessa fördelningsnormer inte att en biennial förlorar i kvalitet. Orsaken är att det finns gott om

konstnärer som är utbytbara. Skulle någon få för sig att ställa samman en biennial av enbart de mest etablerade samtidskonstnärerna skulle det förmodligen inte bli någon särskilt bra biennial. Biennalerna skall visa något som kan anses tillräckligt nytt och det kan göras med otaliga variationer.

Hur går det då till att välja konstnärer? Svaret är enkelt: curatorn väljer konstnärer som han redan känner till och som han tidigare har arbetat med. Birnbaum som är rektor för Konsthögskolan i Frankfurt har exempelvis valt några av sina kollegor, professorerna Simon Starling och Tobias Rehberger (som fick ett guldlejon som bästa konstnär) samt några av sina studenter. Till skolan hör också konsthallen Portikus där Birnbaum är ledare. En mycket stor del av de medverkande konstnärerna har ställt ut i Portikus. Ett större antal konstnärer deltog också i triennialerna 2008 i Turin och Yokohama där Birnbaum var curator. Favoritkonstnärer som Wolfgang Tillmans och Öyvind Fahlström har framträdande placeringar

Att det ligger till på det här sättet är inget man skall belasta Birnbaum för. Det är den vanliga gången i de flesta biennaler, nätverksförbindelserna är i sådana sammanhang en konstnärlig kvalitet. Självklart gäller det för en curator att ha rätt konstnärer i sitt nätverk.

BIRNBAUM HAR KLARAT sig tämligen bra. Kritiken ser ingen stor biennial, men en rimligt intressant. Man kan också se en påfallande enighet om vad som var bra. Kritikerna var helt eniga om att Natalie Djurbergs videoinstallation *Experimentet* var väl värd sitt guldlejon (bästa lovande konstnär under 40 år).

Markant enighet fanns också för till exempel Paul Chans videoprojektion *Sade for Sade's Sake*, Ulla von Brandenburgs sångspel inspelat i Le Corbusiers Villa Savoye, Michelangelo Pistolettos performance med krossade speglar, Renata Lucas markeringar på flera platser i gånglederna och inte minst Lygia Papes *Ttéia*, en installation med guldtrådar och ljus.

BETYDELSEN AV Venedigbiennalen finns i första hand inte i utställningarna (vars officiella del består tre väldiga segment, den internationella, de nationella paviljongerna och ett stort antal parallellutställningar). Som helhet framstod biennalen för kritikerna mer bekräftande än nyskapande. Men när tusentals av den internationella samtidskonstvärlden samlas blir nätverksarbetet och kontakterna intensifierade. Det är som i Montesquieus *Persiska brev*. Perserna har lite svårt att förstå vad parisisk teater innebär men inser snart att det huvudsakliga inte äger rum på scenen utan försiggår i salongen och i logerna. ✱

Elmgreen & Dragsets lik i en swimmingpool.

FOTO:SCANPIX

THE RESES TOPPLISTA

För att en gång för alla komma till rätta med frågan om konstens kvalitet har Therese Bohman ställt samman en objektiv lista över världens bästa målningar. Seriens fjärde del avverkar två på en gång: grå målningar av Mark Rothko och Caspar David Friedrich.

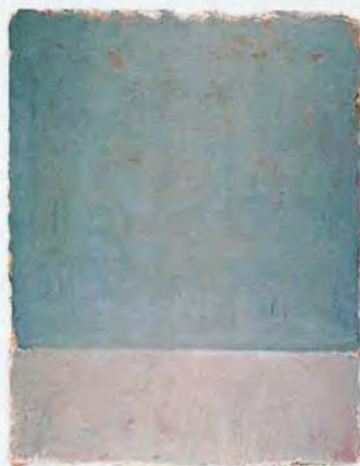
PLATS 7 OCH 6

"MAN FÖRLORAR HELT ENKELT LUSTEN till mångfald, ju mer man får sinne för det oändliga hos det enskilda" skrev den tyske poeten Novalis för drygt 200 år sedan.

När jag läser hans ord tänker jag på den amerikanske konstnären Mark Rothko (1903–1970), som gjorde en stor mängd målningar som alla ser ut på ungefär samma sätt: en enkel komposition av några liggande färgrektanglar. Jag tycker bäst om dem som innehåller åtminstone en grå yta, eftersom jag tycker att grått är den färg som Rothko målar vackrast av alla: så att det ser ut som silver eller aluminium, dovt glänsande, på samma gång massivt och transparent.

Gång på gång återvänder jag till den målning som enbart är grå – den saknar titel och är målad 1969. Jag har alltid tänkt att den föreställer ett landskap: en hed och en himmel, att det är dimma, kanske regn i luften, att himlen är väldigt stor (ofta har jag föreställt mig den som Emily Dickinsons hed, i dikten som i Erik Blombergs svenska översättning börjar just "Jag har aldrig sett en hed" – som ett tänkt eller drömt landskap, ett inre).

Man kan se Mark Rothkos måleri som ett slags abstrakt ikonmåleri. "En målares verk utvecklas mot allt större klarhet, till ett undanröjande av alla hinder som står mellan målaren och idén, och mellan idén och betraktaren. Att uppnå denna klarhet är att bli förstådd", sa han själv om sitt konstnärskap.

Mark Rothko, utan titel, i privat ägo.

Rothkos inre landskap kan ses som en efterföljare till de landskap som den tyske konstnären Caspar David Friedrich (1774–1840, samtida med Novalis) ägnade sitt liv åt att måla. Hans ödsliga bild med en munk på en strand korresponderar direkt med Rothkos kompositioner.

Människorna på Friedrichs målningar står nästan alltid med ryggen mot betraktaren, vilket ger intrycket att det är ur deras perspektiv vi upplever målningen. Känslan av människans litenhet inför naturen är överväldigande: strimman av land är liten, havet nästan svart, horisontlinjen obruten och himlen ovanför stor och grå. Munken håller huvudet i händerna, i något som kan vara både förtvivlan och kontemplation.

Både Rothkos och Friedrichs målningar är exempel på väldigt bra måleri, måleri som nästan är sig själv nog: gjorde man ett litet utsnitt av de grå ytorna i båda målningarna skulle dessa ha ett självständigt värde, oberoende av motiv och komposition. Hos Rothko ser det grå i det övre fältet ut att täcka ett undre lager av ockra, som skimrar där bakom som guld. Det är som att något ljusare finns därbakom, precis som det hos Friedrich finns ett ljus som sipprar in i himlen, som när det ljusnar bakom molnen en riktigt mulen dag. Det gör, tycker jag, trots den massiva gråheten, ödsligheten, känslan av storslagen ensamhet, att båda målningarna ger ett hoppfullt intryck, som om molnen nog snart kommer att skingras. ✿

Caspar David Friedrichs *Munk vid havet* finns på Alte Nationalgalerie i Berlin.

Missvisande genusgrepp

Genusteorierna på modet som styr dagens jämställdhetsarbete är som bekant principiellt oåtkomliga för argumentation eftersom kritiken i sig ses som en bekräftelse på teoriernas giltighet – kritikern är per automatik så förblindad av och delaktig i genusordningen att han eller hon talar mot bättre vetande och måste "upplysas" – helst med en dos postmodernistiskt genusflum från något anrikt lärosäte.

I SOU 2006:75 om jämställdhet i förskolan konstaterades att svensk förskola "representerar såväl ett barnpedagogiskt som ett könspolitiskt projekt". Av titeln att döma kan man förmoda att något liknande gäller även för den svenska grundskolan, vilken behandlas i det nyutkomna 250-sidiga delbetänkandet av DEJA – Delegationen för jämställdhet i skolan, som kom nu i juli, med titeln "Flickor och pojkar i skolan – hur jämställt är det?" (SOU 2009:64). I slutbetänkandet, som kommer om ett år, ska man föreslå "lämpliga åtgärder" baserade på den genusanalys man nu tagit fram.

Sammanfattningsvis konstateras i skolrapporten att svensk skola är väldigt ojämsställd. Eleverna väljer fortfarande gymnasieprogram "könsbundet". Man frågar sig i rapporten varför inget hänt på så många år, trots intensiv satsning på genus och jämställdhet. Att genusarbetet i sig, som "ofta möter öppet motstånd" från såväl skolledning som lärare och elever, kan vara kontraproduktivt verkar inte förespegla rapportförfattarna. Istället efterfrågas ytterligare medel för att problematisera själva jämställdhetsarbetets inneboende tröghet, vilket ska tolkas som lärarnas och elevernas tröghet och oförmåga att ta till sig "viktig kunskap" om genusordningen! Man kritiserar också skolans olika toleransprojekt för att de "utgår från att det finns något eleverna ska lära sig tolerera" och det kan föra med sig att "olikheterna upprätthålls".

POJKARNAS SÄMRE PRESTATIONER (10 procent lägre meritpoäng än flickorna) förklaras med det omkringliggande samhällets "könsmärkta strukturer" som ovetande lärare och elever bidrar till att förstärka och reproducera i "skolans könade vardag" där pojkar syns mest, hörs mest och tar mest plats. Man tar också upp den "maskulina hegemonin" som orsak till pojkars underprestationer och den "antipluggkultur" som frodas, ty dessa skapas som en motreaktion mot kvinnligt genusmärkta beteenden (läxläsning, disciplin och ansvarstagande) som ett led i att upprätthålla en maskulinitet som måste stå i motsättning till kvinnligt beteende. Man citerar aktuell forskning som även har andra argument: "Om man tar skolarbetet på allvar riskerar man som pojke att få sin heterosexualitet ifrågasatt." Anledningen till pojkarnas sämre prestationer ligger alltså i viljan att upprätthålla en hegemonisk maskulinitet, som genusvetarna därför nu i all välvilja jobbar på att "dekonstruera" för skattebetalarnas pengar vid våra lärosäten. Till den förhatliga maskulinitetens försvar skulle jag vilja fråga genusvetarna: Är inte denna maskulinitet delvis en konsekvens av årtusenden av kvinnlig partnersелеktion?

Man sammanfattar i sin analys att "pojkar tenderar att överskatta sin förmåga genom att förlägga misslyckanden till yttre omständigheter och framgång till inre resurser". Frågan är: Kan det vara så att den förändrade attityd man tar upp kring dygderna ansvarstagande, disciplin och hårt arbete i själva verket är en konsekvens av den idétradition som genusvetarna själva tillhör (och utgör kulmen på) där individen aldrig själv ses som ansvarig för sina misslyckanden utan istället alltid ses som offer för "osynliga strukturer"? ✱

I korthet

Med Nietzsche mot avgrunden

Jag har alltid haft en stark känsla av att jag kommer att dö inom ett eller två år. Kanske är det en försvarsmekanism som media internaliserat i mig, livsstilsmagasin älskar ju att hetsa sina läsare till att fånga dagen och leva som om varje dag vore den sista. Vår sekulariserade tid har gjort sådana imperativ till hoppingivande mantran som människor upprepar i desperata försök att behålla något mitt i all tröstlös förgånglighet. Som om man genom medvetenhet om sin flyktighet kan bli immun mot den och komma närmare tillvaron. Men att få behållning av något om man hela tiden påminner sig om dess stundande avslut är svårt, menade Martin Heidegger. Han ansåg att vi i en tilldödenvaro (*Sein-zum-Tode*), där vi är så kollektivt medvetna om vår förgånglighet att hela vårt vara riktas mot detta. Nietzsche tyckte på ett liknande sätt att man borde leva som om man skulle leva om sitt liv i evig återkomst. Allt man gör ska man kunna tänka sig att göra om i all oändlighet, och tillfälliga lättsamma nöjen som man bara tillåter sig en gång förfasas han över.

Samtidigt menar han att man ska bejaka självförstörelsen och utsläckandet. Den grekiska guden Dionysos kropp slets sönder av titanerna och sattes sedan ihop igen. Myten symboliserar hur nytt liv föds ur förstörelse och förintelse. Samtidens ängsliga fånga dagen-mentalitet skulle kanske må bra av en injektion nietzscheanskt förstörelsebejakande.

Ett exempel på sådant hittar man i filmen *Fight Club*, där huvudpersonernas helt frivilliga, masochistiska självdestruktion får dem att känna sig nyfödda och levande. Heidegger menar att vi blir kastade in i världen bland de många andra tingen och därför blir våra jag alienerade från oss själva. Vår tillvaro blir en alldaglig medvaro med andra. Jaget blir mannet (*das Man*), det kollektiva, ett abstrakt De andra. Kanske vill männen i *Fight Club* slita sig ur *das Man*, ta sig bort från medvarat, den kollektiva viljelösheten och infördödenvaron.

Kanske är självdestruktionen ett sätt nå igenom existensens tjocka, likgiltiga hölje. Att medvetet närma sig döden gör den kanske mindre skrämmande än om man ofrivilligt utsätts för den. Förr brukade man säga att någon "tog livet av sig", som att livet var en kappa, ett plagg man lånade. Idag säger vi istället att någon väljer att ta sitt liv, vilket tyder på ett individualistiskt tänkande där vi ser livet mer som vår egendom än något kollektivt som vi har lånat. Sekulariseringen har gjort oss både räddare för döden och mer övertygade om att den är vår rättighet.

Isabelle Ståhl

Tanja Bergkvist är fil dr i matematik.

När främlingar korsar sina spår

"Jag är en främling i detta land/men detta land är ingen främling i mig!", skrev Gunnar Ekelöf i *Non serviam*. Det kan läsas som en beskrivning av ett främlingskap som idag upplevs av barn till invandrare i vårt land. Om några av dessa skrev för några år sedan Mauricio Rojas i sin intervju bok *Sveriges oölskade barn*. Ingen av de intervjuade ville betecknas som "invandrare" eller "svensk". En svarade: "Jag känner mig inte som svensk, men alla vi har något svenskt i oss." Det är som fortsättningen på Ekelöfs dikt: "Jag är inte hemma i detta land/men detta land betar sig som hemma i mig!"

Svenska språket saknar användbara termer för svenskhet som inte har med etnicitet att göra.

Det fanns en tid i Sverige då den som kom hit kallades "utlänning". Det var inte menat som ett skymford utan enbart som ett konstaterande: personen i fråga var från utlandet. Sverige var homogent, med några få "avvikande" minoriteter. Multikulturalism eller "öppenhet för det annorlunda" hade ingen

hört talas om, i ett land där även de svenskaste middagsgäster kallades "främmande".

Så småningom blev "utlänning" ett otrevligt ord som betyder annorlunda, avvikande, främling – en icke-svensk, hur han än anstränger sig, kan aldrig bli "en av oss". Stavelsen "ut" förstärker intrycket. Så man började istället använda beteckningen "invandrare" – det lät mer in-bjudande. Invandrarverket var en fin institution som tog hand om dem som kom, ett Utlänningsverk skulle låta som en del av Försvarsmakten.

Men vilka är invandrare? Att kalla människor som bott här större delen av sitt liv "invandrare" innebär ju att beteckningen är en synonym för nomad: man vandrar och vandrar och kommer aldrig fram. Att vara "invandrare" blir en egenskap, snarare än en beskrivning av personens juridiska status. Uppenbarligen är det också en egenskap som går i arv – man talar i arbetslöshets- och brottsstatistiken om såväl "andra" som "tredjegerationens invandrare". Denna absurda etiketteringsiver är besläktad med den

rasmytologiska principen "en gång främling alltid främling" – även om generationer skiljer dagens statistiska objekt från hans immigrationsförfäder. I förlängningen leder denna klassificering till en indelning mellan "dem" och "oss"; den omöjliggör integrationen och definierar en stor del av Sveriges befolkning som hem- och rotlös. Den gör både mig och min i Danderyd födde son till – ibland välkomna, ibland inte, men dock – främlingar.

Nu har också ordet "invandrare" förlorat sin välmenande polityr. Det har använts för mycket i ordkombinationer som "invandrarfientlighet", "invandrar-hat" och "kriminella invandrar-gång". Vem vill vara "invandrare" under sådana omständigheter? Och hur länge?

Men vad skall man kalla en person med mitt efternamn? Ingen vill ju sära en välintegrerad ... – ja, vaddå? Då blir "invandrarbakgrund" en sympatisk utväg ur detta semantiska problem. Han är inte riktigt en invandrare (efter snart 40 år i Sverige), men inte en "riktig svensk" heller. Han har "bakgrund" istället.

Jackie Jakubowski

Övervärderatundervärderat

Ingen kunde väl i våras ana att sommaren 2009 skulle gå till historien som den period då Adolf Hitler skulle göra storstilad comeback som självklar referenspunkt i debatten. Men uppenbart är att det på sistone tycks ha blivit fullkomligt omöjligt att föra en diskussion utan att den ena samtalspartnern efterhand börjar göra hänvisningar till allas vår skrävande ölhallsagitator.

Först var det figurativt, traditionsbaserat måleri som avfärdades på grund av att all bakåtblickande konst påstods bära likheter med nazismen. Därpå var det Göran Hägglund vars kritik av Konstfack i Stockholm påstods uppvisa likheter med den österrikiske akvarellmålarens konstuppfattning; och nu senast är det Barack Obama som illvilliga debattörer har satt Hitlermustasch på, detta på grund av att den amerikanska presidentens föreslagna sjukvårdsreform sägs göra USA till en blåkopie av Tyskland efter maktövertagandet 1933.

Noterbart är att nazikortet uppenbarligen spelas ut lika gladeligen med höger- som med vänsterhanden. Vad man kan undra är dock vad detta flitiga hänvisande till Adolf Hitler ytterst sett säger om dagens debattklimat. Skall det förklaras på samma sätt som freudianska felsägningar eller handlar det kort och gott om att folk lider brist på övertygande argument? Tveklöst är dock att Hitlers politiska gärning kraftigt övervärderas när den förknippas med idel behjärtansvärda företeelser som liberala sjukvårdsreformer, kristdemokratisk kulturpolitik och föreställande måleri.

Johan Lundberg

En ledare i *Expressen* bedåras över att svenska folket filmar sitt sexliv och lägger ut det på nätet. Ett allvarligt bakslag för porrindustrin och en seger för den naturliga sexualiteten, konstaterar tidningen. Människor tänder inte längre på perfektion. Vardagskroppar är sexigare.

Så krystat att se en politisk handling i offentliggörandet av vad som väl rimligen fortfarande utgör en av de mest privata mänskliga aktiviteter. Men inställningen är typisk för uppfattningen att den sexualitet som inte kan visas upp är att betraktas som förtryckande och unken. På nästan inget annat område än det sexuella hävdas med sådan emfas att människor är ofria och underkastar sig normer.

Inte kan därför heller vara viktigare än att de befrias från sina falska (sexual)liv – och inrättar sig efter andra normer. Till ett av denna befrielseakts absolut oundvikliga inslag hör avståndstagandet från missio-

Vad pågår i mörkret?

närställningen, denna symbol för inskränkthet och fantasilös slentrian. Villa, vovve, Volvo samt – självfallet på lördag – några pliktuppfyllande minuter av konventionell erotik.

Men är inte just det igenkännbara och välbekanta själva förutsättningen för intimitet och lusta? Handklovar, läder och smisklekar har inte bara blivit mainstream, det är påbjuden mainstream och just därför normerande. Missionsnärställningen, däremot, är nu så förtalad att den blivit förbjuden. Och vad kan vara mer upphetsande än att bryta mot ett förbud?

Sluta filma, släck ljuset och njut av att trotsa alla okonventionella normer.

Mats Wiklund

RECENSIONER

Svårt att bekämpa illegal ekonomi

Globaliseringen har lett till att den illegala ekonomin har blivit allt större och alltmer vävts samman med den lagliga handeln. Tobias Ljungvall har läst några aktuella böcker i ämnet.

ILLCIT
**HOW SMUGGLERS,
TRAFFICKERS AND COPYCATS
ARE HIJACKING THE GLOBAL
ECONOMY**
MOÍSES NAÍM
Random House 2005

GLOBAL OUTLAWS
**CRIME, MONEY AND POWER IN
THE CONTEMPORARY WORLD**
CAROLYN NORDSTROM
University of California Press 2007

MCMAFIA
SERIOUSLY ORGANISED CRIME
MISHA GLENNY
Random House 2008

SKURKKAPITALISMEN
**HUR BEDRAGARE, HALICKAR
OCH MAFFIAKUNGAR
PÅVERKAR VÄRLDSEKONOMIN**
LORETTA NAPOLEONI
Leopard förlag 2009

För mer än tvåhundra år sedan konstaterade Adam Smith: "Inte många människor tvekar att smuggla om de utan att behöva ljuga kan finna en säker och enkel möjlighet att göra detta. Att låtsas invända mot att köpa smugglat gods skulle i de flesta länder betraktas som

pedantiskt hyckleri." Citatet avslutar Moises Naíms bok *Illicit*, och får man tro den är orden aktuella än någonsin. Naím har framför allt gjort sig känd som redaktör för tidskriften *Foreign Policy*, men har också ett förflutet som handelsminister i Venezuela och chef vid Världsbanken. Med *Illicit* vill han visa på en ny global utmaning, nämligen hur världsekonomin håller på att kapas av smugglare, piratkopierare och andra förbrytare.

1990-talets globalisering är roten till detta. Öppnare gränser och teknologisk utveckling gjorde att smuggling – ett annars tidlöst fenomen – breddade ut sig över nya territorier, kom att omfatta nya varor, och därmed också nådde en omfattning där den nu enligt Naím håller på att rubba världsordningen.

Vapen, narkotika och människohandel tillhör fortfarande de branscher som dominerar den illegala ekonomin. Men piratkopiering hör också hit. Enligt Naím uppskattar Interpol att handeln med piratkopierade varor sedan 1990 har vuxit åtta gånger mer än den lagliga världshandeln, och dränerar den senare på 5–10 procent av

dess omsättning. I den siffran återfinns de minst 8 procent (WHO:s skattning) av världens mediciner som är piratkopierade, varav hälften enligt en studie inte fungerar och tio procent är skadliga, och förstås även allt från falska Gucci-handväskor till piratkopierad musik och film. En tillsynes oändlig mängd olika varor får den illegala ekonomins hjul att snurra allt snabbare: mänskliga organ för transplantationer, illegalt avverkat timmer, sällsynta växt- och djurarter, stulen konst. Allt som går att tjäna pengar på genom att bryta mot olika lagar.

Eftersom alla dessa affärer numera sker på en marknad – och detta är en av Naíms huvudpoänger – så tenderar de att gå in både i varandra och i den lagliga ekonomin. Narkotika, piratkopierade klockor och helt lagliga varor kan alltså hanteras av samma personer. Avgörande för deras position på marknaden är att kunna vidarefördela godset, oavsett vad det innehåller. Specialiseringen på olika slags varor finns i viss mån kvar i produktions- och försäljningsleden, men det är i mellanledet

som Naím menar att den illegala ekonomins kraft nu finns. Detta mellanled består av flexibla nätverk genom vilka allsköns smuggelgods flyter runt över jordklotet. Men marknaden består också av oss vanliga medborgare i den rika världen, i vår roll som konsument.

Naím konstaterar att med N början i 1912 års opiumkonvention har det instiftats flera konventioner mot illegal narkotikahandel och på senare år även mot transnationell organiserad brottslighet i stort. Under hela efterkrigstiden har det också funnits ett internationellt polissamarbete inom Interpol, och sedan 90-talet även inom det mindre och effektivare Europol. Ändå är det uppenbart att de nationella byråkratierna och deras tungrodda samarbetsorgan ligger långt efter de transnationella illegala nätverken i deras hisnande framfart.

Ett undantag är möjligen det samarbete mot penningtvätt som drogs igång av G8 (minus Ryssland) och som går under beteckningen FATF. Nyckeln till dess relativa framgång är att de stora länderna själva varit vil-

Bland detta nummers recensioner: Hur har globaliseringen påverkat den illegala ekonomin? Vad fick surrealisten Dalí att fördjupa sig i renässansens mästare? Och vad ingår egentligen i en amerikansk presidents arbetsbeskrivning?

Beslag av piratkopierade väskor i en butik i Peking.

FOTO: IMAGINE CHINA/SCANPIX

liga att godta ett mått av ömsesidig inblandning i varandras finanssektorer. Genom att först enas sinsemellan har de sedan kunnat sätta press på svagare och mindre nogräknade länder, med hot om att stänga av dem från det internationella banksystemet om de inte skärper sig. Men Naím tror inte att sådant kompromissande med nationell suveränitet är realistiskt inom vanlig brottsbekämpning.

Naím har inga enkla lösningar, men ger ändå en del olika rekommendationer till världens länder. Vad de flesta handlar om, i alla fall som jag läser honom, är anpassning. Naím gör en poäng av att indignation och moral inte är svaret. Istället behöver vi se den verklighet han beskriver så som den är – det

vill säga mycket värre än vi har trott – och sänka våra förväntningar på staten till en rimlighetsnivå. Konkret innebär det legalisering av marijuana, av piratkopierade varor och av oreglerad arbetskraftsinvandring.

Naím hänger upp sina rekommendationer på två teoretiska begrepp: värdeminskning (*value reduction*) och skadelindring (*harm reduction*), som sedan tidigare är bekanta från narkotikapolitiska debatter. Poängen med det första är att kriminalisering i sig själv driver upp värdet på en vara, och genom att göra varan laglig dränerar man den illegala sektorn av ekonomin på resurser. Poängen med det andra är att utgå från vilka skador en viss typ av illegal handel ställer till

och välja de åtgärder som bäst lindrar dessa skador (men inte nödvändigtvis försöka stoppa själva handeln).

Naím övertygar dock inte riktigt, hans resonemang är för ensidigt och för retoriskt. Hans bild av den illegala ekonomins oövervinnerlighet byggs upp genom en ousinlig ström av exempel, som tillsammans gör ett imponerande intryck, men som kanske inte alltid håller för närmare granskning. Exempelvis är metamfetamin inte en av de vanligare drogerna i Europa, och det verkar konstigt att en pakistansk gästarbetare i Dubai skulle behöva använda hawala-systemet för att skicka pengar till Karachi när båda ställena rimligen är anslutna till det vanliga banksystemet.

Omdet verkligen är så att den

illegala ekonomin nu sprängt de ramar där den går att hålla i schack, så kanske en taktisk reträtt på vissa områden är rätt väg för att kunna fokusera på att bekämpa dess värsta inslag. Men det hade varit intressant om Naím på ett mer seriöst vis hade resonerat om alternativa strategier, exempelvis en global version av den mer offensiva nolltolerans som gjorde New Yorks brottsbekämpning framgångsrik på 90-talet.

På en punkt blir Naím litet själv motsägande. Samtidigt som han upprepade gånger betonar det realistiska i att förlita sig på moral, efterlyser han nya grepp mot efterfrågan på illegala varor i västvärlden, bland annat genom att vi blir mer medvetna om hur den il- »

legala ekonomin fungerar. "Vi gillar inte att se oss själva som brottslingar", skriver han, "och att fundera över sambanden mellan mindre förseelser som att ladda ned en copyrightskyddad sång och större hemskheter som barnslaveri och afrikanska inbördeskrig kan inte annat än göra oss illa till mods."

Själv undrar jag om det inte är just i denna känsla – och den moral den är sprungen ur – som en effektiv strategi mot den illegala ekonomin måste ta sin början. Men om Naïm har rätt är vi väl kanske evigt dömda att bekräfta Adam Smiths tvåhundra-åriga observation.

Carolyn Nordstrom heter en amerikansk antropolog med uppenbar smak för äventyr. Hennes bok *Global Outlaws* från 2007 gör också anspråk på att skildra den illegala världsekonomin och består i stora delar av direkta observationer av och samtal med dess aktörer. I Angola bekantar hon sig med en pojke som säljer smuggelcigaretter, en småmystisk butiksägare vars affärstentakler sträcker sig över nationsgränser, en militär befälhavare som tillhandahåller transport och beskydd åt varuflödet och därmed utgör en av ekonomins verkliga makthavare, och en mängd andra människor som egentligen inte har annat gemensamt än att de på olika sätt är verksamma inom en informell, oreglerad ekonomi.

Bananer, tomater och blodsdiamanter är alla delar av samma ekonomi i Nordstroms värld. Genom att visa hur de hänger samman vill hon demonstrera hur den oreglerade ekonomin i själva verket är en förutsättning för utveckling i tredje världen. Till skillnad från Naïm ser hon exempelvis de illegala medicinernas spridning ur en tillsynes pålitlig gatupotekares perspektiv. Han har stått på samma plats och sålt till samma kunder i många år och han vet från vilka indiska fabriker han kan få tag i verkssamma preparat.

Nordstrom kan konstigt nog inte heller begripa varför vi ser så mycket hårdare på illegal narkotika än på piratkopierade

mediciner. Men annars är det intressant att ta del av hennes observationer, även om hennes strävan att vara litterär ibland går ut över klarhet och substans i hennes resonemang.

Störst läsekrets som skildrar av det här ämnet har nog journalisten Misha Glenny fått med sin bok *McMafia* från 2008. Liksom Naïm och Nordstrom utgår han från skuggkonomins tillväxt under de senaste årtiondenas globalisering. Glenny säger att den utgör 15–20 procent av världsekonomin, men den siffran inkluderar exempelvis skatteflykt.

Glennys skildring börjar i kommunismens Bulgarien. På 1970-talet bildade landets säkerhetstjänst DS ett särskilt direktorat för smuggling. Syftet var att underlätta hemliga vapenaffärer, men snart förmedlade DS även hela 80 procent av det heroin som nådde Väst-europa.

När Gorbatsjov från Moskva följande årtionde påbjöd bildande av privata företag var den bulgariska säkerhetstjänsten beredd. 90 procent av de företag som skapades under det första året var DS skapelser. En kriminell före detta brottare, Ilja Pavlov, svärson till en av DS-cheferna, blev genom hot och korruption landets främste affärsman. Tills han slutligen mördades 2003.

Den nya bulgariska ekonomin präglades redan från början av brottslighet. Men en katalysator för landets vidare kriminalisering – liksom för andra Balkanländer – var enligt Glenny FN:s sanktioner mot före detta Jugoslavien i början av 90-talet. Serbien hade alltid varit ett nav för handel i regionen. När denna handel plötsligt blev olaglig fanns ingen annan utväg än att bedriva den underjordiskt, i samarbete med de maffior som växte fram. Förutom ekonomiska nödvändigheter som olja kom vapen, narkotika, trafficking, stulna bilar, smuggelcigaretter och andra kriminella affärsverksamheter in i bilden.

Intressant nog samarbetade man ofta över fiendelinjerna. Blodtörstig nationalistisk reto-

rik var till för populär konsumtion, men stod inte i vägen för de styrande eliternas egna affärer. I denna elit ingick människor som Arkan, krigsförbrytaren och den före detta bankrånaren som hade suttit i svenskt fängelse, men som också hade varit agent för den jugoslaviska säkerhetstjänsten och som slutligen mördades i början av 2000.

Över de andra östeuropeiska maffiorna tornar den ryska upp sig. Också här fanns en symbios med det gamla KGB. Även om de lokala gäng-

Sovjetblockets fall framhålls, vid sidan av globaliseringens baksidor, som den viktigaste faktorn bakom kriminaliseringen av världsekonomin.

ens framväxt – de var tusentals – från början var en spontan process, så är det i dag ett av dem som dominerar: Solntsevo. Samtidigt har relationerna mellan stat och gangsters under Putins tid vid makten klarnat. Idag är det maffian som underordnar sig statens intressen.

Sovjetblockets fall framhålls av Glenny, vid sidan av globaliseringens baksidor, som den viktigaste faktorn bakom kriminaliseringen av världsekonomin. Men hans bok är också en odysse genom den globala undre världen. Nigerian-ska bedragare, brasilianska cyberbrottslingar, kanadensiska cannabisodlare, kinesiska människosmugglare och japanskyakuza passerar revy. Till de mer minnesvärda berättelserna hör den om Dawood Ibrahim, den muslimske guldsmugglaren i Bombay som i samarbete med

den pakistanska underrättelsetjänsten ISI övergick till heroinhandel och sedan hjälpte till att organisera 1993 års terrordåd i staden. Intressant är också beskrivningen av Dubai, i dag världens främsta centrum för penningtvätt.

Hur det ska gå i framtiden beror mycket på Kina, menar Glenny. Med tanke på hans egen uppfattning att det växande kinesiska inflytandet gör sig gällande både i den övre och i den undre världen, och att den kinesiska staten inte gör någon skillnad däremellan, ser det kanske mörkt ut. Möjligen finns ett hopp i att Peking – enligt en av Glennys sagesmän – ser lokala parti- och förvaltningsapparaters förbindelser med skumma privata affärsmän som ett hot mot sitt eget maktmonopol.

Detta framstår för mig som ett ganska tunt hopp. En internationell legalisering av illegal arbetskraft (som domineras av kineser) och av piratkopierade varor (varav 60 procent kommer från Kina) – i linje med Naïms recept – skulle förstärka påverka situationen. Men skulle det bli bättre? Jag vet inte.

En fjärde författare som på sätt och vis försöker gå djupare än de ovan nämnda i sin analys av den kriminella världsekonomin är Loretta Napoleoni. Hennes bok *Rouge Economics* kom i år ut i svensk översättning med titeln *Skurkkapitalismen*.

Den är riktigt rörig. De uppenbara misstagen är så många att jag inte vågar lita på några sakuppgifter hon kommer med, inte ens när de verkar rimliga. Några exempel: Napoleoni blandar ihop 400-talet före Kristus med 400-talet efter Kristus, säger att USA:s utrikeshandel mellan 1986 och 2006 krympte "till 12 procent", drar slutsatser om skattesystemets utveckling baserat på inkomstuppgifter före skatt, tidigarelägger de bulgariska DS-företagens bildande från 1986 till 1982, och påstår att afghanska jihadister utgjort en rekryteringsbas för den ryska maffian. Det sistnämnda är ett begripligt missförstånd. I Ryssland används ordet afghan om sovjetiska Afghanistanvetera-

ner, varav en del blev kriminella. Men det är ett missförstånd som visar brist på sinne för rimligheter.

Att översättningen verkar vara genomförd utan engagemang – vad sägs om att beskriva en åsikt inte som bestämd utan som "deciderad"? – har nog inte gjort texten bättre.

Ändå är det stundtals roligt att läsa Napoleoni. Hon för resonemang om "vandrande skurkar", som tar så mycket de kan bära iväg, kontra "stationära skurkar" som har ett intresse i ökat välstånd (här nämns Putin), om västerländskt kontra kinesiskt tänkande där vår tendens att formulera ideal ställs mot deras opportunism ("lateralt tänkande"), och om hur kommunismens fall startade den västerländska nationalstatens dekadenta övergång till marknadsstat. Efter vida svängar landar Napoleoni i en kritik mot kapitalismens spekulativa sida, framför allt mot finansväsendet.

För att skapa en stabilare framtid förordar hon en återgång till guldmyntfoten. Hon tror att det islamiska finansväsendet – med kalifatets återuppståndna gulddinar som ny världsvaluta – kommer att leda oss dit. Här känns gränsen mellan vision och galenskap tunn.

Av de här fyra böckerna är Naimis *Illicit* sannolikt mest inflytelserik, medan Glennys *McMafia* är mest informationsladad (även om den efterhand tyvärr blir ganska pratig). Nordstroms *Global Outlaws* ger med sin antropologiska fältmetod stundtals oöverträffad markkontakt, medan Napoleonis *Skurkkapitalismen* alltså kan vara stimulerande om man är beredd att förlåta en hel del konstigheter.

Alla författarna levererar fler frågor än svar, inte minst när det gäller hur vi ska hantera vår egen roll i den illegala ekonomin. Att genom vårt handlande som konsument bekräfta Adam Smiths observation, och avfärda alla försök till bättring som hyckleri, tycker jag verkar en smula cyniskt.

Tobias Ljungvall

Nytt ljus över totalitarismen

BEYOND TOTALITARIANISM
STALINISM AND NAZISM
COMPARED

MICHAEL GEYER & SHEILA
FITZPATRICK (RED.)

Cambridge University Press 2009

Kan och bör man placera kommunism och nazism som ideologier och politiska regimer i en och samma historiska berättelse och därmed låta dem ge mening åt varandra, eller tillhör de radikalt skilda historiska sammanhang? Deklar Stalin och Hitler förstaplatsen bland det förra seklets mest monstruösa politiska gestalter, eller är en av dem mindre ond än den andre? Dessa provocerande frågor har behållit sin ideologiska, moraliska och politiska laddning alltsedan filosofen Hannah Arendts epokgörande analys av totalitarismens ursprung från 1951, men sedan 1990-talet har de rönt allt större vetenskaplig uppmärksamhet. Därmed har svarskvaliteten ökat, åtminstone i så måtto att förutsättningarna för den historiska jämförelsen blivit tydligare redovisade och systematiken i den ökat. Sedan Alan Bullock i början på 90-talet publicerade sin snävt individcenterade *Hitler and Stalin – Parallel Lives*, och nazismforskaren Ian Kershaw och Sovjethistorikern Moshe Lewin 1997 gav ut samlingsverket *Stalinism and Nazism: Dictatorships in Comparison*, både präglade av parallellhistorier mer än av reell komparation, har allt fler böcker skrivits med ambitionen att analysera huruvida den sovjetiska kommunismen och den tyska nazismen i djupare bemärkelse är delar av samma historia.

Förklaringarna till detta nya intresse är flera. En av de mera uppenbara är sovjetkommunismens bortgång 1991 och den västliga kommunismens försvagning sedan dess. Det har inneburit att det aprioriska motståndet mot att ställa vad som ofta beskrivits som en i grunden ond nationalsocialism

mot en i grunden god kommunism har minskat, om än långt ifrån försvunnet. Sovjetstatens fall lade också grunden till en arkivrevolution. Det är visserligen inte så att dörrarna till de ryska arkiven under Putin lämnas vidöppna, men under de senaste två decennierna har obalansen mellan tillgången på dokumentation om nazismen och om sovjetkommunismen radikalt minskat. Detta har förbättrat förutsättningarna för balanserade och symmetriska historiska jämförelser. Till detta kommer att förskjutningar i det vetenskapliga intresset från ytliga politiska fenomen till mera fundamentala ideologiska, kulturella, religiösa och sociala processer har givit ny inspiration åt det komparativa arbetet. En gammal och komprometterad totalitarismteori har fått nytt blod genom ett nyväckt intresse för politisk religion, eller för de totalitära systemens grundläggande dubbelhet. Å ena sidan var Sovjetunionen och Tyskland brutala och institutionaliserade terrorsamhällen, å andra sidan embryonala välfärdssamhällen. Att regimerna lyckades vinna stora människomassor för sin sak berodde således inte bara på att de förintade sina fiender, utan också på att de tillfredsställde många människors vardagliga behov och intressen.

En historisk jämförelse mellan kommunism och nazism måste rimligen ta fasta på flera analysdimensioner, och på hur dessa samspelar med och påverkar varandra: ideologier, na som sådana, de nationella och andra kulturer som de växte fram ur, den politik som parti och statsapparat förde, och eftervärldens erfarenheter och värderingar. I *Beyond Totalitarianism* är det företrädesvis aspekter av de två mittersta dimensionerna som analyseras, fördelade på fyra centrala komparativa teman: de politiska regimerna, massvåldet, samhällsutvecklingen och de ömsesidiga påverkningarna och beroendena. Det är ingen ny forskning som presenteras i den meningen att bidragsgivarna presenterar de sovjetkommunistiska

och nazistiska partistrukturerna eller propagandastrategierna utifrån sina egna analyser. Snarare handlar det om att utnyttja redan utförda empiriska studier genom att systematiskt ställa dem som rör likartade företeelser och ämnesområden mot varandra, för att på så sätt försöka utvinna nya kunskaper om likheter och skillnader mellan de båda systemen och regimerna. Som redaktören Michael Geyer påpekar i ett perspektivrikt inledningskapitel kan man också genom komparation lättare få syn på "vita fläckar" i kommunism- och nazismforskningen. Den förra kan uppenbart inspireras av nazismforskningens fokus på massvåldets förövare, offer och *bystanders*. I den senare har möjligen något att lära av Sovjetforskningens analyser av den kvasireligiösa ideologins betydelse för regimens mobilisering och legitimering.

Det är en bok som är rik på både empirisk kunskap och analytiska insikter om den historiska jämförelsens möjligheter och begränsningar. Ändå kvarstår vissa svagheter från de tidigare verken i samma genre. En sådan, som är särskilt framträdande i avsnittet om de politiska systemen, är att författarna redan från början så tydligt markerar skillnaderna i historisk utvecklingsgrad, med Ryssland/Sovjet som den "efterblivna" parten, att komparationen aldrig får en chans. Man kunde istället ha frågat hur dessa autokratiska, revolutionärt orienterade polisstater kunde utveckla så stora likheter i politisk praxis, trots att de historiska förutsättningarna var så olikartade. Att jämförelsen läses till Hitlers och Stalins regeringsperioder är också synd. Istället borde analysen på ett produktivt sätt ställa nazisternas tolvåriga regeringsperiod mot de drygt sju decennierna av sovjetkommunistiskt styre. Trots de båda regimernas allmänt destruktiva karaktär kan man fråga sig vari den kommunistiska överlevnadskraften eller anpassningsförmågan låg, den som nazisterna uppenbart saknade. Ett sådant perspektiv hade dock »

tingat författarna att på allvar involvera också Lenin och den leninistiska politiken i analysen, vilket de uppenbart inte önskat. Därmed kvarstår också rester av engammal, vetenskapligt ohållbar revisionistisk tendens att betrakta Stalins era som en avvikelse eller parentes i sovjetkommunismens historia.

Bokens mest intressanta avsnitt tar upp frågorna om hur de sovjetkommunistiska och nazistiska regimerna ömsesidigt såg på, påverkade och konkret mötte varandra. Det senare handlar förstås i hög grad om det förintande totala kriget mellan de två militariserade staterna som ägde rum i Östeuropa åren 1941–1945 i det som tyskarna kallade kriget på östfronten eller Operation Barbarossa, och som i Sovjetunionen snart fick namnet Stora fosterländska kriget. Med kriget som facit framstår också mellankrigstidens förhistoria i allt väsentligt som ett möte mellan två regimer som såg den "Andre" som den evige huvudfienden. För Hitlers del var det judebol-sjevismen som representerade ondskan, medan för Stalin den fascism som också nazismen inordnades i utgjorde hotet. Tilläggas kan att liberalismen var förhatlig för båda.

Om däremot perspektivet är ett annat än krigets, till exempel världsutställningen i Paris 1937, framstår relationen mel-

lan ideologierna och regimerna som en helt annan. Mitt emot varandra, på den väg som leder från Eiffeltornet till Marsfältet, låg Albert Speers tyska och Boris Jofans sovjetiska paviljong. Medan Speer var den som låg bakom Hitlers monumentplan att förvandla Berlin till Germania, var Jofan ansvarig för monumentalprojektet att bygga ett 470 meter högt sovjetpalats i centrala Moskva. Båda var pompöst nyklassicistiskt orienterade motståndare till modernismen. Båda såg den Andre som huvudmotståndare, och båda fick guldmedalj för sina skapelser. Deras symmetriskt liggande byggnader innehöll båda utställningar som visade de respektive ländernas exempellösa landvinningar i fråga om modernitet och civilisation. Vid ingången till den tyska paviljongen stod monumentalskulpturen *Vänskap och familj*, medan sovjetpaviljongen kröntes av den lika monumentala skulpturen *Arbetare och kolchoskvinnor*.

I övrigt dominerades byggnaderna av maktens symboler: den kejsarliga örnen med svastikan, och hammaren och skäran. Med detta Parisperspektiv framstår kriget 1941 som långt mindre självklart än den överenskommelse mellan Sovjetunionen och Tyskland från 1939 som brukar kallas Molotov-Ribbentroppakten.

Klas-Göran Karlsson

Huset Wittgensteins fall

THE HOUSE OF
WITTGENSTEIN
A FAMILY AT WAR
ALEXANDER WAUGH
Doubleday 2008

Klockan kvart i tio på kvällen den 2 maj 1904 kom den unge mannen in på en restaurang vid Brandenburgrasse i Berlin. Han föreföll vara i ett upprört sinness tillstånd. Han beställde något att äta och två glas mjölk. När han ätit bad han kyparen bära fram en flaska mineralvatten till pianisten med en önskan att få höra en populär och melankolisk melodi: "Verlassen, verlassen, verlassen bin ich". Medan tonerna vällde ut över matsalen tog den unge mannen upp ett litet paket ur fickan och hällde ut innehållet i ett av mjölkglasen, vilket han tömde. Paketet hade innehållit cyanid och verkan blev snabb. Inom ett par minuter var Rudolf ("Rudi") Wittgenstein död. Hans kropp skulle senare transporteras hem till Wien och begravas i tysthet. Fadern, Karl Wittgenstein, förbjöd allt omnämnande av den dödes namn i familjen.

Rudolf Wittgenstein var den förste av de fem bröderna Wittgenstein att begå självmord. Där fanns Hans som försvann under en båtutflykt. Där fanns Kurt som sköt sig i samband med slutstriderna under första världskriget. Kvar blev Paul, den berömda pianisten, och Ludwig, den ännu mer berömda filosofen. Dessutom fanns tre systrar som levde till vuxen ålder, Hermine, Helene och Margaret ("Gretl").

Det var ingen vanlig familj dessa åtta syskon tillhörde. Fadern var en av kejsardömet Österrike-Ungerns rikaste män med omfattande affärsintressen. Hans storartade residens vid Alleegasse i Wien där familjen bodde var ett centrum för konst och kultur. Vid de berömda musikaftnar som hölls där spelade förstklassiga virtuoser inför ett auditorium som

ibland innefattade Richard Strauss, Arnold Schönberg eller Gustav Mahler. De flesta av barnen var musikaliskt begåvade. Men ingen av bröderna hade begåvning eller intresse för affärer. Det var Karl Wittgensteins sorg när han dog 1913 att ingen arvinge fanns som kunde ta över hans industriimperium. En fläkt av huset Buddenbrook fanns kring huset Wittgenstein. Där fadern gjort pengar gjorde sönerna musik eller filosofi och visade begränsad livsduglighet.

Om den märkliga familjen Wittgenstein har nu utkommit en bok, Alexander Waugh's *The House of Wittgenstein. A Family at War*. Alexander Waugh är rättemannen att skriva den. Som sonson till Evelyn Waugh vet han något om begåvade och excentriska familjer. Tidigare har han skrivit en bok om sin egen släkt, *Fathers and Sons*. Något av farfaderns litterära talang har han också ärvt. Ett stänk av den sardoniska humorn hos författaren till *En handfull stoft* har han också haft behov av vid författandet av denna krönika över excentricitet, lysande talang och tragedi, självförvållad eller påtvingad. Ty huset Wittgenstein led inte bara av de sår det tillfogade sig självt utan också av att tvingas genomleva den mest traumatiska perioden i Österrikes historia.

Första världskriget blev en värre katastrof för Österrike än för någon annan inblandad stat. Hela kejsardömet rämades och föll i bitar till följd av nederlaget. De tre överlevande bröderna Wittgenstein såg från början pessimistiskt på sitt hemlands utsikter i kriget, men kämpade med tapperhet.

Kurt befann sig i USA när kriget började. Han hindrades från att komma hem av amerikanska neutralitetsbestämmelser. Till slut lyckades han likväl komma loss och gick omedelbart ut i kriget som officer, livligt påhejad av modern, Leopoldine som var mycket stolt över sina söner. Till slut begick Kurt självmord i frustration över att hans soldater inte längre lydde order i samband med slutnederlaget. Atminstone är detta

AXESS

Du följer väl Sveriges vassaste kultur- och samhällsblogg?

www.axess.se/blog

Ludwig Wittgenstein.

en av de versioner av sammanhanget som Waugh återger.

Paul kämpade på östfronten där han sårades så svårt att hans högra arm måste amputeras. I samma veva blev han tillfångatagen av ryssarna. Först efter svåra lidanden i rysk krigsfångenskap kunde han återvända hem. Med ofattbar envishet beslöt han att fortsätta den bana som pianist som han påbörjat i fredstid trots förlust av höger hand. Snart kunde han uppträda och hade framgång. Maurice Ravel skrev för hans räkning en konsert för vänster hand.

Den tredje brodern, Ludwig, som dessförinnan hade studerat matematisk logik för Bertrand Russell i Cambridge gick omedelbart ut i kriget som frivillig. Han visade tapperhet på gränsen till dödsförakt och dekorerades flera gånger. För Ludwig, som ständigt kvaldes av självmordstankar, utgjorde faran en sorts befrielse. Därtill kom en form av religiös omvändelse som förvånade både hans familj och Russell. Läsningen av Leo Tolstoj blev för Ludwig Wittgenstein en väg till evangelierna. Under kriget skrev han också sitt filosofiska verk, *Trac-*

tatus logico-philosophicus, som blev ett av 1900-talets mest inflytelserika.

Tractatus, som publicerades strax efter krigsslutet, förkunnade författaren att bara rent naturvetenskapliga utsagor är meningsfulla. Språkets enda funktion är att beskriva fakta, allt annat är nonsens. Detta var en extremt restriktiv åsikt om språkets möjligheter, en sorts filosofi för en hand. Ludwig Wittgenstein kom snart att tvivla på att uppfattningen i *Tractatus* verkligen var den rätta.

Han skulle ägna återstoden av sitt filosofiska liv åt att revidera den. Särskilt sedan han i slutet av tjugotalet återvänt till Cambridge, där han blev professor i filosofi, arbetade han intensivt med frågan om språket.

Ludwig Wittgenstein räknas till 1900-talets stora filosofiska genier. Han hade dock även andra talanger. Han var extremt musikalisk och bland sina vänner i Cambridge berömd för sin förmåga att tonsäkert kunna vissla långa stycken av Beethoven och annat. Han var också konstnärligt och arkitekto-

niskt intresserad. Tillsammans med en vän som var arkitekt ritade han ett hus i Wien åt sin syster Gretl. Det strama, underbart vackra huset vid Kundmannngasse inhyser numera ett bulgariskt kulturkonsulat. Eftersom residenset vid Allegasse revs på 1950-talet är det numera det främsta minnet över familjen Wittgenstein som finns kvar i Wien.

Året 1938 medförde en ny katastrof för Österrike och för huset Wittgenstein. Hitlers trupper marscherade in. Österrike anslöts till Tyskland och förvandlades till en tysk provins. Det var Hitlers revansch på Habsburgarna, vars mångnationella imperium han alltid avskytt. Wittgensteinarna fann plötsligt att de var parias. "Vi räknas som judar", konstaterade syskonen. De hade inte behövt bli förvånade. Tre av fyra far- och morföräldrar var judar. De lät sig inte nöja. Syskonen Wittgenstein lyckades köpa sig till arierstatus av de i sådana sammanhang vanligen omutliga nazistiska myndigheterna.

Ludwig, som nu blev britisk medborgare, behövde inte bekymra sig för egen del, men deltog i de segdragna förhandlingarna. Det som räddade familjen var den stora förmögenhet man hade utomlands, framför allt på schweiziska konton. Den schweiziska banksekretessen, detta bålverk för civilisationen, skyddade deras tillgångar från de nazistiska myndigheterna och möjliggjorde budgivning. Deras dyrköpta arierstatus räddade familjen Wittgenstein genom kriget. Men släktsagan var avslutad. Det som fanns kvar var spridda familjemedlemmar och ett berömt filosofiskt verk. Ludwig Wittgenstein efterlämnade vid sin död 1951 omfattande filosofiska manuskript som sedan dess har varit föremål för livlig diskussion. Dessutom lämnade Wittgensteinarna en legend, en legend om en överrikt begåvad, excentrisk familj som gick turbulent öden tillmötes. Alexander Waugh har skrivit en lysande krönika över dem.

Svante Nordin

Salvador Dalís renässans

**THE DALÍ RENAISSANCE
NEW PERSPECTIVES ON HIS
LIFE AND ART AFTER 1940**

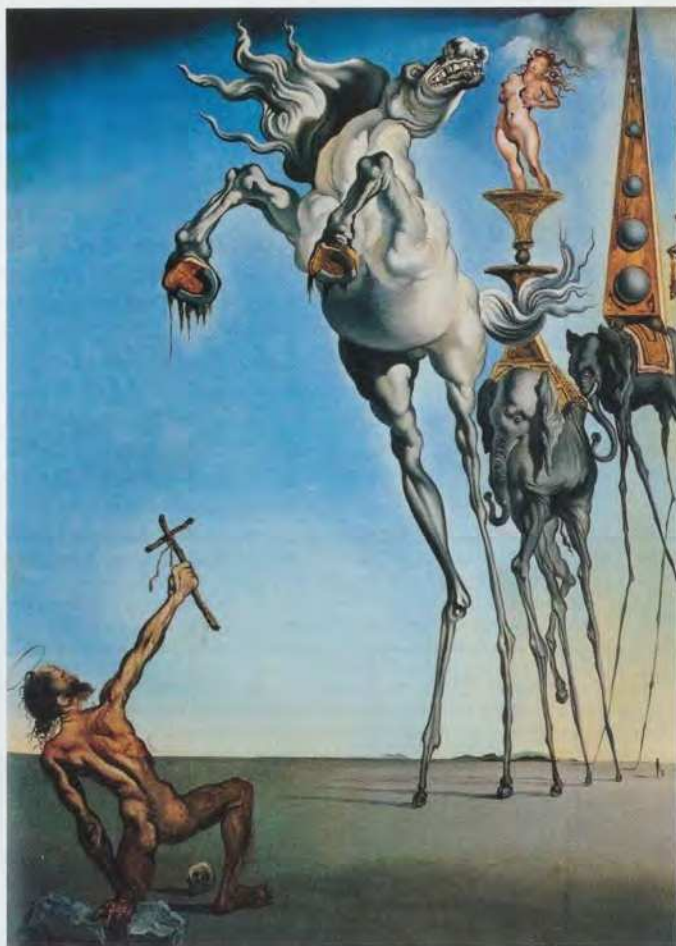
MICHAEL R. TAYLOR (RED.)

Yale University Press 2008

Under vintern visades Dalí-filmen *Little Ashes*, där Robert Pattinson gestaltar konstnären i unga år. Under produktion är nu två kommande storfilmer: *Dalí and I: The Surreal Story* med Al Pacino som en äldre Dalí och den brittiske regissören Simon Wests biopic *Dalí* med den spanske filmhjälten Antonio Banderas som affischnamn. Hur skall detta plötsligt nyväckta intresse förklaras?

Hundraårsminnet 2004 med sina retrospektiva utställningar, konferenser och forsknings-symposier har inte bara inneburit en magnifik påminnelse om Salvador Dalís verk, vars efterdyningar vi nu ser. Det har även avtäckt en okänd sida av detta kontroversiella geni, en sida som han själv värderade mycket högre, nämligen efterkrigstidens konstnärliga produktion – tre decenniers nitiskt nyskapande i klassicistisk och mysticistisk riktning under inflytande av den moderna fysiken. I floden av nya böcker om Dalí finns vetenskapliga arbeten som kastar ett helt nytt ljus över just denna sida, bland dem *The Dalí Renaissance*, redigerad av Michael R. Taylor, intendent vid Philadelphia Museum of Art och författare till ett av de intressantaste bidragen. Samlingsvolymen innehåller initierade uppsatser från en kongress hållen i Pennsylvania där även Amanda Lear och några andra intima vänner deltog.

Den intressantaste dokumentationen rör relationen till surrealismen och surrealisterna men i ännu högre grad striden med Picasso och modernismen. Den nu aktuella filmtiteln *Dalí och jag* är allusionsrik, alldeles särskilt mot bakgrund av konstnärens notoriska Madrid-föreläsning 1951, "Picasso y yo" ("Picasso och jag"), som sedd i >>

S:t Antoinnes frestelser i gestaltning av Salvador Dalí respektive Salvator Rosa (1615-1673).

ett längre tidsperspektiv alltmär framstår som en central text. I några av bokens huvudsekvenser blyttbelyses betydelseladdade timmar i konstnärens liv, och detta novemberframträdande vid Teatro Maria Guerrero i samband med den spanskamerikanska konstbiennalen är ett exempel.

I Madrid, där Dalí i Picassos frånvaro triumfatoriskt presenterade trettio två verk i religiös och traditionalistisk stil i front mot samtidskonsten, förklarade han att modernismen varit en "katastrof", men hyllade Picassos geni som han i ett längre perspektiv såg som en lysande bärare av ett mäktigt spanskt kulturarv. Denna novemberkväll i Madrid 1951 var det inte så många som insåg vad som låg bakom dessa ord. Men de verk han utställde visade att hans konstinriktning tvärt ändrats i klassicistisk och realistisk riktning. Där fanns *Johannes av Korsets vision av den korsfäste Kristus* (1951), *Madonnan i Port Lligat* från 1950, och *Leda Atomica* (1947-49), lika mycket inspi-

rerad av Leonardo som av modern atomfysik.

Bakgrunden var två livsavgörande upplevelser. I samband med sitt korta möte med surrealisternas lärofader Sigmund Freud i London 19 juli 1938, som han länge sökt förgäves och gränslöst beundrat, förstummades han av en kommentar som förändrade allt. Freud hade sagt att man i de gamla mästarnas verk lockas att söka de omedvetna elementen medan man hos surrealisterna främst ser det medvetna. Dalís slutsats var som följer: surrealismens gestaltande av det omedvetna var ett kapitalt misslyckande! Surrealismen var intellektuell och konceptuell. Han hade alltså varit inne på fel spår! För att nå djupare i sitt konstnärliga uttryck föresatte han sig därför att börja skapa som de gamla mästarna gjort. Hans program för resten av livet blev således: att bli "un classique", en klassiker! Leonardo, Rafael, Vermeer blir föremål för hans ingående studier och kommer att avsätta mäkti-

ga avtryck i långa serier av målningar som står i dialog med renässansens och barockens mästare. Målet för senare decenniers gränslösa mångfrestare med otaliga projekt och designområden var att bli en sann renässansmänniska.

Den andra upplevelsen inträffade natten till den 19 juni 1950. Han beskrev den själv som en kosmisk dröm. I lysande färger framträdde en triangulär bild som var universums mitt, materiens yttersta enhet och översinnliga ursprung på subatomär nivå, och han blir varse Herren Jesus Kristus. Kristus på korset! Dalís nya förebild blir den spanske 1500-talsmystikern San Juan de la Cruz och dennes visioner, och han författar ett nytt konstmanifest, fjärran alla tidigare programförklaringar: *Manifeste Mystique* (1951), vars himmel är gudomlig extas och dess helvete samtidsens blasfemiska estetik. Hans personlige vägledare blir en karmelitisk pater, Bruno de Jésus-Marie, som undervisar honom och en dag har med sig den Kristusteckning 1500-tals-

helgonets självefterlämnat. Till sammans bestiger de i andan om berget Carmel.

Dalís ambition står nu klar: att bli en i raden av spanska mystiker. Och liksom hos så många av dem, blir identifikationen med Kristus och dennes lidande total. Nu blir några av hans mest arbetskrävande målningar till, nämligen just de som väckte uppseende på Madridutställningen samma år: *Johannes av Korsets Kristus*, svävande över Dalís vik i Port Lligat vid Cadaque (olja på duk, 116 x 205 cm), Kristi lekamen delvis modellerad efter otaliga nakenbilder på konstnären själv, tagna av grannfotografen Melitó Casals.

Under sin nya mysticistiska fas talade han inte längre om ungdomsårens "paranoisk-kritiska metod" utan om en "nukleär mystik", och anledningen var enkel. Den teoretiska fysiken, och särskilt kvantmekanikens upplösning av tid, rum och kausalitet blir för Dalí inbegreppet av skapelsens mysterium och anammades som en be-

kräftelse eller ett evangelium av en troende tvivlare som hela sitt liv sökt ett fäste i något undflyende och övervärldsligt och försökt nå det i drömbilder.

Med renässansens och fysikens genier i ryggen har han också på ett suveränt sätt gjort sig onåbar för efemära konstkritiker och avundsjuka konkurrenter. Med sin nyvunna fysiska och metafysiska uppbackning var han fri att sönderdelade de största klassiska mästerverken på atomär nivå, såsom "örat av antimateria" i hans svar på Rafael *Sixtinska Madonnen* (1958). När detta och andra verk ur hans sena period förevisades på den internationella surrealistutställningen vid D'Arcy Galleries i New York 1960-61, uppväcktes ett ramaskri från surrealisternas kretsar, och invektiven och beskyllningarna haglade i smådeskrifter såsom pamfletten *We don't EAT it that way* (1960).

Men denna kritik var ett senkommet hämndförsök. I *Les Coucous du viol art moderne* 1956 (utgiven på engelska 1957 med titeln *The Cuckolds of Antiquated Modern Art*) hade driftskuckun Dalí med svällande tuppkam och svidande humor dömt ut hela den moderna konsten som antikverad, och i svepande ordalag beskrivit en process av konstnärligt förfall som han härlett ända tillbaka till senantiken.

Dalís trumfkort och historiska triumf är lätt att se. Nästan exakt samtidigt som han utesluts ur surrealisternas krets och begäbbas av de radikala modernisterna så har han lämnat båda bakom sig i nya projekt där antagonisterna framstår som förlagade för att inte säga omoderna. Nu rör han sig i laboratorier och fysikpristagares kretsar. *Scientific American* är hans kvällslektyr. De nya realisterna såväl som popkonstnärerna blir hans vänner och anhängare (Willem de Kooning, Roy Lichtenstein), beundraren Andy Warhol och andra objektfixerade avantgardister i hans ständigt växande *entourage* blir efterföljare och kopierar hans stil. Men det är en annan historia, som även den berättas i *The Dalí Renaissance*.

Anders Hallengren

Tveksam glorifiering av FN-man

HAN SOM BRANN
FÖR VÄRLDEN

FREDSMÄKLAREN

SERGIO VIEIRA DE MELLO

SAMANTHA POWER

ÖVERSÄTTNING: THOMAS

ENGSTRÖM

Albert Bonniers förlag 2009

Den 19 augusti 2003 körde en självmordsbombare en lastbil fylld med sprängmedel in i Canal Hotel, FN:s högkvarter i Bagdad. I självmordsattentatet, som också kallas för "FN:s 11 september", dog 22 människor. En av dem var den brasilianske toppdiplomaten Sergio Vieira de Mello, FN:s särskilde sändebud i Irak. Räddningsinsatserna efter bombdådet var otillräckliga och kaotiska. Ansvarsfördelningen mellan de amerikanska styrkorna och FN var, minst sagt, oklar. Sergio Vieira de Mello dog en plågsam död fastkilad under cement och nedrasade järnbalkar, medan de amerikanska soldaterna var upptagna med att säkra spår efter attentatsmännen. "Han dog under Canal Hotels rasmassor - begravd under själva förenta nationernas tyngd", som den lätt teatraliska slutmeningen lyder i Samantha Powers biografi över de Mello, som nu har kommit på svenska i utmärkt översättning av Thomas Engström.

Samantha Power är Anna Lindh-professor vid Harvard och har tidigare bland annat skrivit den Pulitzerbelönade boken *A Problem from Hell. America and the Age of Genocide*. Hon är en initierad och skarp iakttagare som inte drar sig för att föra en egen agenda. Hon bidrog för övrigt till att utveckla Barack Obamas utrikes- och säkerhetspolitiska plattform, men var tvungen att lämna sin post som rådgivare efter att ha kallat Obamas rival till presidentposten Hillary Clinton för ett "monster".

Powers nya bok är dubbelbottnad i mer än en bemär-

kelse. Hon tecknar på bokens drygt 600 faktsäckade sidor ett porträtt av Sergio Vieira de Mello, men det är också en beskrivning av FN-systemets tillkortakommanden och framgångar under de senaste tre decennierna. Hon slår fast vilka slutsatser de Mello drog av sina många år i FN, men frågan är om det är hans eller Samantha Powers vision som läsarna får ta del av. Jag är böjd att tro det sistnämnda alternativet. Power har en mycket välvillig inställning till den stilige Vieira de Mello, som hon lärde känna i mitten av 1990-talet när han arbetade för FN-missionen Unprofor i det forna Jugoslavien. Hennes glorifiering av de Mello är emellanåt svår att förstå.

Ikören av hjälteförklaringar när boken kom ut förra året, var det faktiskt uppfriskande att ta del av Stephen Robinsons bitska kommentar i brittiska *Daily Telegraph*: "Vieira de Mello was wrong on almost eve-

Att FN:s fredsbevarande trupper ska vara neutrala kan också få förödande konsekvenser.

ry issue. He was a crisis junkie hopping from genocide to civil war, and from girl to girl."

Kosmopoliten Sergio Vieira de Mello ägnade trettiofyra år av sitt liv åt FN. Han arbetade i krishärddar i de flesta kontinenter och klättrade målmedvetet upp för FN:s karriärstege, en vandring som utöver sakkunskaper inte sällan också kräver inställsamhet, vassa armbågar och goda kontakter. Hans insatser för flyktingar i Kambodja ledde till att han blev FN:s högste representant i det krigsdrabbade Sarajevo och senare fick ansvar för FN-insatserna i Kosovo och Östtimor. När han omkom i Bagdad

stod han på toppen av sin karriär. Han var tjänstledig från sin post som FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter och han ansågs av många vara den främsta kandidaten till att ta över som FN:s generalsekreterare, en post han varit inriktad på hela livet. Han hade också efter många års kringflackande liv, och lösa förhållanden, skilt sig från sin fru och förlovat sig med en yngre argentinsk kvinna, som också blev stationerad i Bagdad. De planerade en framtid tillsammans.

Det är intressant att ta del av Powers detaljrika skildringar av de Mellos arbete på fältet, ett ofta lika farligt som komplicerat uppdrag. Många gånger visade han stort personligt mod och tycktes hysa en passionerad tro på diplomatin. Boken ger en nyttig inblick i komplexiteten i fredsbevarande och humanitära operationer. Utan reellt stöd från stormakterna är FN:s insatser i princip dömda att misslyckas. Folkmordet i Rwanda 1994 är ett plågsamt exempel på det.

I boken finns också många exempel på det som Vieira de Mello själv kallade "den humanitära rävsaxen": hjälpsändningarna ska fram till vilket pris som helst, även om det bidrar till att föda förövrare. I efterdyningarna av folkmordet i Rwanda bidrog den humanitära hjälpen till att bygga upp hutumilisen, och i Afghanistan höll FN:s hjälpsändningar talibanerna under armarna.

Att FN:s fredsbevarande trupper ska vara neutrala kan också få förödande konsekvenser. Massakern i Srebrenica i forna Jugoslavien är ett talande exempel. Sergio Vieira de Mello fick inte för inte öknamnet "Serbio". Han motsatte sig Natos bombningar, och tonade ned serbernas övergrepp. Den historiska domen föll hårt över den hållning som Vieira de Mello reservationslöst ställt sig bakom. En FN-rapport från år 2000 konstaterade att när en av parterna i en konflikt ständigt angriper civilbefolkningen kan FN:s "fortsatta likabehandling" av alla sidor "i bästa fall resultera i bristande effekt- »

vitet och i värsta fall vara liktydigt med att man förvandlas till onskans medhjälpare". De så kallade skyddade zonerna, som de Mello värnade om, bidrog till att de som litade på att FN-flaggan stod för internationella utfästelser om beskydd offerades. Det framtvängde återvändandet av rwandiska flyktingar från Tanzania är en annan plump i protokollet för de Vieira och för FN:s flyktingorganisation UNHCR.

Efter dessa dyrköpta erfarenheter kommer Sergio Vieira de Mello, enligt Samantha Power, fram till att det ibland krävs militär styrka för att kunna mäkla eller bevara fred. Han gör en resa från idealism till pragmatism. Power radar upp ett antal andra lär-

domar som hon menar de Mello drog och som, om regeringar och medborgare tog dem till sig, skulle kunna skapa en bättre värld. Bland dessa kan nämnas insikten att mänsklig värdighet är en grundpelare för lag och ordning, och att legitimitet hänger samman med kompetens. Samantha Power citerar ett brev de Mello skrev när han var i Kosovo: "FN kan inte räkna med att betraktas som legitimt av lokalbefolkningen ifråga bara för att ett dokument har skapats i någon fjärran belägen säkerhetsrådschammar. Vi måste visa på vilket sätt vi är till nytta för folk på gatan och vi måste visa det snabbt." Svårigheterna med att lyckas med det framkommer tydligt i denna tankeväckande och initierade bok.

Pernilla Ståhl

Orealistiskt om Obama

De orimliga förväntningarna på en amerikansk president är ett allvarligt problem. Livet i Vita huset är en bubbla; risken att tappa fotfästet är stor.

THE CULT OF THE PRESIDENCY AMERICA'S DANGEROUS DEVOTION TO EXECUTIVE POWER

GENE HEALY

Cato Institute 2008

Det är inte alldeles enkelt att vara amerikansk president. Förväntningarna har stigit exponentiellt de senaste hundra åren och maktbefogenheterna med dem.

Presidenten förväntas skapa välstånd, ta hand om dem som har det svårt och ge människor ett gemensamt mål, han ska leda lagstiftningen, vara folkets röst och *Supreme Warlord of the Earth*.

Republikanen Mike Huckabee motiverade sin kandidatur till presidentämbetet med att "Amerika behöver positivt, optimistiskt ledarskap för att få det här landet på rätt köl, för att återuppväcka den nationella själen". Han var inte ensam om den pompösa retoriken. George W Bush talade på sin tid om att "befria världen från ondska". Barack Obama, Hillary Clinton och John McCain slog alla an en liknande ton.

"Ingår verkligen en väckelse av den nationella själen i presidentens arbetsbeskrivning", frågar Gene Healy i *The Cult of the Presidency*. "Och om det gör det, vad ingår då inte?"

Gene Healy är verksam vid den marknadsliberala tanke-smedjan Cato Institute. *The Cult of the Presidency* är en utomordentligt tankeväckande betraktelse över amerikanernas

osunda romans med sin överbefälhavare.

"Det kan verka egendomligt", noterar han, "att den amerikanska politiska kulturen, som så ofta hålls för sin cynism, drabbats av denna romantisering av presidentämbetet." Faktum är att förtroendet för presidenten har minskat systematiskt efter Vietnam och Watergate, men det hindrar inte väljarna från att vilja ge honom mer makt. Fler än någonsin är öppna för tanken på att presidenten kan vara en skurk eller clown, men de förväntar sig ändå att han ska hela de sjuka och skydda dem mot orkaner och globala väderförändringar.

De övermänskliga förväntningarna är ett allvarligt problem. Ingen kan åstadkomma allt som en amerikansk president förväntas göra. Men om väljarna kommer att utvärdera honom efter förmågan att styra ekonomin, rätta till allt som är fel och befria världen från ondska, så kommer han att göra anspråk på tillräckliga befogenheter för att lyckas. Med stort ansvar kommer stor makt, för att travestera en annan superhjälte.

I alla rankningar är det krigs-presidenterna, de som i högst utsträckning expanderat ämbetets makt, som betraktas som de allra främsta. Det ska vara en Woodrow Wilson, Franklin Roosevelt eller Harry Truman, män som hade stora drömmar och inte lät den konstitutionella maktindelningen stå i vägen.

Den 19 augusti 2003 körde en självmordsbombare en lastbil fylld med sprängmedel in i Canal Hotel, FN:s högkvarter i Bagdad.

FOTO: MANISH SWARUP/SCANPIX

Detta kejsrerliga president-ämbete är något relativt nytt. Den roll som konstruerades i slutet av 1700-talet var betydligt blygsammare. Presidenten skulle leda försvaret av landet när det attackerades, kontrollera att kongressen inte bröt mot konstitutionen och se till att lagarna verkställdes. Konstitutionsfäderna insåg att både kongressen och presidenten kommer att försöka rycka åt sig så mycket makt som möjligt och konstruerade därför ett maktindelningssystem som balanserar båda sidors maktambitioner mot varandra och mot Högsta domstolen.

Presidenten skulle exempelvis "inte ha ett ens av andlig jurisdiktion", han kunde inte förklara krig och förväntades inte vara den drivande kraften i inrikespolitiken. George Washington tyckte att det var viktigt med ett nationellt universitet och ett federalt system av kanaler, men när han gjort sin ståndpunkt tydlig gjorde han inte mer åt saken; att stifta lag var ju kongressens sak och han ville inte "gå över deras huvuden" och tala direkt till folket.

För att inte missbruka den tribun som stod till hans förfogande höll de första presidenterna, från George Washington till Andrew Jackson, i genomsnitt bara tre tal om året. Bill Clinton höll 600 under sitt första år. I 112 år var State of the Union en skriftlig redogörelse från den verkställande makten till den lagstiftande, efter att Jefferson tyckt att ett tal gav intryck av att presidenten sade åt kongressen hur de skulle agera. Det var först Woodrow Wilson som återgick till att tala inför kongressens båda kamrar. Så småningom kom Harry Truman att se till att talet sändes direkt i teve, och Lyndon Johnson flyttade det till bästa sändningstid.

Under lång tid var presidentämbetet en relativt modest institution. Under större delen av 1800-talet var presidenten en relativt anonym person; få kan i dag redogöra för vad Arthur, Grant, Cleveland eller McKinley åstadkom. Inte desto mindre, konstaterar Healy, var det

under denna serie av "nobody presidents" som USA passerade Storbritannien i välstånd och inflytande.

Den kanske mest intressanta rollförskjutningen är hur lagstiftningen glidit över till den verkställande makten. Under de första hundra åren utfärdades det sammanlagt ungefär 300 dekret, *executive orders*. Franklin Roosevelt utfärdade 3 723.

En av dem internerade 110 000 oskyldiga amerikaner av japanskt ursprung under andra världskriget. Samtidigt ökade andelen dekret som var direkt policyrelaterade. Plötsligt kunde presidenten stifta lag efter eget huvud. "Konstitutionen är gjord för folket och inte folket för konstitutionen", fnyste Theodore Roosevelt till en partikamrat i kongressen som ifrågasatte hans beslut att stoppa en gruvarbetarstrejk genom att låta armén ta över gruvorna.

Världskrigen, depressionen och en serie makthungriga presidenter kom så småningom att alltmer undergräva den konstitutionella maktkonstruktionen. I mitten av 1900-talet hade det gått så långt att historiker börjar tala om Den andra amerikanska republiken.

Nu var det upp till presidenten att initiera lagar, styra ekonomin och efter eget huvud invadera andra länder. När Koreakriget bröt ut 1950 vägrade Truman att låta kongressen rösta om truppinsatsen. När Richard Nixon lät bomba det neutrala Kambodja i 14 månader informerade han inte ens kongressen. Bill Clinton bombade Sudan och Afghanistan några dagar efter att han erkänt affären med Monica Lewinsky. Sedan bombade han Irak kvällen innan han skulle ställas inför riks-rätt.

George W Bush är förstås inget undantag. Efter terrorattackerna 11 september 2001 har han tagit sig rätten att starta krig, avlyssna oskyldiga och fängsla amerikanska medborgare på obestämd tid utan rättegång. >>

FOTO: REVIEWS/IBL/BL/DBYRÄ

Vita huset har konstruerat en ny legal underbyggnad, en modern variant på Nixons "om presidenten gör det så kan det inte vara olagligt". Huvudarkitekt är John Yoo. När han fick frågan om det finns några gränser för vad presidenten får göra – får han till exempel tortera oskyldiga anhängare till terrorismistänkta? – så svarade Yoo att "det beror på varför presidenten känner att han behöver göra något sådant". Bush själv hänvisade till att det finns tydliga gränser, men att han kan flytta dem när han vill.

Det förefaller inte helt robust. Gene Healy konstaterar torrt att "lita på ledaren" inte var vad James Madison hade i åtanke.

Healy resonerar också kring valsystelet och de karaktärsdrag som gynnas av det maratont av tiggarsamtal, medial granskning och uppenbart orimliga vallöften som valkampanjerna utvecklats till. Systemet är riggat för att belöna bottenlös äregirighet och moralisk flexibilitet, och när en av kandidaterna till sist står som segrare förstärks de dåliga karaktärsdragen ytterligare.

John Reedy, som var rådgivare till Lyndon Johnson, beskriver livet i Vita huset som ett kungligt hov där allting är konstruerat för att tillgodose en mans önskemål. Han omges av "stora, inställsamma grupper som ger honom en illusion av mänsklig kontakt, när de egentligen bara fungerar som ekokammare för hans egna tankar".

Presidenten lever i en bubbla av betjänter, vakter, ja-sägare och grindvakter som noggrant kontrollerar hans kontakt med omvärlden – och marinsoldaten med kärnvapenkoderna. När han reser någonstans följer bubblan med honom. Hans privilegier kan få den mest modesta person att känna sig som en gud. Inte undra på, då, om han tappar fotfästet.

Om vi inte kan hitta sätt att välja mindre äregiriga personer eller hindra dem från att helt rappa perspektiv på tillvaron, konstaterar Healy, är det ännu viktigare att begränsa ämbetets makt.

Kristian Karlsson

Nytt ljus över konstitutionens fader

JAMES MADISON AND THE SPIRIT OF REPUBLICAN SELF-GOVERNMENT

COLLEEN A. SHEEHAN

Cambridge University Press 2009

James Madison är den ende av den amerikanska federationens grundare som omtalas som "konstitutionens fader". Han vann brett gehör vid författningskonventet i Philadelphia 1787, och genom *The Federalist* bidrog han till att författningen godkändes av de tretton staterna. Ändå är han en gåtfull figur, forskarna tvistar om hur han tänkte.

The Federalist var Madisons och Alexander Hamiltons gemensamma projekt, men när Hamilton blev Amerikas förste finansminister blev Madison hans skarpaste opponent i kongressen. Genom dem utkristalliserades en partimotsättning som präglade Amerikas politiska liv i generationer. I det första skedet ledde Hamilton federalisterna, Madison republikanerna. Konflikten var filosofisk, konstitutionell, utrikespolitisk och ekonomisk. Hamiltons politik för att konsolidera unionen låg i linje med hans insats vid konventet och i *The Federalist*, medan Madisons hållning ansattes svårklarad. En ny bok av statsvetaren Colleen A. Sheehan, *James Madison and the Spirit of Republican Self-Government*, gör det lättare att förstå Amerikas skarpsinnigaste politiska filosof.

Unionen behövde reformera det finansiella systemet. Hamilton drev fram beslut om en nationell bank och en permanentning av den offentliga skulden från befrielsekriget, båda delarna för att öka likviditeten och expandera handel och industri. Madison ansåg att banken var oförenlig med konstitutionen och att Hamiltons politik skapade en anda av spekulation. Den permanenta statsskulden skulle göda en penningaristokrati, i strid mot klassiska re-

publikanska ideal. Misstro mot banker och kamp mot spekulation och korruption i finansvärlden blev en tradition i folkliga reformrörelser i Amerika.

Den ledande federalisten vid sidan av Hamilton var John Adams, USA:s andre president. Båda beundrade Englands statsskick, där makten var uppdelad mellan kungen, överhuset och underhuset. De inspirerades av Montesquieus maktodelningslära och ansåg att folkets inflytande måste begränsas och balanseras genom organ liknande monarkin och överhuset. Adams ville att presidenten skulle tilltalas med orden *your Majesty*, Hamilton föreslog att senatorerna skulle väljas på livstid. Unionen borde styras av den sociala eliten. I kriget mellan England och Frankrike efter franska revolutionen sympatiserade federalisterna med engelsmännen, och trots all bitterhet efter befrielsekriget ville de ha starka förbindelser med engelska handels-, sjöfarts- och industriintressen; de fruktade inte fortsatt kolonialt beroende.

Om allt detta tänkte Madison annorlunda. Men det överordnade målet var gemensamt, en lagenlig, stabil politisk ordning, där medborgarnas rättigheter skyddas även mot en folkmajoritet. Madison skrev i brev 10 i *The Federalist* att den moderna lagstiftningens främsta uppgift är att reglera och kontrollera särintressenas våldsamhet, *the violence of faction*, och att den mest bestående källan till sociala motsättningar är en ojämn egendomsfördelning. Maktindelningen i den nya författningen skulle hindra en samlad mobilisering av de egendomslösa mot de förmögna. Så långt var han ense med federalisterna.

Men han trodde inte att ensådan mekanisk anordning enligt Montesquieus recept i sig skulle garantera ett fritt samhällsskick. Den gängse uppfattningen ända sedan Aristoteles var att medborgerligt självstyre är möjligt bara i en liten stat, där människor har nära kontakt och lätt kan överblicka gemensamma angelägenheter. Ett impe-

rium kan ha en hög civilisation men inte folkstyre. Men Madison ansåg att folket är den enda källan till auktoritet och att Amerika måste vara en fri och genuin republik, inte en korsning mellan olika statsskick. Statsmakten måste "hämta sin styrka från samhällets vilja", inte från en styrande elit.

Han blev enligt Sheehan den förste politiske tänkaren med en vision av ett republikanskt imperium, ett lagenligt självstyre med en befolkning utspridd över en kontinent. Genom goda kommunikationer och tidningar med en bred läsekrets borde en sådan nation kunna vara en gemenskap, *a community*, stark nog att bära upp republikanska institutioner. Som federation kunde Förnta staterna vara både en fri republik och ett växande imperium, inte ett militariserat, diktatoriskt centrum i ett system av kolonier och lydriken, som en gång Rom.

Det räckte alltså inte att statsorganen reglerade och balanserade *the factions*. Madison knöt an till en diskussion i Frankrike sedan 1770-talet om den allmänna opinionen som en självständig politisk makt. Män som Turgot, Necker och Condorcet trodde att förnuftet i en tid av intellektuell frihet skulle genomsyra tänkesätten och frambringa någonting bättre än fördomar, passioner och själviska intressen. Republikanism enligt Madison handlade alltså inte främst om *checks and balances* i konstitutionen utan om fostran, moralisk och intellektuell utveckling och mobilisering av en ansvarsfull allmän opinion som "samhällets vilja". Maktens beroende av folket var för honom det mest centrala i en republik.

Hamilton delade inte Madisons optimism, han ansåg att författningen måste utgå ifrån att medborgaren är en kanalle (*knave*). Med egenintresset som grund skulle medborgaren förmas att "samarbeta för det allmänna bästa, trots hans omätliga snikenhet och äregirighet". Att utveckla handeln och industrin var för Hamilton sättet att göra landet politiskt stabilt, det

skulle öka välståndet och minska risken att ett enda särintresse blev dominerande.

Forskarna har i allmänhet tillskrivit Madison "visionen av en modern kommersiell republik bestående av diversifierade och rivaliserande intressen, pådrivna av människors medfödda förvärvsbegär", skriver Sheehan, men detta är en miss-tolkning. Hans republikanism syftade längre än till intressegruppsbalans.

Tron att en opinion för genuina allmänintressen kan bli en styrande makt i ett modernt storskaligt samhälle har levt vidare i amerikansk politisk filosofi men också av många avfärdats som en idealistisk utopi. Under 1920-talet, då Hamiltons

anda härskade och Madisons farhågor om penningararistokrati och jakt på spekulationsvinster besannades, ville John Dewey visa att *a great society* skulle kunna bli *a great community*, där statsmakten är ett instrument för en "inkluderande, i broderskap förenad public". Dewey räknas som den moderna amerikanska liberalismens filosof. Det motsatta tänkandet uttryckte statsvetaren Harold D. Lasswell i boken *Politics: Who gets What, When, How* (1935); politik är en kamp om fördelar.

Från senare delen av 1790-talet var den karismatiske Thomas Jefferson, inte Madison, republikanernas ledare. Båda var påverkade av de fran-

ska fysiokraterna, som ansåg att jordbruket är samhällets ryggrad. Bönder värderar friheten högt och är vana att styra sig själva, därmed är de också immuna mot korrupktion och spekulationsintressen. Jefferson skrev 1784: "De som arbetar med jorden är Guds utvalda folk, om han någonsin haft ett sådant, deras bröst har han gjort till sitt särskilda förvar för verklig och genuin dygd. [De är] inte beroende av kunders nycker."

Han ville inte ha fabriker i Amerika. "Snickare, murare, smeder behövs i hushållen: men låt verkstäderna för tillverkning av varor bli kvar i Europa. Det är bättre att transportera livsmedel och materi-

al till arbetarna där än att föra dessa hit, med deras uppförande och principer."

Jefferson och Madison var förmögna jordägare i Virginia. Deras sammankoppling av jordbruk, frihetskärlek och samhälleliga dygder och deras misstänksamhet mot banker och industri gjorde deras republikanism bakåtblickande och antimodern. Men som presidenter efter varandra 1801-17 var de ekonomiska liberaler, i praktiken bejakade de ekonomisk modernisering. Av dem lärde sig medborgarna att tänka enligt klassiskt republikanska ideal och att handla enligt kapitalistisk lyckofilosofi.

Sheehans bok är ett stycke briljant idéhistoria.

Svante Nycander

Debatten som Europa skyr

REFLECTIONS ON THE
REVOLUTION IN EUROPE
IMMIGRATION, ISLAM AND
THE WEST

CHRISTOPHER CALDWELL
Doubleday 2009

Utgör den muslimska befolkningen i Europa ett problem? Och om så är fallet, varför?

Den amerikanske journalisten, bland annat kolumnist i Financial Times, Christopher Caldwell problematiserar frågeställningen i *Reflections on the revolution in Europe*.

Titeln alluderar förstås på Edmund Burkes pamflett om den franska revolutionen. Caldwell är likt Burke en konservativ som med skepsis ser på en utveckling som gått riktigt illa. Inställningen att Europas civilisation står utmanad har de också gemensamt.

Men vad Caldwell skriver, till skillnad från Burke, är inte originellt. Flera har granskat terrängen före honom: kulturella och sociala skillnader som utvecklats till polarisering, utanförskap och militant sektarism.

Styrkan i Caldwell's bok är syn-tesen och den drivna stilen. Budskapet, det politisk och moralisk relativism givit upphov till en konflikt mellan de normer och principer som kännetecknat Europa sedan upplysningstiden och en växande islamism, förs fram balanserat och övertygande.

Christopher Caldwell är varken främlingsfientlig eller rasist. Han är tvärtom för invandring.

Men han är också stark anhängare av assimilering. Som amerikan ser han med djup oro på medborgarskapets försvagning hos Europas muslimer: inställningen att man först är muslim, därefter britt eller tysk.

Massimmigrationen, som varit så central för de europeiska välfärdsstaternas uppkomst, har skett till ett pris som blir allt högre att betala: framväxten av parallella samhällen. Men den politiska och kulturella eliten, skriver Caldwell, är ovillig att öppet debattera den muslimska immigrationen. Av rädsla att framstå som islamofobisk eller av omsorg om den personliga säkerheten? Båda alternativen är lika illa och riskerar att försvaga Europa.

Mats Wiklund

Konspirationer som världsbild

THE ROUGH GUIDE TO
CONSPIRACY THEORIES
Rough Guides Limited 2008

Ien kaotisk värld där detaljinformation lagras och tillhandahålls på ett helt unikt sätt och där vi kan dokumentera varenda millimeter av verkligheten med exempelvis privata och offentliga digitalkameror, är givetvis jordmånen ypperlig för dem som är lagda åt att leta efter intrikata mönster i gigantiska informationsmängder. I vår informationsbelamrade värld är det därför *all time high* för konspirationsteoretiker.

Och media hakar på: I Sverige har TV4 godtroget berett utrymme åt dem som kritiserar den officiella versionen av 9/11. Som alltid i dylika sammanhang undviks nogsamt frågan om hur det då egentligen skulle ha gått till. Istället låter man den ena "experten" efter den andra berätta hur skyskrapor vanligtvis reagerar när flygplan kör in i dem, eller hur konstigt det är att alla myndighetspersoner inte uppträder fullkomligt logiskt, samlat och behärskat i en

krissituation. Och så finns det ju alltid någon stackars tjänsteman som inte befann sig där han uppgett sig vara. Vadan denna lögn? Vad är det egentligen man vill dölja?

Vi känner igen det från Palme-mordet, där SVT med licenspengar bekostade den ena till journalist förklädda rättshaveristiska privatspanaren efter den andra. Men ifråga om 9/11 är det svårare att le överseende åt galenpannorna. I Sverige har exempelvis vänsterpartistiska riksdagsmän skrivit på listor med krav om att "sanningen" ska fram - till synes lyckligt ovetande om att det i Sverige är samma människor som driver denna fråga som publicerar böcker om att Förintelsen är en skapelse av det judiska folket, i syfte att i rollen som martyrer tillskansa sig politiska fördelar - exempelvis ett helt land.

För den som vill orientera sig i nutidens djungel av konspirationsteorier, rekommenderas James McConnachie och Robin Tjudes utökade version av *The Rough Guide to Conspiracy Theories*. Den ger en bra överblick över ett sätt att tänka som inte minst som en konsekvens av den radikala islamismens utbredning har fått fäste i etablerade medier.

Johan Lundberg

Timeo Danaos et dona ferentes*** vill man instämma med Vergilius när nu ytterligare en undersökning propagerar för hälsosam "Medelhavsdiet".

Denna gång är det vår "mentala förmåga" som gynnas av olivolja, fisk och grönsaker. Den som äter som en grek utlovas ett intakt, Alzheimerfritt minne livet ut.

Som vanligt göms det faktum att vi bör dricka ett par glas vin om dagen undan i en bisats. Men var och en kan återigen konstatera att det enda som förenar alla olika mirakeldiet är just vinet. Slutsatsen är uppenbar för den som vill förbli vacker, frisk och lycklig.

Det grundläggande felet med den nu aktuella undersökningen är dock att den tar för givet att vettiga människor vill minnas all den sörja som oundvikligen tränger in i huvudet på oss som haft oturen att födas i denna den löjlige av tider. Förklaringen står möjligen att finna i att de drygt 1 800 försökspersonerna alla är amerikaner.

Ingen missunnar amerikaner att ständigt gräva i sina medvetandens dunklaste vrår i hopp om att finna övergrepp och annat spännande, men en försvarlig del av oss föredrar normal, hälsosam förträngning. Sådan pietetsfull glömska är inte en form av lättja, utan ett hårt och ständigt pågående arbete. Behöver vi hjälp med något är det detta, inte med att minnas. Lyckligtvis är vin lösningen även på det problemet.

* "Jag misstror grekerna, även då de kommer med gåvor"

HÖG SOM LÅG UPPRÖRS ÖVER domen mot den burmesiska oppositionsledaren Aung San Suu Kyi, men ingen uppsunderstecknare lyfte pennan för den 53-årige Vietnamveteranen John Yettaw, som samtidigt dömdes till sju års fängelse, varav fyra tungt straffarbete. Det är en märklig värld som förvånas över att samhällsomstörtare skickas till sina rum utan middag, men struntar i att vanliga badare straffas med arbetsläger.

Jag hade planer på att korrigera den saken under årets Bok- och biblioteksmässa. Häromåret bar varje mässcelebritet röd tröja, till stöd för Burmas folk. Det var till stor bättnad för burmeserna och därför tänkte jag uppmana alla att under årets mässa bära hemgjorda simfötter, till stöd för Yettaw. Nu hann den publicitetshungrige amerikanske senatoren Jim Webb före med sin fantasilösa "räddningsaktion".

Kanske var det lika bra. En och annan uppsunderstecknare, såsom Dror Feiler och Suzanne Osten, går att föreställa sig i simfötter, men nyckelfigurer som Björn Kumm gör halt i skapelsen med strumpor,

redan i fantasin. Ändå kan jag inte låta bli att gräma mig över att det bara är amerikaner som åker överallt och befriar människan i bojor. Och denna gång har svensk senfärdighet förlösat ett gyllene tillfälle för den vittomtalade tysta diplomatin.

Inte sedan 1847 då Carl Gustaf Löwenhielm – en gång gift med Oscar I:s älskarinna Jaquette Gyldestolpe – fälldes för misshandel har en landshövding sparkats. Nu har vi dock Marianne Samuelsson, med full lön, "till regeringens förfogande" och utan uppgifter. En skicklig diplomat skulle ha kunnat övertyga den burmesiska regeringen om fördelarna med att utväxla Yettaw mot Samuelsson. Samuelssons lön skulle täckt kostnaderna för cell, vatten och bröd och ändå räckt till släggor och sten, eller vad hennes nya uppgifter nu skulle ha krävt. Burmas katastrofala anseende kunde ha förbättrats en aning, genom att assistera EU:s ordförändeländ med ett knivigt problem. Därtill kommer att rockaden hade kunnat ske utan att den burmesiska juntan förlorat ansiktet, något som alla vet

att asiater skyr: såväl Yettaw som Samuelsson har våldfört sig på strandskyddet, så den burmesiska lagtolkningen skulle inte ha underminerats.

Jag antar att vi måste glädjas åt att Yettaw fått komma hem. Likväl är Marianne Samuelsson fortfarande här.

Det ovärdiga struttandet på Solvalla

JAG KAN INTE UNDGA ATT känna att Vår Herre försöker säga oss något när jag läser om den kände travtipparen "Dajmen" som ena dagen vann 20 miljoner kronor på V75 och nästa dag tragiskt föll död ned. Frågan är vad.

Att det skulle röra sig om något så simpelt som att spel och dobbel är ett djävulens påfund är osannolikt. Det burdusa Gamla testamentet har kompletterats med ett nytt och mildare, och att Skaparen skulle vara puritansk protestant är en befängd idé som ingen bildad människa kan tro på.

Den enda rimliga tolkningen är att Han, på sitt drastiska och ändå vaga sätt, vill säga något om just travsporten, som rent objektivt är ett vulgärt och osnyggt bruk av hans skapelse.

De flesta av oss upplever inget starkare än kons-
ternation och viss nedstämdhet inför det faktum att så många föredrar den löjlige traven framför den eleganta galoppen. Men om man själv en gång ur intet hade skapat något så vackert som hästen, skulle det antagligen vara svårt att blicka ned på det ovärdiga struttandet på Solvalla, Hagmyren och Axevalla, utan ett växande och heligt ursinne.

KUNGL. BIBL.
2009-09-04
STOCKHOLM

Allt fler prenumererar på Axess magasin

Gör det du också!

Magasinet som ger dig ett fördjupat perspektiv
på samhälle, vetenskap och kultur

- ☐ Jag vill prova tre nummer av
Axess magasin för 59 kronor
- ☐ Jag vill ha nio nummer (helår) av
Axess magasin för 499 kronor
- ☐ Jag är student och vill ha nio
nummer för 249 kronor

När min beställning är mottagen får jag mitt första nummer av Axess magasin.

NAMN:

ADRESS:

POSTADRESS:

E-POSTADRESS:

MOTTAGAREN
BETALAR
PORTOT

Axess magasin
Axess Publishing AB
20494453
SVARSPOST
831 18 ÖSTERSUND

B Sverige porto betalt

B-POST
AVSÄNDARE: PRESSDATA AB
Box 610
832 23 FRÖSÖN

KUNGLIGA BIBLIOTEKET
UL
BOX 5039
10241 STOCKHOLM

101609
TRANS
10
AXE/2009/6

FÖRETAGSminnen

TIDSKRIFT OM SVENSK NÄRINGS LIVSHISTORIA FRÅN 1700-TALET FRAM TILL IDAG

Företagsminnen är en populärvetenskaplig tidskrift om näringslivets spännande historia – historia som ur ett nytt perspektiv speglar samhället i stort.

Här kan du bland annat läsa om industri-design, reklamskyltar, människor, uppfinningar, språkbruk, varumärken, öl, firmafester, bilar, båtar, handel, banker, restauranger, framgångssagor och konkurser!

Företagsminnen är rikt illustrerad med historiska fotografier och andra bilder, återgivna

i hög kvalitet. Tidskriften är därför även något av en historisk fototidning.

Företagsminnen bevakar också utgivningen av näringslivshistorisk litteratur och rymmer en hel del nostalgiska inslag!

EDWARD BLOM *redaktör*

PROVA ETT NUMMER GRATIS

Beställ ett nummer gratis innan du beslutar dig för att prenumerera! Skicka dina adressuppgifter till gratisnummer@naringslivshistoria.se.

Fem nummer av Företagsminnen per år kostar endast 200 kr inkl. moms! Beställ genom att betala in 200 kr på plusgiro 6193616-7. Ange namn och adress oavsett betalningssätt. Givetvis får du ditt första nummer gratis när du börjar prenumerera direkt. Dessutom får du den eleganta optimistnålen på köpet. Läs mer på www.naringslivshistoria.se/foretagsminnen

5 nr +
elegant nål
endast 200 kr

Erbjudandet gäller tom. 1 oktober 2009.